

Din Monitörü 2008 Almanya'daki Müslümanlarda Dindarlık

Dini Düşünce ve
Pratiklere Bir Bakış

DİNMONİTÖRÜ

İçindekiler

Liz Mohn'dan önsöz Dinler ve medeniyetler arası karşılıklı anlayışı teşvik etmek	5	Yaş gruplarına göre İslamî dindarlık Dr. Michael Blume	44
Genel Bir Bakış Almanya'daki Müslümanların dindarlığına bir bakış	6	Okulun Allah ile ne alakası var? Prof. Dr. Harry Harun Behr	50
Din Monitörü Dr. Martin Rieger	9	Müslüman kadınlarda dindarlık Prof. Dr. Dr. Ina Wunn	60
Almanya'daki Müslümanların dindarlığında çeşitlilik Dr. Jörn Thielmann	13	Çok dindarlık ve çeşitlilik Prof. Dr. Dr. h.c. Gudrun Krämer	68
Dindarlık ve aydınlanmacılık birbirini dışlamıyor Prof. Dr. Rita Süßmuth'un açıklaması	22	Sadece dindarlığı kabul gören, uyum sağlayıp bütünleşecektir. Prof. Dr. Barbara John'un açıklaması	74
Almanya'da Sünniler ve Şiiiler Prof. Dr. Peter Heine and Riem Spielhaus	24	Almanya'da İslam, Dünyada İslam Dr. des. Ferdinand Mirbach	76
Almanya'da Aleviler Prof. Dr. Martin Sökefeld	32	Küçük İslam Sözlüğü	84
"Din toplumu birarada tutan harçtır" Prof. Dr. Abdullah Takım ile röportaj	38	www.religionsmonitor.com Dindarlığı bireysel bazda ölçen internet portalı.	86
"Müslümanların gerçeklikleriyle karşılaşmalı" Dr. Mustafa Ceric, büyük müftü ile röportaj	40	Bertelsmann Vakfı Özgür bir toplumda sorumluluk için girişim	88
"Değerler ve gelenekler güvence verir" Soheib Bencheikh ile röportaj	41	Yayınlarımız Din Monitörü'ne ilişkin veri ve analizler	90
"İnsanların dindarlığı ciddiye alınmalı" Hamideh Mohagheghi ile röportaj	42	İletişim ve künye	91

Önsöz

Dinler ve Medeniyetler Arası Karşılıklı Anlayışı Teşvik Etmek

Liz Mohn

Küreselleşme ve buna bağlı olarak insanların özel hayatlarında ve iş ortamlarında somut biçimde ortaya çıkan sonuçlar, toplumdaki değer yargıları ve yönelimlere ilişkin sorular yöneltmektedirler. Karar alıcıların bir çoğu tarafından talep edilen diller ve sınırlar ötesi bir uluslararası uzlaşma her şeyden önce tarihi, kültürel ve dini kökenlere saygı duymayı zorunlu kılmaktadır. Özellikle de insanın sahip olduğu inanç değerleri onun yaşam felsefesini ve yapıp etmelerini hiç de küçümsenmeyecek bir ölçüde belirlemektedir.

Din Monitörü kapsamında 21 ülkeden toplam 21.000'i aşkın kişiyle anket yapıldı. Katılımcılar yerküre üzerindeki diğer milyonlarca insanı temsil ederken iç dünyalarını açtılar; inançları, Tanrı tasavvurları, değer yargıları ve başka bir çok özel yaşam alanları hakkında konuştular. Rakamların ardında saklı olanlar kendi yaşamlarını anlatan, dünya görüşlerine ve hayatın anlamına ilişkin bilgiler veren bireylerdir. İşte bu doğrultuda Din Monitörü dünya dinlerinin iç alemini bize açmış ve yerkürede mevcut çok sayıda başka kültürler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır.

Dünya çapında aynı formda gerçekleştirilen bu anketle Din Monitörü, dinlerin birbiriyle dikkate değer karşılaştırılabilirliğine işaret etmiştir. Nitekim yüzyıllardır yayılıp gelişen dünya dinlerinde bütün farklılıklara rağmen benzer yapı ve anlam içerikleri de açık şekilde gözlenmektedir.

Bertelsmann Vakfı elinizdeki broşürle birlikte Din Monitörü'nden çıkan sonuçların bazılarını seçerek sizlere sunmak istemektedir. Şahsım adına ve Bertelsmann Vakfı olarak bu araştırmayla dinler arası anlayışın gelişmesine katkıda bulunmayı, belki de böylece insanlar arası bir tolerans anlayışına giden bir adımı da oluşturmayı arzu ettiğimizi belirtmek istiyoruz.

Liz Mohn
Bertelsmann Vakfı Yönetim Kurulu ve Kuratoryum Başkan Yardımcısı

Almanya'daki Müslümanların Dindarlığına Bir Bakış

Din Monitörü'nden elde edilen en önemli sonuçlar

• Dindarlığın merkezi konumu

Çok dindarlık Almanya'daki Müslümanların bir özelliği olarak kendini göstermektedir. 18 yaş üzeri Müslümanların yüzde 90'ı dindar, yüzde 41'lik bir oranı da çok dindar. Mukayese için: Din Monitörü-2008 Almanca konuşan halkın yüzde 70'inin dindar, yüzde 18'inin çok dindar olduğuna dair sonuçları bütün toplum bazında ortaya koymuştu.

• Mezhepsel farklılıklar

En önemli fark Sünnilerin kişisel dindarlığında görülmektedir. Almanya'daki Sünnilerin yüzde 92'si dindar, hatta yüzde 47'si de çok dindar. Bu oran Şiiiler arasında yüzde 90 dindar, yüzde 29 çok dindar olarak kendini göstermekte. Alevilerde ise bu değer yüzde 77 iken yüzde 12'si çok dindar şeklinde sınıflandırılabilir.

• Türkçe ve Arapça konuşan dindarlar

Dil grupları alt sıralamasında en yüksek dindarlık Türkçe ve Arapça konuşan grupta (yüzde 91 dindar veya çok dindar) ortaya çıktı. Türk kökenliler yüzde 44 oranla çok dindarlık oranının en yüksek çıktığı grup oldu. Bosna kökenlilerin yüzde 85'i dindarken bu oran Farsça konuşan grupta yüzde 84 olarak bulundu.

• Kadınların ibadetleri özel alanda

Özel alanda gerçekleşen bir dini pratik olarak ibadet kadınlarda daha ön planda: Yüzde 79 düzenli olarak ibadet ederek bundan güç alırken; bu oran erkeklerde yüzde 59. Genç Müslümanlarda ise yaşlılara göre daha yüksek bir değer gözlenmekte (18-29 yaş grubunda yüzde 70, 60 ve üstü grupta ise yüzde 65).

• Güçlü bir inanç

Almanya'daki Müslümanların yüzde 78'i Tanrı'nın varlığına ve öldükten sonraki hayata inanmaktalar. Bu inanç yaşlılara nazaran genç nesillerde daha güçlü (yüzde 66'ya karşı yüzde 80).

• Diasporada dindarlık oranı

Türkçe konuşan gruba ilişkin olarak hafif bir diaspora etkisi saptanmaktadır. Din Monitörü-2008'e göre Türkiye'de yaşayanların yüzde 85'i dindarken bu oran Almanya'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerde yüzde 6 daha yüksek bir değer göstermektedir.

• Erkekler inançlarını topluluk içinde yaşıyorlar

Cuma namazı için camiye gitmek gibi kamusal pratikler, etnik ve mezhebi kökenlere göre kısmen çok büyük farklılıklar gösterse de her üç kişiden biri için çok önemli bir anlam ifade ediyor. Şiiilerin yüzde 24'ü dinin kamusal alanda yaşanmasına ayrı bir önem atfetmekte. İnançın topluluk içinde yaşanması Sünnilerde yüzde 42'lik bir orandayken Alevilerde yüzde 9'luk bir oranla yok denecek kadar az bir rol oynamakta. Bir fark da cinsiyetler arasında söz konusu: Her ikinci erkek için kamusal pratik çok önemli bir yere sahipken bu oran kadınlarda sadece yüzde 21'dir.

• İslami hükümler

Müslümanların yüzde 86'sı domuz eti yeme yasağına titizlikle uyarken alkol hususunda ise daha gevşek bir tutum söz konusu: Yüzde 58 asla alkol kullanmadığını ifade ediyor. Bu noktada da gençler İslami emir ve yasaklara en sıkı uyan grubu teşkil ediyor. 18-29 yaş grubundakilerin yüzde 90'ı domuz eti yemezken yüzde 59'luk bir oran da genel olarak alkol kullanmıyor.

• Eğitim

Almanya'daki Müslümanların yaşamında aile ve eğitim (her biri yüzde 94) merkezi bir öneme sahip. Bu noktada dini eğitimin önemli bir rolü var: Yüzde 66 dini eğitim almış olduğunu belirtirken yüzde 51 için kendi çocuklarının eğitiminde kişisel dindarlık önemli bir yere sahip.

• Günlük yaşam için sonuçlar

Hayatın manası (yüzde 57) ve doğum, evlilik, ölüm gibi hayata dair önemli olaylarda (yüzde 66) dindarlık Müslümanlar için büyük bir öneme haiz. Dinin siyasi söylem üzerindeki etkisi ise az: Yüzde 16 için İslam kişisel siyasi düşünce için önemli. Almanya'da İslami bir parti olmasını isteyenlerin oranı yüzde 26. Dindarlık eş seçimi hususunda kadınlarda erkeklere nazaran daha büyük bir etkiye sahip (yüzde 39'a karşı yüzde 53).

• Yüksek tolerans düzeyi

Başka inanç sistemlerine karşı yüksek düzeyde bir tolerans göstermek Almanya'daki Müslümanların bir özelliği olarak gözlemlenmiştir. Yüzde 86 diğer dinlere karşı açık olunması gerektiği düşüncesini taşıyor. Bu oransal değer, araştırmanın yapıldığı bütün gruplarda cinsiyet, yaş, mezhep ya da köken kriterlerine bağlı olmaksızın aynı kalmıştır.

Din Monitörü

Dr. Martin Rieger, Bertelsmann Vakfı, Dini Yönelimler Programı (Programm Geistige Orientierung) Direktörü

Kişisel dindarlık günlük yaşamda nasıl bir öneme sahiptir? Dinler modern toplumları şekillendirmekteler mi? Dini Olan'ın küresel çaptaki bir rönesansı önünde mi bulunmaktayız? Belirli toplumlar farklı yolları mı seçmekte? Bunlar cevaplanmaları için Bertelsmann Vakfı'nın geliştirdiği Din Monitörü'nün temel bulguları sunmayı istediği sorulardan sadece bir kaç. Din Monitörü dindarlık boyutlarının geniş çapta ve disiplinler arası bir analizle ölçümünü sağlayan bilimsel bir enstrümandır.

Sosyologlar, psikologlar, din bilimcileri ve teologlar özü oluşturan bir din kavramı temelinde, hem bütün dinler için hem de kişisel dindarlık bazında kullanılabilen bir anket formu geliştirdiler. Din Monitörü'nün oluşumunda büyük emeği geçmiş olan din bilimcisi Dr. Stefan Huber'e teşekkür borçluyuz. Din Monitörü dini yaşam, tutum ve davranışların başlıca karakteristiğini transandantal etkileşimde tespit ederken dindarlığın her tür dışı vurum biçimlerine karşı da duyarlıdır. 20 dile çevril-

Din Monitörü Yapısal Şeması

Sosyoloji Teoloji Psikoloji	Genel Yoğunluk	Özgül Konular
İdrak	Dini Konulara İlgi	Dini Refleksivite; Dini Arayış; Teodezi; Dini ve Tinsel Kitaplar
İdeoloji (İnanç)	Tanrı'ya veya Tanrısal Olana İnanç Ölümden sonraki hayata inanmak	Tanrı Tahayyülü; Dünya Tahayyülü; Dini Çoğulculuk; Dini Fundamentalizm; Diğer Dini Tasavvurlar
Kamusal Alan Pratikleri	İbadet; Cemaatle İbadet; Tapınak Ziyareti	Dinlerarası Pratikler
Özel Alan Pratikleri	İbadet – Meditasyon	Farz Namazı; Ev Sunağı
Tecrübe	Ben ve Öteki Tecrübesi; Bir Olma Tecrübesi	Dini Duygular
Sonuçlar	Günlük Yaşamda Dinin Genel Önemi	Çeşitli Yaşam Alanlarında Dinin Önemi (örn. aile, siyaset); Dini Hükümler
Merkezilik	Dindar Olmayan Dindar Çok Dindar	Dini ve Tinsel Benlik Algısı

miş olan bu anket formu, bütün kıtaları kapsayacak şekilde 21 ülkede ve bütün dünya dillerinde 2007 yılında yürütülmüş olan temsili araştırmanın da esasını teşkil etmiştir. Böylece daha önce hiç olmadığı şekilde bir derinliğe inerek dinler arası bir mukayeseyi mümkün kılmıştır.

Temsili olarak seçilen 18 yaş üzeri 1000 kişiyi kapsayan örneklemin büyüklüğü sebebiyle, anketin yapıldığı ülkelerde şimdiye kadar sadece büyük dini gruplara ilişkin veriler elde edilebilmiştir. Bu durum, dini duygu ve pratiklerin Katolik, Protestan ve herhangi birine mensup olmayanlar üzerinde araştırmanın yapıldığı Almanya için de geçerlidir. İslam'ın bizim toplumumuz ve diğer Avrupa toplumları için önemli olduğu bilinciyle Din Monitörü geliştirilmiş ve anket Almanya çapında 2.000 Müslüman üzerinde temsili olarak yürütülmüştür. Bu yapılırken Almanya'da İslam'ın kendi içindeki büyük mezhep ve inanç şekilleri ile kültürel ve dilsel kökenler

birbirinden ayrı olarak gözlemlenmiştir. Bu araştırmanın bazı sonuçları ve ilk yorumlar burada yer almaktadır.

Din Monitörü yaklaşık 100 soruyla dindarlığın altı ana boyutuna temas etmektedir:

- Dini konulara duyulan ilgi,
- Tanrıya veya tanrısal olana inanç,
- Kamusal alandaki dini pratikler,
- Özel alandaki dini pratikler,
- Dini tecrübeler,
- Günlük hayatta dinin önemi.

Yapılan temel araştırmalar, şayet dindarlığın kişisel ve toplumsal rolüne dair kapsamlı ve ayrıştırıcı bir tablo ortaya konulacaksa bu altı boyuta da mutlaka temas edilmesi gerektiğini tespit etmişlerdir. Aksi takdirde bir boyuttan diğer bir boyuta doğrudan bir bağlantı kurma olanağı mevcut değildir. Bu prensip, kapsamını din ideolojisi ve kamusal alandaki uygulamalarının boyutlarıyla sınırlayan diğer bilim-

sel çalışmalara nazaran bir farklılığı yansıtan Din Monitörü'ne özel bir nitelik kazandırmaktadır.

Anket içerikle yani dindarlığın somut görünümüyle merkezilik kategorisi arasındaki farka işaret etmektedir. Bu merkezilik kategorisi dindarlığın ne kadar güçlü olduğunu ve kişilik üzerindeki yansımaları ölçmektedir. Dindarlık kişi için ne kadar merkezi bir anlam ifade ederse yaşantı, tutum ve davranışlarını belirleme oranı da o kadar yükselmektedir.

Bu şekilde bütün soru modüllerinden elde edilen veriler puan şemasına göre çok dindar, dindar ve dindar olmayan şeklinde bir sınıflandırmayla merkezi bir endekste toplanmaktadır.

Çok dindar: Bu tiplerde dini anlamlar kişilikte merkezi bir rol oynamaktadır. Bu dini anlamlar yoğun olarak yaşanmakta ve bütün tutum ve davranışlara hakim olmaktadır. Çok dindarlar düşüncelerini aktif bir şekilde kamuoyuna taşırlar.

Dindar: Bu grupta dini içerik ve pratikler söz konusudur, ne var ki bunlar kişilik üzerinde merkezi bir etkiye sahip değildir. Bundan dolayı orta dereceli bir yoğunlukta yaşanır ve yaşantı ve tutum-davranışlar üzerinde az bir etkiye sahiptirler.

Basın Alıntıları

• Sloganik söylemleri düzeltiyor

“Anket pek çok kişi tarafından beklenen veya endişe duyulan özellikle ‘dinlerin yeniden dönüşü’ gibi bir çok sloganik söylemi ve trend raporunu düzeltmektedir.”
Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung

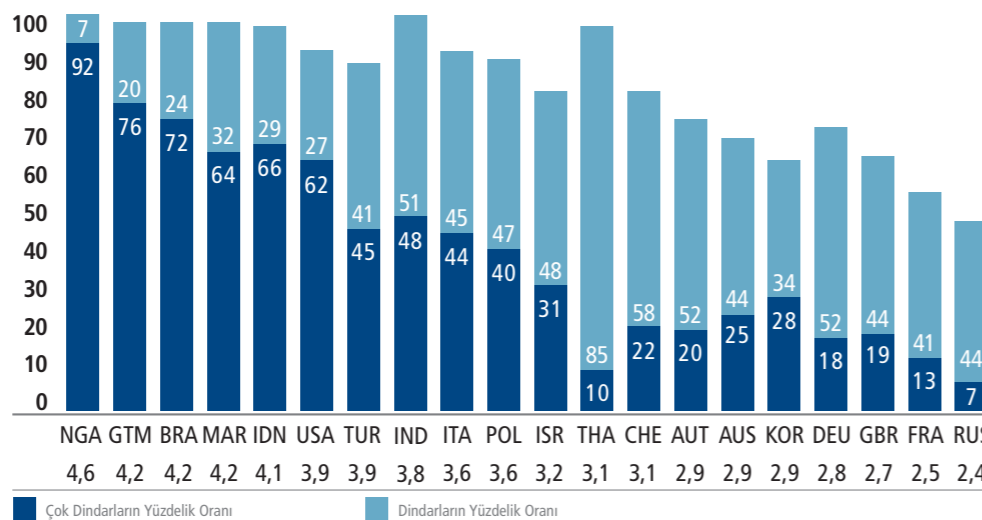
• İnanç meşgul ediyor

“İnancın sadece dünya çapındaki Hristiyanları ve Müslümanları değil, Almanları da şimdiye kadar olduğundan daha fazla meşgul edip harekete geçirdiğini Bertelsmann Vakfı'nın din araştırması kanıtlamaktadır.”
Stuttgarter Nachrichten

• İfşa etti

“Araştırma inancın anlam ve önemine ilişkin pek çok klişeyi ifşa etti.”
Welt am Sonntag

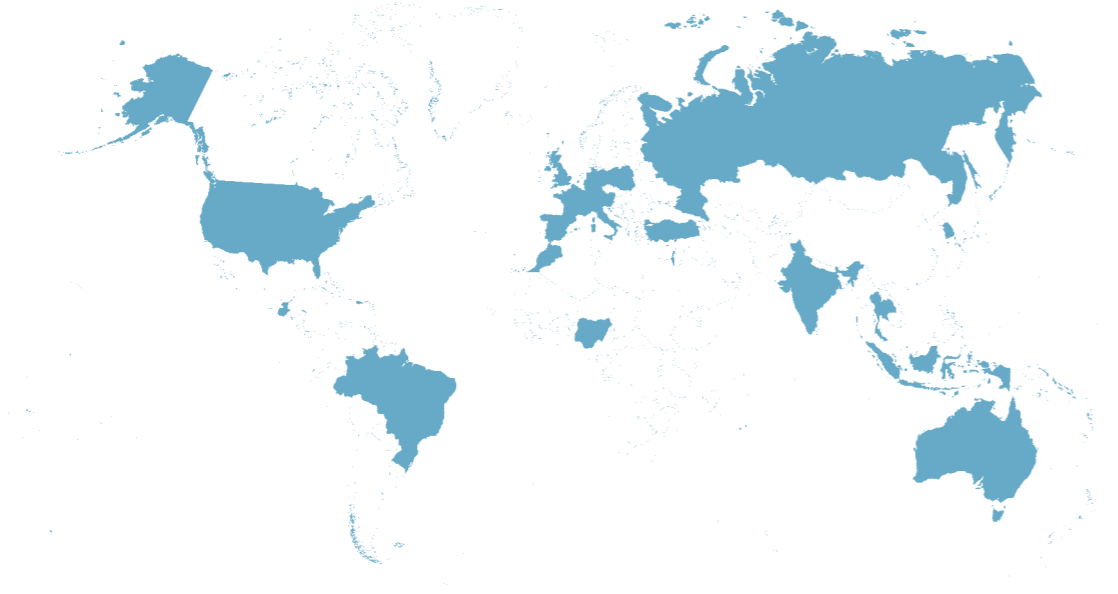
20 Ülkede Çok Dindarların Oranı

Sıralama, ülke kodlarının altında yer alan ortalama değerlere (1'den 5'e kadar) göre oluşmuştur.

AUS=Avustralya, AUT=Avusturya, BRA=Brezilya, CHE=İsviçre, DEU=Almanya, FRA=Fransa, GBR=Büyük Britanya, GTM=Guatemala, IDN=Endonezya, IND=Hindistan, ISR=İsrail, ITA=İtalya, KOR=Güney Kore, MAR=Fas, NGA=Nijerya, POL=Polonya, RUS=Rusya, THA=Tayland, TUR=Türkiye, USA=Birleşik Devletler

Bütün kıtalardan alınan sonuçlar: Dünya haritası Din Monitörü araştırma-larının yapıldığı ülkelerin tamamını renklerle göstermektedir

Bu gruplandırma ile bir taraftan kişisel bazda bir dindarlık profili oluşturulabilirken, diğer taraftan da benzer toplumlar arasındaki dindarlık derecesine ilişkin önemli ipuçları elde edilmektedir. Buradan toplumsal gelişmeler için de sonuçlar çıkarılabilmektedir.

Uluslararası boyutta yapılan araştırmadaki çok dindar ve dinlilerin oransal dağılımını aşağıdaki grafik açıklamaktadır. Daha detaylı bilgi için broşürün sonunda tavsiye edilen yayınlara bakınız.

Örnekleme cinsiyet dağılımı ya da farklı yaş grupları (18 ve üstü) gibi sosyo-demografik faktörleri toplam nüfusa olan yüzdeler oranlarına uygun şekilde dikkate almaktadır. Anketin ağırlık noktası katılımcıların kültürel ve dilsel kökenlerine uygun olarak belirlendi. Hedef kitle, grupların (Türkçe, Boşnakça, Farsça ve Arapça isimler) tipik soyisimlerinin taramasına dayanan bir onomastik yöntemle seçilmiştir. Bu yöntem araştırmanın yüksek temsil özelliğini sağlamaya en elverişli yöntem olarak seçilmiştir. Bütün görüşmeler Almanca olarak ya da her bir ana dilde telefonla yapılmıştır. Burada araştırma kuruluşu TNS Emnid'e ve bilhassa sayın Torsten Schneider-Haase'ya anketin güvenilir bir şekilde koordine edilmesi ve yürütülmesinden dolayı büyük bir teşekkür borçluyuz.

Din Monitörü dini gelişim eğilimlerini göstermek ve analiz etmek için düzenli aralıklarla yinelenmektedir. Bu temsili anket yanında ek olarak niteliksel anketler de yapılmıştır ama bunların sonuçları elinizdeki broşürde dikkate alınmamıştır. Nicel ve nitel araştırma önemli bir tamamlayıcı bilgiye de bir çevrimiçi araç sayesinde ulaşmıştır. www.religions-monitor.com adresinde kendi dindarlık profilinizi ölçtürebilirsiniz ve elbette tamamen anonim şekilde ve ücretsiz olarak dindarlık profilinizi çıkartabilirsiniz. Bu sayede dinin ve tinselliğin hayatınız için ne anlam ifade ettiğini öğrenebilirsiniz. Çevrimiçi araç grupların girişi için hizmet vermeye de uygundur. Mesela okul sınıfları veya başka gruplar bu aracı kişisel kullanabilirler ve sonra bir kod yardımıyla grubun dindarlık profilini çıkartabilirler. Şimdiye kadar Almanca, İngilizce ve Türkçe olarak hizmet veren bu servisin diğer dillerdeki versiyonları da hazırlanma aşamasındadır.

Sonuç olarak Din Monitörü'nü geliştirmiş olan ve çıkan sonuçları analiz ederek değerlendiren çok sayıda bilim adamına ve yazara sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Almanya'daki Müslümanların Dindarlığında Çeşitlilik

Bertelsmann Vakfı'nın Araştırma Sonuçlarına Genel Bir Bakış

Dr. Jörn Thielmann

Giriş

Müslümanların Almanya'da anlamlı varlığı kırk yıllık bir süreyi aştığı halde halen onların toplumumuz içerisindeki yaşamlarının çeşitliliği hakkında çok az bilgi mevcut; bilim dünyasında da durum farklı değil. Bertelsmann Vakfı'nın Almanya'daki Müslümanların dindarlığına ilişkin yaptığı araştırmanın sonuçları - Almanya'daki Müslümanların kişisel bazdaki dindarlığına ilişkin ayırtedici ve temsil değeri olan verileri biraraya getiren, şimdiye kadar yapılmış ilk araştırma - kalıcı bir fayda sağlamaya ve kadın ver erkek Müslüman vatandaşlarımızın dini inanış ve pratiklerinin ne kadar çeşitli olduğunun genel bir bilinç seviyesine çıkartılmasına son derece uygundur. Aşağıda, araştırmanın altı bölümden (merkezilik ve beş ana boyutlar: entelektüel boyut, ideolojik boyut, kamusal alanda dini pratik, özel alanda dini pratik, sonuçlar) oluşan esas sonuçlarını ele almadan önce ilk olarak Müslümanların Almanya'daki varlıklarının tarihi kısa olarak tanıtacağım.

İslam'ın Almanya'daki Kısa Tarihi ve Mevcut Araştırmalar

Almanya'daki Müslüman varlığının izleri 17. yüzyıldan beri mevcut olduğu gibi 1920'li yıllarda da Berlin'de ilk Müslüman dernekleri kurulmuş ve bugüne kadar gelmiş olan Berlin-

Wilmersdorf'daki cami inşa edilmiştir. Müslümanların sayıca dikkate değer bir varlığı ise 1960'lardaki Türkiye'den, Yugoslavya'dan, Tunus'tan ve Fas'tan gelen işçi göçmenlerle oluşmuştur. 2 milyonunu Türklerin oluşturduğu göçmenlerin bugünkü rakamı 3,5 milyon civarındadır ve zaman içinde 800.000'den fazla Müslüman da Alman vatandaşlığına geçmiştir, ancak tam rakamlar mevcut değildir. Araştırmanın odak noktasını şimdiye kadar çoğu kez Türk ve Türkçe konuşan Müslümanlar oluştururken Bertelsmann Vakfı'nın sunduğu araştırma bu açıyı oldukça genişletmiş bulunmaktadır.

İslam göçün ilk yıllarında hakkında hiçbir şey bilinmeyen ya da çok az bilgi sahibi olunan, ama nötr hatta pozitif karşılanan (ilk cemaatle namazlar sıklıkla aralarında Dom Kilisesi'nin de yer aldığı Katolik kiliselerde kılınmaktaydı) bir din iken, bu durum 1979 İran İslam Devrimi ve Orta Doğu'da oluşan 1980'lerdeki radikal ve şiddet yanlısı İslami örgütlerin ortaya çıkmasıyla büyük oranda değişime uğradı. İslam bu kez de inanç, siyaset ve yaşam biçiminin içiçe geçtiği, sekülerliği kabul etmeyen, aydınlanmacı olmayan ve modernizm öncesi bir din olarak algılandı. Bu perspektif değişimi Almanya'da Cemaledin Kaplan'ın Halife Devleti oluşumuyla ve bu tarihlere kurulmuş diğer organizasyon-

larla görünür hale gelen Müslümanlara isabet etmekteydi. İslam neredeyse Türk özelliğiyle algılandı, uyum için, kadın hakları ve çocuklar için bir problem teşkil etti. 11 Eylül 2001 hadisesi de bunu artırdı ve ek olarak terörizm tehlikesini gündeme taşıdı. Araştırma1 genç Türk-Müslüman aktivistlere yöneldi ve onların yüksek kişisel derecesini gösterdi. Siyaset İslamı, sorunlu etiketini taşıyan bir halk kesiminin uyumu için siyasi bir enstrüman olarak keşfetti. Böylece İslam'a etnik bir özellik atfedildi - çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerden gelen her bir göçmen, inancılı olsun olmasın, önce Müslümandı - ve kültürel kimlik yüklendi - Müslüman bir kültürün herşeyi belirleyen gücü. -

Bertelsmann Vakfı'nın Müslümanların dindarlığı üzerine yaptığı bu araştırma, Almanya'daki Müslümanlar hakkında yeni bakış açıları geliştirmek ve inanç görüşleri ve pratikleriyle bir Müslüman hayatının çeşitliliğine dair - belki çokça şaşırtıcı - bir izlenim edinmek için son derece uygun bir fırsat sunmaktadır.

Araştırma Sonuçlarına Bir Bakış²

Anket toplam 2.007 kişiyle telefonda yapıldı. Bunun 1.034'ünü erkekler (% 52) ve 973'ünü kadınlar (% 48) oluşturdu. Katılımcıların % 76'sı Türk, % 14'ü Arap, % 6'sı Bosna ve % 4'ü de İran kökenli.³

Yaş profili: % 31 18-29 yaş grubunda, % 34 30-39 yaş grubunda, % 20 40-49, % 8 50-59 yaş grubunda ve % 6 da 60 yaş üstü grupta.

Araştırma ayrıca enteresan sosyo-demografik veriler de ortaya koydu: Buna göre katılımcıların % 72'si çocuk sahibi değil veya en fazla iki çocuk sahibi (% 35 çocuk sahibi değil!) - ve bu şekilde Almanya genelindeki ortalamaya uyuyorlar. % 8'in dört ya da daha fazla çocuğu var. Bu rakamlar, kamuoyundaki çok çocuklu geniş Müslüman aileler stereotipini çürütmektedir. Müslümanların alansal dağılımı hakkında da ilk kez bilgi edinilmiş oldu: % 13 köylerde, % 27 küçük şehirlerde, 29 % orta büyüklükteki şehirlerde ve % 31 de büyük şehirlerde yaşamaktadır. Kırsal bölgelerde ve

küçük şehirlerde yaşayan Müslümanlar şimdiye kadar araştırmalarda dikkate alınmamıştı. Yaşanılan yerin büyüklüğü ise ilginç şekilde dindarlığın içeriği ve merkeziliği noktasında bir rol oynamamaktadır.

Müslüman bir kuruluşla bağ ise, Almanya İslam Konferansı'ndaki temsil durumu etrafında yapılan tartışmalarda da sıkça dile getirildiği üzere, oldukça zayıf. Ankete katılan Müslümanların oldukça büyük bir çoğunluğu, % 78 gibi bir oranla, herhangi bir dini dernek ya da kuruluşa üye değil. Bu bağlamda düşündürücü bir başka husus da; katılımcıların % 65'inin Almanya'da kendilerini temsil edecek olan bir İslam partisinin kuruluşuna karşı olmaları.

Sünnilik Almanya'daki Müslümanlar arasında çoğunluğu oluşturuyor (% 65), Türklerin oranındaki yükseklik sebebiyle farklı bir sonuç da zaten beklenemez. Katılımcıların % 9'u Şii, % 8'i Alevi⁴, 8 % de herhangi bir bilgi veremedi ya da vermek istemedi. Ankete katılanlar % 11 gibi dikkat çekici bir oranla ankete yer almayan, İslam'daki mevcut başka mezhep gruplarına ait olduklarını belirtmişlerdir. Bu rakamın arkasında muhtemelen Ahmediye, sufi tarikatlar ya da Nasraniler olup olmadığı hakkında bir yorum yapılamaz. Bu açıdan ileride yapılacak olan çalışmalarda daha detaylı soru yöneltilmesi gerekmektedir. Ankete katılan İran kökenlilerin sadece % 57'sinin kendilerini Şii olarak belirtmesi, % 29'un ise Sünni ifadesini kullanması da bir diğer ilginç noktayı oluşturmaktadır, çünkü burada Şii'nin sayısının oldukça yüksek çıkması gerekirdi. Muhtemelen İran'da ülke nüfusunun % 10'unu oluşturan Sünni Kürtler ve Beluciler, Almanya'da göçle birlikte daha fazla bir orana ulaştılar. Bir diğer sıra dışı veri ise; ankete katılan Arap kökenlilerin % 14'ünün Şii olduklarını belirtmeleridir. Burada da büyük ihtimalle Lübnan ve Irak kökenli olan ya da İran'daki Arap azınlığa mesup olan Şiiiler söz konusu olmalıdır.

Bu araştırma esas olarak Almanya'daki Müslümanların nüfus ortalamasına göre oldukça daha fazla dindar olduklarını ortaya çıkarmıştır. Bertelsmann Vakfı'nın Din Monitörü-

2008'de yer alan dindarlığın merkeziliğine dair üç basamaklı endeks (dindar değil, dindar, çok dindar), Almanların % 18'inin çok dindar ve % 52'sinin dindar olduğu verilerini sunarken, Müslümanlarda bu oranlar, % 41 çok dindar, % 49 da dindar olarak karşılık bulmuştur. Dindar olmayanların oranı ise % 5'te kalmıştır. Almanlardan farklı olarak, Müslümanlarda dindarlığın merkeziliği noktasında ne yaş ne de cinsiyet bir rol oynamaktadır.

Ancak gözlem mezhep eğilimlerine göre daha ayrıntıya indirildiği takdirde, çok dindarların oranının Sünnilerde en yüksek olduğu ortaya

çıkılmaktadır: Bu oran Şiiilerdeki % 29 ve Alevilerdeki % 12 oranları karşısında Sünnilerde % 47'yi teşkil etmektedir. Aleviler arasında en yüksek oranı dindar olmayanlar oluşturmaktadır (Sünnilerdeki % 2 ve Şiiilerdeki % 9 oranlarına karşın Alevilerde % 21). Bu sonuç, Aleviliğin dağılımından on yıllar sonra ancak 1990'lardan itibaren Türkiye'de ve Avrupa diasporasında yeniden dirilmesiyle, bir nevi etkileri sonradan çıkan bir gelenek kırılması yaşamasıyla açıklanabilir.

Göç kökeni açısından ise çok dindar kişilerin Türklerde (% 44) ve Araplarda (% 37) oranları

na karşın İran ve Bosna kökenlilerde en az oranı oluşturdukları görülmektedir (% 27 ve % 31). Dindar olmayanların oranı da Türklerde % 4, Arap kökenlilerde % 5 iken, İran ve Bosna kökenlilerde en yüksek durumdadır (% 13 ve % 11). Bu sonuç, İranlıların dindarlığına dair mevcut uluslararası gözlemlere de uygun düşmektedir ve İran'daki siyasi yapılanmalara hakim dini karakterle olduğu kadar, bunun kaynaklanan bir sürgün hayatıyla da ilintilidir.

Dindarlığın entelektüel boyutuna ilişkin sorular üç basamaklı bir endekste (az, orta, yüksek) toplandı. Burada genç yaşlı farkı gözlenmezken, kadınlar dini konularla erkeklerden (% 38) daha fazla ilgilenmektedirler (% 54). Mezheplere dair gözlem de çok çeşitli bir tablo

sunmaktadır: Sünnilerin % 50'si din üzerine Şiiilerdeki % 34 oranı ve Alevilerdeki % 27 oranına karşın daha yoğun düşünmekte ve dini konularla ilgilenmektedirler.

Çok dindar insanların en büyük ilgi alanlarını (% 71) beklenildiği üzere din oluştururken, çoğunlukla (% 32'lik genel ortalamaya karşı % 42 ile) esas olarak kabul ettikleri dini öğretilere karşı eleştirel bir yaklaşım da sergilemektedirler. Göç kökeni ve mezhep faktörleri gibi yaş ve cinsiyet de bu eleştirel yaklaşımlarda bir rol oynamamaktadır.

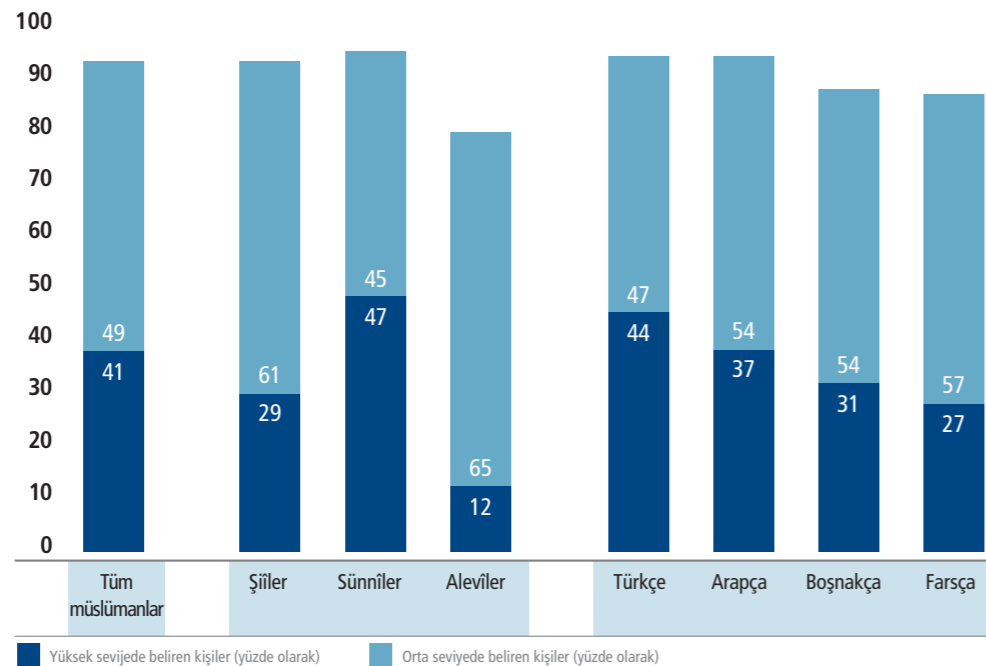
Müslümanların % 41'i dini fikir ve düşünceler içerisinde belli konular üzerine sıkça ya da çok sık düşünmektedirler, burada kadınların oranı erkeklerden bir miktar daha yüksektir.

Dr. Jörn Thielmann

Erlangen Friedrich-Alexander-Universitesi'ndeki Erlanger Zentrum Islam und Recht in Europa EZIRE (Avrupa'da İslam ve Hukuk Erlangen Merkezi EZIRE)'in müdürü (Ocak 2009' dan itibaren) ve Bonn Rheinische Friedrich-Wilhelms Üniversitesi'nde İslami İlimler için öğretim görevlisidir. İslam Hukuku ve Almanya'da İslam ağırlıklı çalışma alanlarındadır.

Mezhep ve dil gruplarına göre dindarlığın merkeziliği

BertelsmannStiftung

(% 38'e % 45). Çok dindarlar da dini fikir ve düşünceler üzerine sık ya da çok sık düşünmekte ve göç kökeni, yaş ya da mezhep belirleyici değildir.

Dindarlığın ideolojik boyutuna dair sorular (Allaha ve ölümden sonra hayata iman) da aynı şekilde bir yoğunluk endeksi içerisinde toplanırken genel olarak yüksek değerler göstermektedirler. Ortalama olarak Müslümanların % 78'i Tanrı'ya ve öldükten sonra bir hayata çok güçlü bir şekilde inanmaktadırlar; oran çok dindar Müslümanlarda % 93'tür. Yüksek yoğunluk Sünnilerde en yüksek orandayken (Sünnilerde % 84; Şiiilerde % 71 ve Alevilerde % 48), veriler yaşlara göre detaylandırıldığında artan yaşla birlikte Tanrı'ya ve ölümden sonra hayat olduğuna dair inanç azalmaktadır: 29 yaşındakilerin % 80'i Tanrı veya tanrısal olana ve öldükten sonra bir hayata inanırken, 60 yaşın üstündekilerde bu oran sadece % 66'da kalmaktadır.

Almanya'daki Müslümanların Tanrı inancı çoğulculuk ve tolerans düşüncelerine açıktır: Müslümanların % 67'si her dinin kendi gerçek bir esası olduğunu kabul ederken, çok dindarlarda bu oran hatta biraz daha fazladır (% 71). Sadece % 13 onaylamamıştır. % 86

diğer dinlere karşı açık olunması gerektiğini belirtirken sadece % 6 bunu onaylamamıştır. Ama bu durum senkretik inanç biçimlerine de yol açmamıştır: Sadece % 33 bir oranla Müslümanlar kendileri için başka dinsel geleneklerin öğretilerini alabileceklerini belirtirken, % 36 ise bunu reddetmektedir. Yaş, Cinsiyet, köken ya da mezhep bu konuda etken faktör değildi.

Müslümanların % 52'si dini sorunlarda kendi dinlerinin haklı, diğer dinlerin ise haksız olduğu düşüncesini taşımazken sadece % 24 İslam'ın önceliğini kabul etmektedir. Çok dindarlar kendi dinlerine öncelik verirken (% 36), % 38 de reddetmektedir. Bosna kökenlilerin % 63'ü veya İran kökenlilerin % 75'i kendi dinlerine önceliği reddederken, Şiiilerin % 65'i ve Alevilerin % 75'i sıklıkla reddetmektedirler. Müslümanların sadece % 31'i (çok dindarların % 45'i) öncelikle Müslümanların ilahi kurtuluşu ereceğine inanmaktalar. % 37 - ve çok dindarların % 24'ü - bu görüşü paylaşmamaktadır; burada Şiiiler (% 50) Sünnilerden (% 31) daha fazla.

Müslümanların % 41'i dinleri için büyük bedeller ödemeye pek hazır değil, % 20'nin bu konuda kesin bir fikri yok; % 33 ise bedel öde-

meye hazır, yüzdelik oranı çok dindarlarda beklendiği üzere yüksek, burada % 50. Ancak çok dindarların neredeyse üçte birinin dinleri için büyük bedeller ödemeye daha çok reddettileri burada vurgulanmaya değer. Şiiiler ve İran kökenliler % 51 ve % 60 oranıyla bedel ödemeye hazır değil ve bu şekilde ortalama değer üstünde yer almaktalar. Yaşlılar, özellikle de 50-59 yaşındakiler bedel ödemeye ortalamadan daha çok (% 43) hazır.

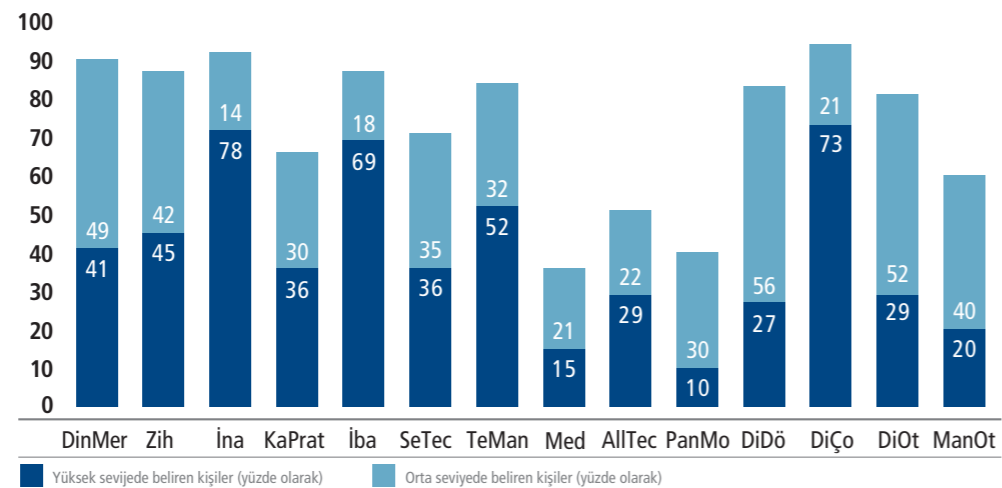
Müslümanların % 52'si İslam'a mümkün olduğunca çok insanı kazanmaya pek çalışmamaktadırlar, % 35'i bunu tamamen reddetmektedir (bu değer artan yaşla birlikte oldukça yükselmektedir). Beklentileri haklı çıkarır şekilde burada çok dindarlar başka insanları kendi inançları için kazanmaya daha çok uğraşmaktadırlar (% 44). Aleviler kendi inançlarının geleneksel misyonuna uygun olarak % 78 bir oranla reddetmektedirler.

Kamusal alandaki dini pratiğin boyutları (Cemaatle namaza/Cuma namazına katılım ve

bunun önemi) yoğunluk endeksi çerçevesinde özetlenmiştir. Burada ilgi çekici olan husus, çeşitli yaş grupları arasında büyük bir fark olmamasıdır: 60 yaşın üstündekilerin % 35'i, genel ortalamanın % 34'lük oranına nazaran ayda en az bir veya üç kez cemaatle namaza/Cuma namazına katılmaktadır. Hiçbir vakit katılmayanların oranı ise yaşla paralel olarak artmaktadır (18-29 yaş grubundakilerin % 34'ü, 60 yaş üstü grubun % 43'ü). Öte yandan çok dindar olanların sadece % 42'sinin haftalık cemaatle namaza/Cuma namazına katılıyor olması şaşırtıcıyken, haftalık cemaatle namaza/Cuma namazına katılan erkeklerin sayısının (erkeklerde toplam % 35), kadınların sayısından (kadınlarda toplam % 10) daha yüksek olması beklendiği gibi bir sonucu yansıtmaktadır. Kadınların % 52'si cemaatle namaza/Cuma namazına hiç katılmıyorlar. Burada bütün Müslümanların da genelde % 52'sinin seyrek olarak katıldığının ya da hiç katılmadığının altı çizilmeli. Seyrek olarak cemaatle namaza/Cuma namazına katılan Şiiilerin sayısının % 68 oranını yansıtmaması muhtemelen Şii cami-

Dindarlıkları orta ve yüksek seviyede beliren müslümanlar

Dindarlığın merkezîyeti | Zihin | İnanç | Kamu içinde pratik | İbadet | Senin tecrübesi | Teist maneviyat modelleri | Meditasyon | All/Bir olma tecrübesi | Panteist manevilik modeli | Dini dönüşümlük | Dini çoğulculuk | Dini otoportre | Manevi otoportre

| BertelsmannStiftung

lerinin sayısındaki azlıktan ve oldukça dağınık halde bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Alevilerin % 77'sinin cemaatle namaza/Cuma namazına katılmamaları da dini geleneklerine dayanarak beklentilere uygunluk arz etmiştir.

Müslümanların çoğu geçtiğimiz yıl içerisinde sadece bir tek camiye gitmediler: % 14 iki camiye, % 9 üç ve % 13 de üçten fazla farklı camilere gittiler, bu demektir ki hep aynı camiye ziyaret etmiş olan % 29'un yanında % 36 en az iki farklı camiye gitmiştir. Çok dindar Müslümanlarda çok sayıda farklı camiye gidenlerin oranı daha yüksektir: % 53 en az iki camiye giderken, % 23 üçten fazla camiye gitmektedir.

Özel alandaki dini pratik noktasında yoğun bir kişisel ibadet hayatı gözlemlenmektedir: Müs-

lümanların % 39'u (% 61'i çok dindar) her gün beş vakit farz namazdan en az birini kılarken, % 28'i (% 44'ü çok dindar) beş vakit farz namazın hepsini kılmaktadırlar. Arap kökenliler Türk kökenlilerden (% 26) daha çok günde beş kez namaz kılmakta (% 47). Müslümanların % 20'si ise farz namazları kılmamaktadırlar.

Müslümanlar namazdan daha sık olarak dua etmektedirler: % 60 günde en az bir kez dua etmekte, bu oran çok dindarlarda % 84'tür. Yaşla paralel olarak dua etme sıklığı da artarken sadece % 8 hiç dua etmemektedirler. Meditasyonun hiçbir rolü yoktur; yaşla birlikte artan bir oran (% 13) günde en az bir kez meditasyon yapmaktadır. Tasavvufun mistik pratikleri açık şekilde burada belli olmamaktadır. Dua ve tasavvufi pratikler bu sebeple Müslümanların

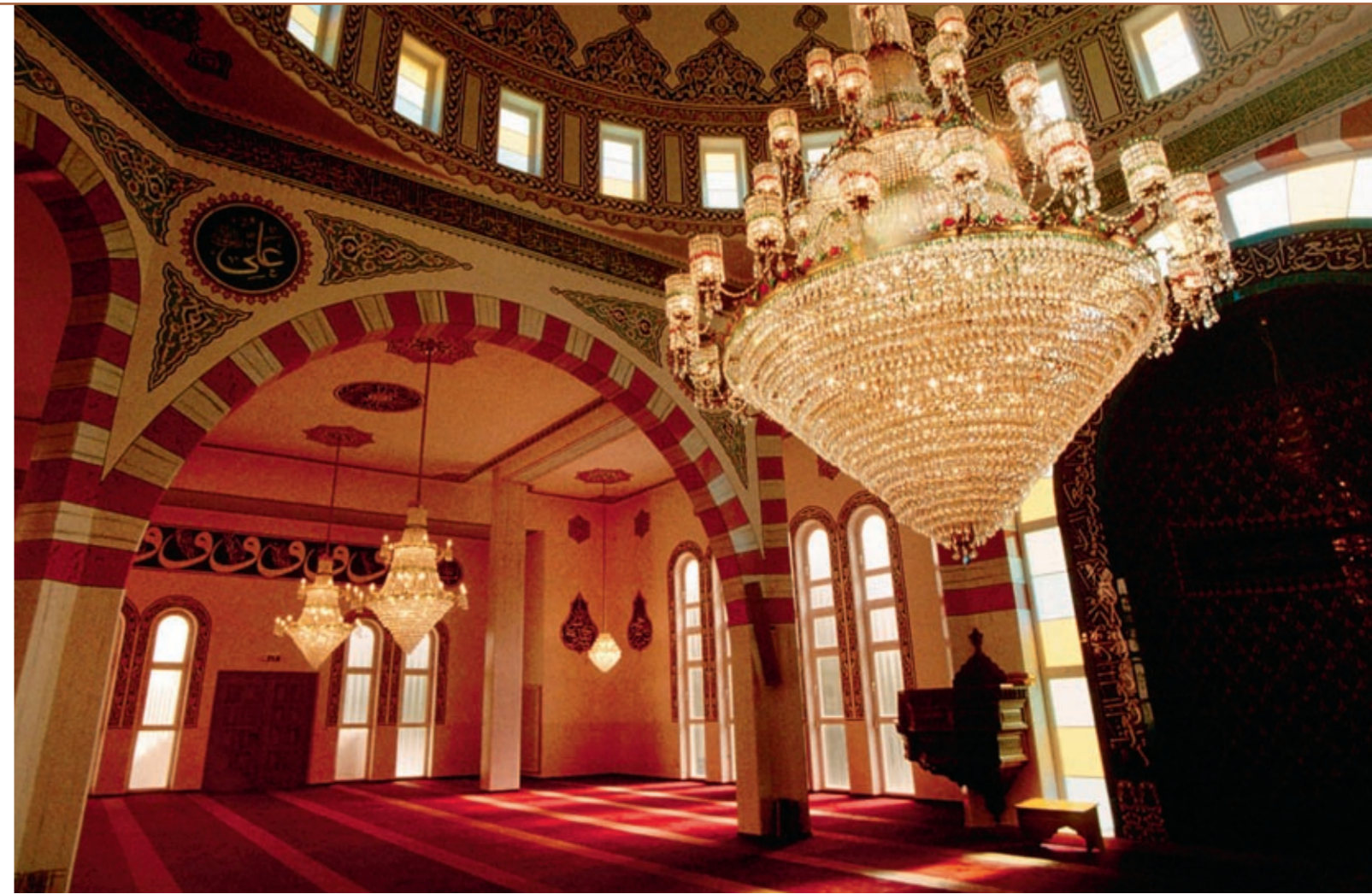
dindarlığına ilişkin ileride yapılacak olan anketlerde daha fazla dikkate alınmalıdır.

Ailesi, çocukları ve eşi Müslümanların hemen hepsi için (en az % 90) eğitimde de olduğu gibi oldukça ya da çok önemli. İş ve meslek bir parça daha az bir öneme sahip (ortalamada % 86). Siyasete gösterilen ilginin azlığı ise şaşırtıcı (Müslümanların sadece % 37'si oldukça ya da çok önemli bulmaktalar, değer yaşla birlikte artmakta). Dindarlığın sonuçları gözlemlendiğinde ise dini kuralların farklı önemlerde algılandığı görülmektedir: Ramazanda oruç tutmak, hac, zekat vermek, yiyecek içeceklerle ilgili hükümler veya abdestler Müslümanların üçte ikisi tarafından oldukça ya da çok önemli olarak görülürken (yaşlılarda gençlerden daha fazla), bu oran kılık kıyafet kurallarında % 36'da kalmakta. Dindar olmayan Müslümanlar bile yaklaşık % 20 oranıyla yeme içme ve temizlik kurallarını oldukça veya çok önemli bulmaktadırlar. Buna göre de ağırlıklı bir çoğunluğun domuz eti yememesi ve alkol kullanmaması şaşırtıcı değil. Burada dini norm ve pratiklerin kültürel bir kimliğe bürünmesinden söz edilebilir. Başörtüsü takmayı çoğunluk reddederken (% 53, bunun % 56'sı erkek, % 50'si kadın), % 37 oranında çok dindar da reddedenler arasındadır. 40 yaşının altındakilerde başörtüsüne onay en yüksek oranda ama 29 yaşın altındakilerin çoğunluğu bunu reddetmekte (% 52). Dindarlık5 en güçlü olarak (oldukça/çok) çocukların eğitiminde (% 51), doğayla ilişkilerde (% 52), has-

talıklarda (% 51), hayatın zor anlarında (% 55) veya aile içindeki hadiselerde (% 66) gözlemlenmektedir. Dinin büyük önem taşımadığı alanlar ise cinsellik (% 36), çalışma hayatı (% 25), beraberlik (% 45), eş seçimi (% 45), boş zaman (% 26) ve özellikle de siyaset (sadece % 16!). Bu veriler yaş, cinsiyet, köken ya da mezheplerden bağımsızdır. Dindarlığın merkeziliği sadece çok dindarlarda elde edilen yüksek değerlere dayanarak önemli durumdadır.

Sonuç

Özet olarak dindarlığın merkeziliğinin Almanya'daki Müslümanlar için dini düşünce ve pratikler alanında büyük bir öneme sahip olduğu tespiti yapılabilir. Yüksek bir merkezilik değeri ise bir dogmatizm ya da fundamentalizm düşüncesine bağlanamaz: Almanya'daki çok dindar Müslümanlar eleştirel yaklaşım göstermekte, dini çoğulculuğu ve dinin günlük yaşamdaki gerekliliğiyle pragmatik bir etkileşim şeklini yansıtmaktadırlar. Göç kökeni ve inanç şekillerine bakılınca Müslümanların dindarlığına dair büyük bir çeşitlilik yansıtan bir tablo görülmektedir. Sünniler çoğunlukla Şiiilerden daha dindar, İran ve Bosna kökenliler ise dine daha mesafeli duruyorlar. Genç ve yaşlılar ise dindarlık konusunda birbirlerine yakınlar hatta gençler bazen daha dindar. Kadınlar - dinlerin çoğunda olduğu gibi - erkeklerden daha dindar olma eğilimini gösteriyorlar ama İslam'ın kamusal alandaki pratiklerine daha az katılmaktalar.

Açıklamalar

- 1 Konuyla ilgili özet bilgi için bkz: Thielmann, J.: Islam and Muslims in Germany: An Introductory Exploration: Al-Harmaneh, A. und Thielmann, J. (Edit.): Islam and Muslims in Germany içinde. Leiden 2008. S. 1 - 29.
- 2 Din Monitörü'nün oluşumu ve yapısal prensipleri ve de kavram açıklaması için bkz. Stefan Huber'in yazısı: Bertelsmann Vakfı (Edit.): Din Monitörü 2008. Gütersloh 2007. S. 19 - 29.
- 3 Bu yüzdelik sayılar ölçülen verilere dayanmaktadır; gerçek oransal rakamlar Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki dört grubun dağılımına uyacak şekilde değerlendirildi.
- 4 Sünniler ve Şiiiler arasındaki ayrım, Şiiilerin Sünnilerden farklı olarak peygamberin amcasının oğlu ve damadı, dördüncü halife Ali'yi ve neslini gerçek imam olarak kabul etmeleridir. Aleviler ise Ali'yi yücelten ama dini bir öğretileri olmayan ve İslam'ın Beş Şartı'nı reddeden ayrı bir dini topluluktur. Alevilerin İslam'a mensup olup olmadıkları tartışmalıdır. Bkz: Elger, R. (Edit.) içinde: Kleines Islam-Lexikon. 5. yenilenmiş ve genişletilmiş 5. baskı. München 2008.
- 5 Burada kendilerini "hiç dindar olmayan" şeklinde tanımlayanlar dahil edilmemişlerdir.

Dindarlık ve Aydınlanmacılık Birbirini Dışlamıyor

“Dışlamak söz konusu olmamalı, tam tersine kendimize şu soruyu yöneltebilmeliyiz: Bizi birleştiren nedir? Birbirimizden ne öğrenebiliriz?”

Prof. Dr. Rita Süßmuth'un dinlerarası diyalogun önemine ilişkin açıklaması

Din Monitörü'nden çıkan bu yeni sonuçlar da bir çok klişeyi yıkmaktadır. Genelde geçerli olan şu: Dindarlığın merkeziliğini oluşturan alanlar geçmişte anlaşıldıklarından farklı değiller. Şimdiye dek dini olanın reddedilmesi veya dini olana karşı bir ilgisizlik olarak tanımladığımız olgu, kiliselerin boş olmasından kaynaklanmaktadır. Aslında insanlar düşünüldüğünden daha fazla dindar, hem de her yaş grubunda. Halen bir arayış söz konusu. İnsanlar kendilerine soruyor: Benim hikayemin yöneticisi kim, benim için yüce bir varlık, bir Tanrı var mı, eğer varsa yaşamıma ilişkin nasıl bir anlama sahip?

Almanya'daki Müslümanların dindarlığına dair verileri gördüğümde dinlerarası diyalog için son derece önemli olan altı noktayı düşündüm: Birinci: Şimdiye dek Müslümanların dindarlığı bizde siyasi olarak algılanageldi, oysa gerçekte siyaset ve siyasi yaklaşım Müslümanlarda çok az bir rol oynuyor. İkinci: Müslümanlar arasında farklı ağırlıkla da olsa dindarlık günlük yaşamla ve hayatın kendisiyle güçlü bir şekilde ilintili olarak algılanmakta ve temel yaşam alanları için son derece önemli. Üçüncü: Dini eğitim Müslümanlarda önemli, öte yandan dinle meslek yaşamının sürekli bir araçsallaşması söz konusu olmamaktadır. –burada daha çok geri planda kalma tavrı hakimdir- Dördüncü: Dini alan 18-29 yaş arasındakilerde daha çok yer almaktadır. Bu tespit dindarlığa ilişkin yöneltilen çapraz soru kümeleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu veriler ışığında dinden dönüşün söz konusu olmadığı da aşıkardır. Beşinci: Bilenin aksine eğitime büyük bir önem verilmektedir ve bu sadece erkeklerde söz konusu değildir. Altıncı: Almanya'da Müslümanların çok çocuklu olduğu düşüncesi halen hakimken bu araştırmayla bu klişe de yıkılmış oldu. En büyük grubu oluşturan yüzde 56 bir ya da iki çocuk sahibi, sadece yüzde 30'luk bir oranın üç çocuğu var.

Bütün bu veriler dinlerarası dialog için ne ifade ediyor? Dindarlık ve aydınlanmacılığın birbirini dışlamadığı, tersine dindarlığın toplumun bütün parçaları için derin bir anlama sahip olduğu. Buradan hareketle dinlerarası diyaloga sıkıca tutunurken burada yaşayan halkın ne düşündüğünü unutmamamız önemlidir çünkü onları memnun etmek durumundayız. Mevcut önyargıları gerçek veriler sayesinde daha kuvvetli biçimde kırmalıyız. Bunların dışında, diğer dinlere karşı büyük bir açık fikirlik göze çarpmaktadır. Dışlamak söz konusu olmamalı, tam tersine kendimize şu soruyu yöneltebilmeliyiz: Bizi birleştiren nedir? Birbirimizden ne öğrenebiliriz?

Sıkça kendimize sorarız: Bu insanlar nereden buluyor bu gücü? Mutluluktan, ümit-ten, şükran duygusundan! Bunların hepsi onların günlük hayatına ait kavramlar. Ve sonra sevginin yüce yeri! Bu alanlar araştırmada mümkün olduğunca açık şekilde belirtilmeli ve alıcılarıyla bağ kurulabilmelidir. Mesela din dersinin eğitim alanından çıkartılmayıp ona dahil edilmesi gibi. Dinin eğitimin karşısında olduğu gibi bir yaklaşım bu araştırmadan kesinlikle çıkartılamaz; tam tersine din aracılığıyla şekillenen bir eğitim anlayışı vardır! Ayrıca elde edilen yeni verilere dayanarak, siyaset dünyasında yürütülen dinlerarası ve kültürlerarası diyalogun nasıl genişletilebileceğine dair yaklaşımlar üzerine düşünülmelidir. Kendi dinini tanımayan ne başkasının dinini anlayabilir ne de kendi dinini savunabilir.

Prof. Dr. Rita Süßmuth, 1985–1988 tarihleri arasında Federal Alman Aile, Kadınlar, Gençlik ve Sağlık Bakanı olarak, 1988–1998 tarihleri arasında da Federal Meclis Başkanı olarak görev yapmıştır. 2002–2004 tarihleri arasında Göç ve Uyum için Bilirkişi Kurulu'nda başkanlık görevinde bulundu.

Almanya'da Sünniler ve Şiiler

Bertelsmann Vakfı'nın Araştırma Verilerine İlişkin Bir Gözlem

Prof. Dr. Peter Heine, Riem Spielhaus

Almanya'daki İslam taraftarlarına yönelik 1980'lerde başlayan ve artarak devam eden kamuoyunun ve bilim çevrelerinin ilgisi, son derece dar bir çerçevede yapılan az sayıdaki nicel araştırmanın yanında özellikle Almanya'daki Müslümanların bizzat sürdürdükleri nitel araştırmaların yapılmasını sağladı. Azınlıklara ilişkin rakamlar siyasi stratejilerin gelişimi, oluşturulması ve meşruiyet kazanmasında büyük rol oynadığından dolayı, ülke çapında nicel alan araştırmalarının yapılması gerekliliği farklı çevrelerce sıklıkla vurgulanagelmıştır. Almanya'daki Müslümanları konu olan bu araştırma, siyasi yönü sebebiyle Din Monitörü'nün diğer bölümleriyle arasında bir farklılık arz etmektedir, bunun sebebi de bu türden anketlerin her zaman farklı yorumlara son derece açık olmasından kaynaklanmaktadır.

Aşağıdaki izahlar Din Monitörü'nden elde edilen, dini inançlara ilişkin verileri konu almaktadır. Bu açıdan anketi cevaplayanların İslam'daki farklı mezhep ve inanç şekillerine ilişkin mensubiyetleriyle ilintili olan dindarlığın ana boyutları noktasında farklılıklar olup olmadığı sorusu esas teşkil etmektedir. Başka bir deyişle biz burada inanç pratiğinin, teolojik yaklaşımların ve dinin günlük yaşamdaki öneminin İslam'daki alt gruplara bağımlı bir durum gösterip göstermediğini inceliyoruz. Aşağıda göreceğimiz üzere inanç sistemleri

ve gelinen ülke münferit olarak değerlendirilemez ve farklı mezhep ve inanç şekilleri arasındaki farklar da hiçbir şekilde teolojik görüşler ve pratiklere dayandırılmaz. Din Monitörü ankete katılanların kendilerine dair betimlemelerini ve bizzat verdikleri bilgileri toplamıştır. Bu şekilde bir nicel araştırmada hangi motivasyonların verilen bilgileri ve sorulan tutumları sağladığı sorusu cevapsız kalmaktadır.

Din Monitörü'nde Mezhepler ve İnanç Şekilleri

Din Monitörü ankete katılanların Sünni, Şii veya Alevi olarak hangi dini mezhebe veya inanç şekline mensup oldukları sorusunu yöneltilmişti. Almanya'da ankete katılan Müslümanların % 9'u Şii, % 65'i Sünni ve % 8'i de Aleviliğe mensup olduğunu belirtmiş, dikkati çeken % 19'luk bir oran ise verilen türlerden birini değil de "diğer inanç şekilleri" (% 11) ya da "bilmiyorum/ cevapsız" (% 8) seçeneklerini işaretlemiştir. Bosnalıların üçte birinden fazlası % 36) ise hiçbir grubu seçmezken, bu oran İran asıllılarda sadece % 13'de kalmıştır. Şiilik ve Sünnilik arasındaki ikilik kavramı İslam üzerine süregelen akademik ve siyasi söyleme hakim olduğu halde veya muhtemelen özellikle bundan dolayı İslam iç hareketlerdeki kutuplaşma ile etki göstermektedir.

Prof. Dr. Peter Heine

Berlin Humboldt Üniversitesi Felsefe Fakültesi III'de profesördür ve orada aynı zamanda Asya ve Afrika Bilimleri Bölümü'nün sınav komisyonu başkanıdır. Almanya'da İslam ve sünni şiî ihtilafı ağırlıklı araştırma alanlarındandır.

Riem Spielhaus

İslam bilimcisi olarak Berlin Humboldt Üniversitesi'nde çalışmaktadır. Almanya'daki müslümanların organizasyon şekilleri ve dini pratikleri, ağırlıklı çalışma alanlarındandır. "Alman İslam Konferansı"'nın müzakere grubunda bilimsel uzman olarak üyedir.

Benzer şekilde Müslüman nüfusun dikkate değer bir rakam teşkil ettiği birçok ülkede sürdürülmüş olan Din Monitörü'nün anketlerinde de İslam'daki çeşitli mezhep ve inanç şekilleriyle özdeşleşme bağlamında farklılıklar kendini göstermiştir¹. Sünni veya Şii olarak özdeşleşme, sonuçta sadece bu ayrımın sosyo-politik çatışmalardaki siyasi mobilite bağlamında olduğu ülkelerde bir rol oynamaktadır. Böylece Asya ve Afrika ülkelerinin mukayesesinde Müslüman kadın ve erkeklerin verdikleri yanıtlar dini-kültürel anlamlar taşıyan çeşitli mezhepler ve inanç şekillerine mensubiyetin farklı bir bilinçlenme ve yüklenme ölçütünü ortaya koymaktadır.

Diğer inanç şekillerine mensup olduklarını belirtenlerin sayısındaki yükseklik dini bağlamda başkaca ilintilere işaret etmektedir; tasavvufi akımlar yanında bu sayı İslam'daki fıkh ekollerine ve son on yıllarda küresel çapta bir öneme ulaşan uluslararası ağlara ve dini topluluklara işaret edebilir. Almanya için

de Sünniler ve Şiiler arasındaki kutuplaşmanın ve İslam mezheplerine mensubiyetin sanıldığından daha az veya karmaşık bir anlam taşıdığı tespiti de yapılabilir.

Göçmen Kökenlilik

Almanya'daki Müslümanların göç kökenleri ile mezhepleri ya da inanç şekilleri arasındaki korelasyonlar yakından incelemeye değer. Burada göç alan ülkelerdeki mezhep ve inanç şekillerinin bölgesel dağılımının bir yansıması yer almaktadır. Buna göre Türk kökenlilerin % 68'i, Arap kökenlilerin % 65'i ve Bosna kökenlilerin % 51'i Sünni iken, İran kökenlilerin yarısından fazlası (% 57) Şiidir. Bosnalı ve Arap kökenliler Alevi olduklarını belirttikleri halde Aleviler arasındaki tartışmasız en büyük çoğunluğu Türk kökenliler oluşturmuştur. Almanya'daki Türk kökenlilerin toplamda % 9'u Alevilik mensubu olduklarını belirtirken Türkiye anketinde bu oran sadece % 3'te kalmıştır. Bu durum kuvvetle muhtemeldir ki tamamen

araştırmanın metodik eksikliklerine (örn: Anket katılımcılarının dağıtımında veya belli grupların katılımına ilişkin seçici istek) dayandırılmaz.

Bu sapmalar bir yandan bu dini azınlığın geldikleri ülke Türkiye'ye nazaran Almanya'da büyük bir güvenlik ve din özgürlüğü duygusu taşıyor olmalarını yansıtırken, diğer taraftan da göçmenlerin çifte azınlık konumundan kaynaklanan grupla yoğun bir özdeşleşmeyi yansıtan nitel araştırmaların doğrulanması şeklinde yorumlanabilir. Bir diğer sebep de azınlık mensuplarının göç etmek için büyük bir istek göstermiş olmaları ve Türkiye'den misafir işçi alımı çerçevesinde ülkeden ayrılma fırsatını kullanmış olmalarına dayanabilir. 1980'lerde Almanya'ya iltica eden siyasi mülteciler arasında çok sayıda Alevi de bulunmaktaydı.

İran kökenlilerin hatırı sayılır yükseklikte bir % 29 oranıyla Sünni olduklarını belirtmeleri de aynı şekilde açıklanabilir. İran'daki Sünnilerin resmi rakamlara göre toplam nüfusun yüzde 10'undan daha az olmasına binaen, daha çok dini azınlığa mensup olan İranlıların ülke

dışına çıktıkları savından hareket edilebilir. Bir sonraki bölümde ele alınacak olan dinin merkeziliği konusunun özellikleri açısından göç (kısmen kaçış bağlamında) için taşınan motivasyonun hiç değilse belli başlı ülkelerden (örneğin; İran ve Türkiyel ankete katılanlarda daha fazla din özgürlüğü arayışından kaynaklandığı geçerli bir yaklaşım olur. Bu durum başka bir inanç şekli yaşama özgürlüğüne ya da hiç bir dini yaşamama özgürlüğüne işaret eder.

Dinin Merkeziliğine Dair

Dindarlığın beş boyutu hakkında yöneltilen sorulara verilen cevaplar temel alınarak: Dini refleksivite, inanç, cemaatle dini pratik (cemaatle namaz), özel alan pratikleri (namaz) ve Tanrı tecrübesi Din Monitörü'nde katılımcıların dinin merkeziliği maddesi altında üç kategoriye (dindar olmayan, dindar ve çok dindar) ayrılmalarını sağlamaktadır.

Maddelere göre bir sınıflandırma sonucunda Aleviler dindar olmayan katılımcıların çoğunluğunu (% 21) oluşturdu, bunu (% 9) ile Şiiler

Hangi İslami mezhebe mensupsunuz? ...misiniz?

	Tümü	Göçmen kökenli				Dindarlığın merkeziliği		
		Türk	Boşnak	İranlı	Arap	Dindar olmayan	Dindar	Çok dindar
Temel (=100%)	2007	1525	118	81	283	100	985	829
Şii	9	6	7	57	14	16	11	6
Sünnî	65	68	51	29	65	31	59	74
Alevî	8	9	5	1	2	32	10	2
veya başka bir mezhebe mi aitsiniz?	11	11	17	8	9	8	11	11
Bilmiyorum, Cevap yok	8	7	19	5	10	13	9	7
Toplam		100	100	100	100	100	100	100

Not: Tabula yukarıdan aşağıya doğru okunur

Bertelsmann Stiftung

ve de (% 2) ile Sünniler izledi. Sünniler arasında çok dindarların en yüksek sayısına (% 47) ulaşıldı, bu oran Alevilerin (% 12) dört katı daha fazla. Şiiler (% 29)'luk bir oranla ortada yer alırlar. Aleviler'in yaklaşık üçte ikisi (% 65) ve bundan sadece dört oran daha az bir rakamla (% 61) Şiiler dindar olarak sınıflandı. Öte yandan bu verilerde mezhep ve inanç şekillerinin bizzat dini merkeziliği gerekli kıldıkları tespit edilememektedir. Özellikle bu noktada merkezilik ve dindarlık, mezhep ve inanç şekli ile göç kökeni arasındaki korelasyon göz önüne alınmalıdır. Bu bağlamda İran kökenli katılımcıların yarısından fazlası Şii ve Şiiler arasında da İranlıların oransal rakamı yüksek durumdadır. O halde göç motivasyonu, etnisite ya da mezhep ve inanç şekilleri etki faktörle-

rinin hangisinin daha güçlü olduğu açık şekilde birbirinden ayırlanamamaktadır.

Almanya'daki ankete katılan Müslümanların büyük bir çoğunluğu dindar ya da çok dindar olarak tahmin edilmektedir (% 90). Cemaatle yapılan dini pratik ise % 66,5 oranıyla orta ya da yüksek bir yoğunluğa tekabül ederek açık şekilde daha az bir rakamda kalmaktadır. Günde beş vakit namaz şeklindeki özel alan dini pratiği ise oldukça yüksek bir orandadır. Katılımcıların üçte biri günde 2-4 kez namaz kılarken % 28 de farz olan beş vakit namazın tamamını kıldıklarını belirtmişlerdir.

Dini Eğitim

Şiilerin üçte ikiden daha fazlası (65%) ve Sünnilerin de aynı şekilde % 73'ü dindar yetişip yetişmedikleri sorusuna olumlu yanıt verirken bu oran Aleviler'de üçte bir oranına bile ulaşmamıştır (% 27). Bu bağlamda inanç sistemi ve öz eğitimin algılanması arasındaki güçlü ilişki ortaya çıkmaktadır. Dikkate şayan bir diğer nokta da eğitim ve dinin merkeziliği arasındaki korelasyonun anlaşılabilir olmasıdır. Çok dindarların % 81'i dindar yetiştirildiğini belirtirken dindar olmayanların % 79'u da dini eğitim almadığını belirtmiştir.

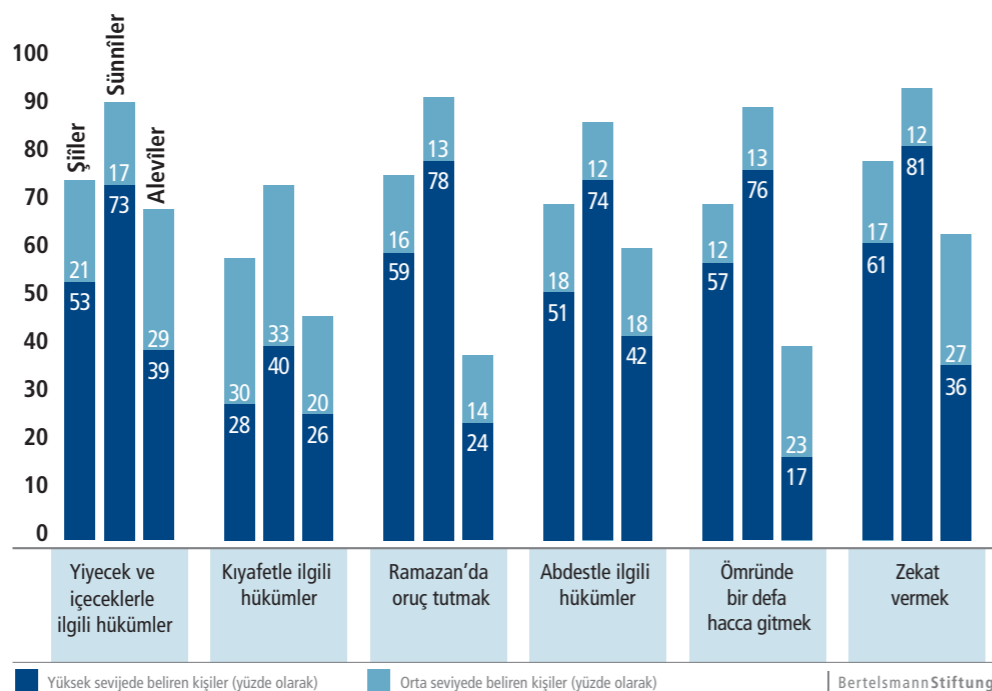
Dini Hükümlerin ve Ritüellerin Önemi

İslami ilimler perspektifinden bakınca İslam'daki dini yükümlülüklerin araştırılmasına ilişkin dikkat çekici bir sorun karmaşıklıkla mevcuttur. Katılımcıların çoğunluğu için zekat vermek Aleviler'de % 36 ile Sünnilerin yarısı (% 81) kadar da olsa çok önemli veya oldukça önemli tanımlarıyla en büyük öneme

sahiptir. Oran Şiilerde yüzde 62'dir. Dini yükümlülükler sıralamasında aynı oranda öneme sahip Ramazan ayında oruç emri ve temizlik kuralları Sünniler ve Şiilerde ikinci sırada yer alıyor. Hac ile yiyecek ve içeceklerle ilgili hükümler aynı şekilde hem Sünnilerde hem de Şiilerde üçüncü sırada. Yine her iki grupta birden son sırada yer alan kıyafetle ilgili düzenlemelere dair Sünnilerin % 40'ı, Şiilerin % 28'i ve de Alevilerin % 26'sı oldukça veya çok önemli ifadesini kullanmışlardır. Başörtüsüne ilişkin yöneltilen sorulara verilen cevapların da gösterdiği üzere, kıyafetle ilgili düzenlemeler hakkındaki yaklaşımlar oldukça farklı. Sünnilerin üçte biri, Şiilerin dörtte biri ve Alevilerin yüzde altısı Müslüman kadınların başörtüsü takması gerektiği düşüncesini taşımaktadırlar. Ankete katılan Alevilerde dini emirlerin önemine göre sıralanmasında Şii ve Sünnilere göre bir farklılık söz konusudur: Zekatın ardından temizlik kuralları en önemlidir ve üçüncü sıradaki yiyecek ve içeceklerle ilgili hükümleri, kıyafetle ilgili düzenlemeler ve Ramazan'da oruç takip etmektedir. Beşinci

Mezheplere göre hükümlerin önemi

sırada hac yer almaktadır. Alevilerin % 40'ı ömründe bir kez hacca gitmeyi istemektedir. Şiiler ve Sünniler dini emirlerin önemi noktasında benzer öncelikler gösterebilir de Sünniler her bir emri Şiilere göre daha önemli olarak belirtmişlerdir. Aleviler, dini emirlere daha az önem vermekle ve daha az önceliğe almakla diğerlerinden ayrılmaktadırlar.

Kişisel ve Cemaatle Yapılan İbadetler

Kişisel ibadetler Alevi ve Şii katılımcıların yarısı ve Sünnilerin üçte ikisi için dini pratikte büyük bir öneme sahip. Cemaatle yapılan ibadetler ise sadece yarısı kadar ya da daha az sayıda katılımcı için büyük bir önem taşıyor. Dinin topluluk bağlamındaki boyutlarının etkisi Alevilerin sadece yüzde onunda çok, diğer bir yüzde onunda ise orta olarak gözleniyor. Alevi katılımcılara ilişkin olarak, soru-

larda mezhebi eğilimlerin dini pratiğinde söz konusu olan farklılıklar neredeyse hiç dikkate alınmadığı için cevapların inanç pratiğini gerçekten ne derece yansıttığı sorusu yanıtsız kalmaktadır². Sonuçta farklılıklar o kadar karakteristik ki kişisel olarak uygulanan dini pratiklerin cemaatle yapılanlardan çok daha önemli olarak görüldüğünden ve Sünnilerin bu konuda da Şiiler ve Alevilere nazaran belirgin şekilde bir yoğunluk sergilediklerinden hareket edilebilir.

Alkol ve domuz eti tüketimi sorusuna verilen cevaplarda, Şiiler, Sünniler ve Aleviler (inanç yoğunluğundan bağımsız olarak) birbirine yaklaşmaktadır. Alevilerin yarısı seyrek alkol kullandığını ya da hiç kullanmadığını belirtirken, Şii ve Alevilerin yüzde onundan daha az bir oran sıklıkla alkol tüketmektedir. Sünnilerde sık alkol kullanma oranı ise yüzde beşten daha azdır. Ara sıra alkol alan Şiilerin

sayısı Sünnilerin iki katı ve Alevilerin sayısı ise Sünnilerin dört katı. Ankete her mezhepten katılanların çoğunluğu domuz eti yemiyor, ama Şiiler ve Aleviler arasında yüzde on civarında bir oran ve Sünnilerde yüzde bir oranı sıklıkla ya da çok sık domuz eti tüketmekte.

Dini İnanışların Genel Hayat Tarzı Üzerine Etkileri

Müslümanların ilk plandaki alanlarının (eğitim, evlilik, aile, doğayla ilişkiler, zorluklara karşı gösterilen reaksiyon ve yaşam içindeki değişimler) genel toplumda Müslüman olma bilincine sıkı bir şekilde bağımlı olduğu tespit edilebilirken, meslek hayatı, boş zaman ve siyasi düşünceler hakkındaki sorular daha az din ile ilişkili olarak tespit edilmiştir. Farklı mezhep ve inanç mensupları arasında az da olsa farklar bulunmaktadır. Buna göre soruların yaşam alanlarında dine çok veya çok fazla bir pay biçen Şiilerin oranı istisnasız, Sünnilerden bir kaç yüzdelik oran daha aşağıda yer almaktadır. Aleviler ise çok büyük bir farklı-

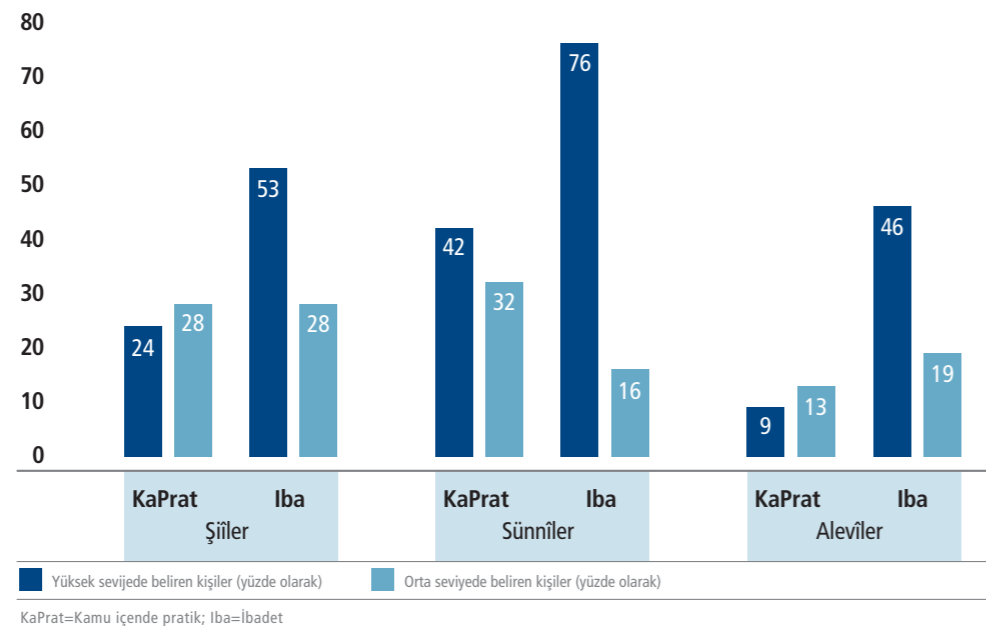
lık göstermektedirler. Din toplamda Sünnilerin büyük bir çoğunluğu için genel yaşam tarzı üzerinde (meslek, boş zaman ve siyasi düşünceler hariç) büyük bir öneme ve geçerliliğe sahiptir. Bu durum daha az sayıda da olsa yine de hatırı sayılır bir çoklukta Şiiler için de geçerlidir. Aleviler ise yaşam alanları üzerinde dinin etkisini az olarak değerlendirmektedirler.

Yaşam Alanlarının Taşındığı Önem

Aile ve çocuklar bütün mezheplerden katılımcıların büyük bir çoğunluğu için oldukça önemliden çok önemliye kadar kadar olan sıralamada yer alıyor. Din pratiği ve dini refleksivite konusundaki verilerle uyumlu bir şekilde Sünnilerin yarısı ve Şiilerin üçte biri dinin kendileri için çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın Alevilerde sadece % 13 için din çok önemli bir rol oynamaktadır ve bu noktada da anketten elde edilen verilerdeki diğerleriyle değerlendirmede bir korelasyon oluşmaktadır. Siyaset ise Alevilerde

Mezheplere göre kamusal alan ve özel alan pratiği (ibadet)

Şii ve Sünnilerden (% 20) daha yüksek bir oranda (% 30) çok önemli olarak verilmiştir.

Sonuç olarak, Şiiler ve Sünniler arasındaki farkların bilhassa dindarlığın yoğunluk derecesi ve merkeziliğinde toplandığı tespiti sunulabilir. Üçüncü bir inanç topluluğuyla, Alevilerle yapılan karşılaştırma da bu durumu desteklemektedir. Din Monitörü'nde göç kökeninin ve mezheplerin analizi dini grupların gelinen ülkelere dağılımıyla oranında paralellik arz etmeyen bir dağılım göstermektedir. Böylece burada niceliksel olarak Müslüman topluluğun kendi içindeki azınlıkların (örn; İran kökenli Sünniler) Almanya'daki Müslümanların, gelinen ülkelerden daha büyük bir kısmını teşkil ettikleri kanıtlanabilmektedir.

Açıklamalar

- 1 Bakınız; Endonezya, İsrail, Fas, Nijerya ve Türkiye üzerine yapılan Din Monitörü'nün karşılaştırmalı değerlendirmesi. Nijerya'da ankete katılanların üçte biri ve Endonezya'dakilerin neredeyse üçte ikisi seçeneklerde yer alanların haricinde bir mezhep ve inanç şekline mensup olduğunu belirtmiştir.
- 2 Oruç ve cami ziyareti sorularıyla Aleviliğin kendine has özellikleri dikkate alınmamıştır. Aleviler, Sünni ve Şiilerin oruç hakkındaki bilinen değer yargılarından farklı başka yaklaşımları baz almaktadırlar ve ibadet yerlerini de cami değil de cemevi olarak isimlendirirler. İzah gerektiren noktalar mesela, ankete katılanların "camiyi" "cemevi" için eşanlamlı olarak algılayıp algılamadıkları veya cemevlerinin ve diğer Alevi cemaat merkezlerinin sıkça ziyaret dilmesine rağmen bu noktada olumlu cevap verilmemiş olmasıdır.

Almanya'da Aleviler

“Almanya'da Müslümanlar” anketinden edinilen verilere dair yorum

Prof. Dr. Martin Sökefeld

Bertelsmann Vakfı'nın Almanya'daki Müslümanlara dair yaptığı Din Monitörü Araştırması Almanya'daki Aleviler hakkında ülke çapında niteliksel veriler sunan ilk araştırma özelliğini taşımaktadır. Aleviler ancak kısa bir süredir bilimin ve – az da olsa- kamuoyunun dikkatini üzerine çeken dini-kültürel bir azınlıktır. Alevilik 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki köklü toplumsal değişimler ve dini-siyasi protesto hareketleri neticesinde, kendi içinde Şii İslam'dan ve sufi gelenekten etkilenimleri birleştirdi, tahminen de İslamlık öncesi Şamanizm ve Hristiyan düşünce kalıplarından da etkilendi. Osmanlı Devleti'nde Sünni İslam düşüncesinin hakimiyetiyle heterodoks mürtedler olarak damgalanan ve o vakitler Kızılbaş olarak tanımlanan Aleviler kısmen yoğun takibatlara da uğramışlardır. Bunun üzerine çoğunlukla geçit vermeyen dağlık bölgelere çekilen Aleviler kendilerini dışarıya karşı da Alevi kimliklerini gizlemişlerdir. Bu takiiye yani ait oldukları gerçek dini gizlemek ancak son on yıllarda bırakılmıştır. Aleviler Türkiye'de halen bir dini topluluk olarak kabul edilmektedir. Alevi ritüellerinin yerine getirilmesi ise uzun süre yasaktı. Halen Aleviler hak-

kındaki önyargılar kısmen de olsa varlığını sürdürmektedir. Türkiye'deki toplumsal dönüşüm, bilhassa da büyük şehirlere yapılan iç göç Alevilerin geleneksel ve toplumsal yapılanmalarını büyük ölçüde bozdu. Alevilerin son yıllarda yeniden yapılanmaları dernekler şeklinde gelişmiştir.

Aleviler İçin Dinin Önemi

Türkiye'den gelen diğer göçmenler gibi Aleviler de 1960'ların ortalarından itibaren işçi olarak Almanya'ya gelmeye başladılar. Hem Türkiye'de hem Almanya'da Aleviliğe mensubiyet nüfus sayımlarında dikkate alınmadığı için gerçek Alevi sayısı her iki ülkede de bilinmemektedir ama Almanya'daki tahmini sayı 300.000 ila 700.000 arasında oynamaktadır.

Aleviler Türkiye de olduğu gibi Almanya'da da takiiye yapmışlardır. Ancak Türkiye'deki gelişmelerle birlikte ve yakından ilintili olarak 1980'lerde çok sayıda dernek kuruluşuyla birlikte Almanya'da bir Alevi hareketi başlamıştır. Bugün Almanya'da üçte ikisi merkezi Köln'de bulunan çatı kuruluşu Almanya

Prof. Dr. Martin Sökefeld

(Ekim 2008' den itibaren) Münih Üniversitesi Etnoloji Bölümü'nde profesördür. Ağırıklı çalışma alanları kimlik teorisi, siyaset, diaspora ve ulusötesicilik, Müslüman gruplar ve toplumlardır. Avrupa, Türkiye ve Güney Asya (Pakistan, Keşmir) bölgeleri üzerinde uzmanlaşmıştır.

Alevi Cemaati'ne bağlı olan yaklaşık 150 Alevi derneği mevcuttur.

Dinin genel anlamda geri planda bir rol oynadığı Alevilerin yaşamında seküler anlayış hakim durumdadır. Yetmişli ve seksenli yıllarda sol düşüncenin Alevileri büyük ölçüde etkilemesi neticesinde Aleviliğin anlamı bir “din” olmaktan çıkarak (dini olmayan) bir “kültür” şeklinde dönüşüme uğradı. Alevi inançları ve dini pratikler hem ortodoks İslam inancından hem Sünni hem de Şii anlayıştan radikal şekilde ayrılmaktadır. Aleviler peygamber ailesini ve oniki imamı yüceltme noktasında Şiiilerle birleşseler de İslam Hukuku'nu reddetmekte ve İslam'ın Beş Şartı'nı bağlayıcı olarak görmemektedirler. Namaz kılmak, oruç tutmak ve hacca gitmek Aleviler için bir öneme haiz değildir. Alevi düşüncesinin merkezini Tanrı birliği ve yaratıcılık öğeleri teşkil eder. Dogmatik olmayan Alevilik'te inanç esaslarını belirleyecek ya da belirli yorumları bağlayıcı kılabacak bir merkezi mercii bulunmamaktadır. Kutsal metinlerin bir rol oynamadığı Alevilik düşüncesi sözlü rivayete dayalı şekilde farklı bölgesel özellikleri kendine katarak bir geliş-

me göstermiştir. Aleviler için bağlayıcı olan İslam'da emredildiği üzere günde beş vakit namaz kılmak değil yılda en az bir kez cem denilen toplu olarak yapılan bir ritüelde biraraya gelmektir. İslam'daki farz namazlarına bir nevi antitez teşkil eden cem ayinine kadınlar ve erkekler birlikte katılır, müzik ve ritüel bir dans olan semah ayinin esasını teşkil eder ve toplu yemekle ritüel sona erer.

Din Monitörü'nden Elde Edilen Sonuçlar

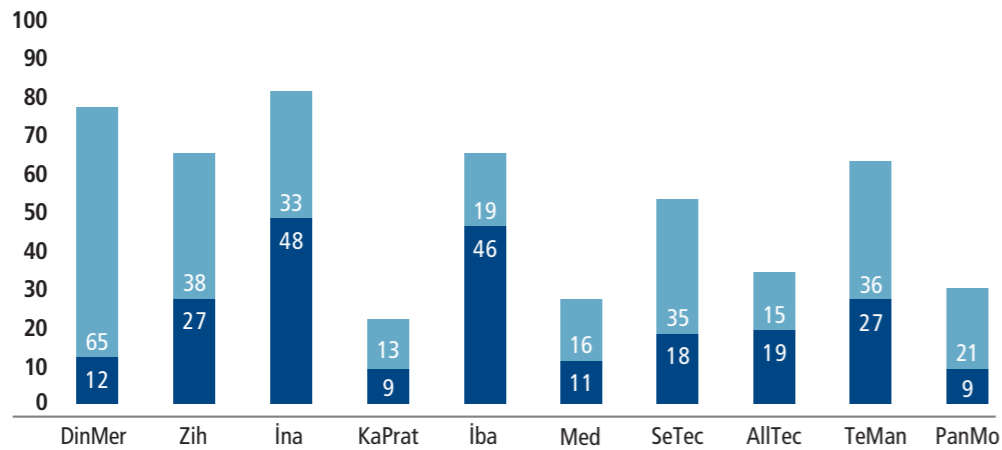
Din Monitörü'nden elde edilen verilerin çoğu, dinin herhangi bir rolünün olmadığı son derece sekülerleşmiş bir zümre tablosunu doğrulamaktadır. Araştırmadan çıkan rakamlara göre mesela Aleviler araştırmaya katılan diğer topluluk mensuplarından daha seyrek olarak dini konular üzerinde düşünmektedirler. Alevilerin çoğunluğu dini eğitim almadığını (% 71), dini kitapları seyrek okuduğunu veya hiç okumadığını (% 70) ve günlük hayatında dini emir ve yasaklara yok denecek kadar az uyduğunu (% 59) belirtmiştir. Son derece az sayıda Alevi belli başlı önemli konularda kendi dinlerinin

doğru olduğu (% 7) fikrini taşıırken sadece % 13 kendilerini “oldukça” ya da “çok” dindar olarak tanımlamışlardır. Din Monitörü'nün dinin merkeziliğine dair oluşturduğu endekse dayanarak Alevilerin % 21'inin dindarlıkla hiç ilişkisinin olmadığı, % 65'inin orta derecede dindardığı ve sadece % 12'sinin çok dindardığı görülmektedir. Kamusal dini pratikler üzerine hazırlanan endeks de benzer bir tabloyu yansıtmaktadır: Alevilerin % 75'i “düşük” (dini pratik az bir öneme sahip), % 13 “orta” ve sadece % 9 “yüksek” olarak sınıflanmıştır. Bu rakamlarda Aleviler Sünnilerden büyük bir farklılık gösterirken dinlerinde daha büyük bir öneme sahip olan Şiiilerden (az da olsa) de ayrılmaktadırlar. Aleviliğin misyonerlik öğelerini taşımadığı da açıkça belli olmaktadır: İnsanları kendi dini için kazanmaya çalışmanların oranı, Şiiilerdeki % 23'e ve Sünnilerdeki % 31'den farklı olarak sadece % 9'da kalmaktadır. Veriler büyük oranda Almanya'daki Alevilere ilişkin şimdiye kadar yapılan araştırmaları doğrulama eğilimini göstermektedir.

Şaşırtıcı ve benim açımdan açıklanması gereken ise geneli yansıtan bu tablodaki sapmalar. Buna göre mesela Alevilerin % 26'sı için kıyafetle ilgili hükümler önemli - ne var ki Aleviler'de ortalama Avrupa düşüncesine göre uygun bir kıyafet anlayışının ötesine geçen özel kılık kıyafet düzenlemeleri mevcut değildir.- Öte yandan dini bir emir olarak Alevilik'te yer almazken Ramazan'da oruç tutmak % 24 için önemlidir. Aynı şekilde şaşırtıcı bir sonuç da Alevilerin % 17'sinin hacca önemli bulmasıdır. % 15 cemaatle namaza/Cuma namazına katılmayı önemserken % 19 için de Müslümanların farz namazları önemli. Cuma namazına gerçekten katıldığını söyleyenlerin oranı % 5, günde beş vakit namaz kıldığını belirtenlerin oranı ise % 2. Hatta araştırmaya göre % 5 kadınlar için başörtüsünün gerekliliğini ifade etmiştir. Oysa Alevilerin başörtüsünü kabul etmesi hususu aynen hacin, orucun ve namazın bir anlam ifade etmemesi gibi Sünnilikten ayrıldıkları temel noktalardan biri olarak gösterilmektedir.

Dindarlığın merkeziliği ve Aleviler'deki öz boyutlar

Yüksek seviyede beliren kişiler (yüzde olarak) Orta seviyede beliren kişiler (yüzde olarak)

Dindarlığın merkeziliği | Zihin | İnanç | Kamu içinde pratik | İbadet | Meditasyon | Senin tecrübesi | All/Bir olma tecrübesi | Teist maneviyat modelleri | Panteist manevilik modeli

BertelsmannStiftung

Aleviliğe ilişkin genel tablodan sapmaların oldukça büyük bir kısmı Almanya'daki Aleviler üzerine yıllardır sürdürmekte olduğum araştırmalarım doğrultusunda ters düşmektedir. Elbette kendi din kardeşlerinin çoğundan farklı düşünen ve hareket eden “aykırı sesler” her zaman olmuştur, buna göre Ramazan'da oruç tutmak veya Mekke'ye hacca gitmek isteyen Aleviler de mevcuttur. Sünni İslam'ın kısmen yoğun baskısına - Alevi kuruluşları sürekli olarak Sünni asimilasyon çabalarından şikayet etmektedirler - karşı belli bir güvensizlik burada bir etken olabilir. Bundan başka kendileri ya da ataları Sünni inancı seçmiş olan ama kendilerini zaman zaman halen Alevi olarak tanımlayanlar da söz konusu. Ne var ki bu durum ankete katılanlar tarafından kendilerini Alevi olarak görenlerin neredeyse dörtte biri-

nin Ramazan'da oruç tutmayı önemli olarak görmesini açıklayamamaktadır.

Başkaca hangi izahlardan söz edilebilir? Bunlardan bir tanesi araştırmada “Aleviler” ve “Alevilik” adı altında aslında ne anlaşıldığı sorusuna ilişkindir. Başlangıçta betimlediğim tablo Türkiye'den göç etmiş, Almanya'da en büyük grubu oluşturan ve “Alevi” sıfatını sahiplenmiş Anadolu Alevileri'ne atıf yapmaktadır. Ama bunun dışında da aynı tanımlamayı kullanan başka gelenek ve gruplar mevcuttur. Buna göre Suriye'de Nusayriiler vardır ve Fas Kraliyet Sarayı da “Nusayri” sıfatını kullanmaktadır. Almanca'da sadece küçük bir farklılıkla birbirinden ayrılan terimler (alevistisch-alawitisch) yüzyüze ve telefonla yapılan bir ankette farkedilmemiş olabilir. Suriye

Devlet Başkanı'nın da mensubu olduğu ve Nusayriler olarak da bilinen Suriye Alevileri kendi inanç sistemlerinde Anadolu Aleviliği'nden köklü bir şekilde ayrılmaktadırlar. Suriye Aleviliği sadece mensuplarına açık olan ve kamuoyunda çok az bilinen bir sır öğretisidir. Özel ritüelleri yanında Arap Alevileri - Alevilerin tersine- genellikle farz namazları ve Ramazan'da oruç gibi Müslümanların "olağan" ritüellerini yerine getirmektedirler. Almanya'da da büyük çoğunluğu eski Doğu Almanya'ya göç etmiş Suriye kökenli Arap Alevileri vardır.

Gerçekten de Din Monitörü'nde yer alan göçmenlere ilişkin "Aleviler" kategorisi heterojen bir özellik yansıtmakta: Ankete katılan Alevilerden sadece yaklaşık % 90'ı Türkiye kökenliken kendini "Alevi" olarak tanımlayan diğer katılımcılar ise kökenlerini Bosnalı, İranlı ve "Arap" olarak belirtmişlerdir.² Türkiye'nin Suriye sınırında yer alan Hatay şehrinde de Suriye geleneğini taşıyan bir Arap Alevileri azınlığı yaşamaktadır.

Türkiye kökenli olmayan Alevilerin takriben yüzde onu Ramazan'da oruç tutmanın ankete katılan Alevilerin dörtte biri için neden önemli olduğuna dair tatmin edici bir izah yapamamışlardır. Bu dörtte bir oranı teşkil edenlerin Anadolu Alevileri olması kuvvetle muhtemeldir.

Anadolu Alevilerinin (bundan böyle kısaltma olarak "Aleviler" ifadesini kullanacağım) Müslümanların Ramazan ayına değil de Muharrem ayına tekabül eden kendi oruç zamanları vardır. Şiiler için de önemli olan Muharrem orucu İmam Hüseyin ve arkadaşlarının 680 senesinde Kerbela'da yaşadıkları acıyı ve onların ölümünü hatırlatır. Bu oruç Ramazan orucundan çok farklıdır; sadece oniki gün tutulur ve gün içerisinde yeme ve içmenin kesilmesi değil sadece belli gıdaların alınmaması söz konusudur. Oldukça az sayıda Alevi bu orucu bütünüyle yerine getirmektedir, büyük çoğunluk ise - şayet tutarlarsa - bir kaç günlük bir perhize yetinmektedir.

Araştırmalarıma dayanarak Alevilerin ankette dolaylı şekilde soruları yöneltenlerin Alevi-

liği yakından tanımadıklarından hareket ettiklerini ve bu sebeple "Sünni" sorulara "Alevi" cevaplar verdiklerini söyleyebilirim. Bu bağlamda Ramazan ayındaki oruca dair bir soruya Alevilerin Muharrem orucunu düşünerek buna göre cevap vermeleri muhtemeldir çünkü Ramazan zaten kabul edilmemektedir. Benzer bir mekanizma cemaatle namazın/Cuma namazının önemli görüldüğünü yansıtan cevapları da açıklayabilir. Ankette "cemaatle namaz/Cuma namazı" hakkında yöneltilen sorulara Aleviler "cemaatle namaz" ifadesini kolaylıkla Alevi cem ayiniyle özdeşleştirerek cevaplamış olabilirler.

Beklenmedik diğer bir nokta da ankete katılan Türk kökenlilerdeki Alevi sayısının düşük olması: Soruların yöneltildiği Türkiye'den göç edenlerin sadece % 9'u kendilerini Alevi olarak ifade etmişlerdir. Elbette istatistiksel tesadüflere tahakkuk eden kısmi numunenin az sayısı sebebiyle bu oran Almanya'daki Alevilerin tamamına maledilemez ama olagelen tahminlerden sapmanın bu kadar büyük olması da bir izahı gerekli kılmaktadır. Bir diğer seçenek de takiyyenin, yani öz mensubiyetin gizlenmesinin halen önemini kaybetmediği için ankete katılan Alevilerin kendilerini bu şekilde özdeşleştirmedikleridir. Daha önemli diğer bir ihtimal de ankette izlenen metod sebebiyle Alevilerin bir kısmının sistematik olarak devre dışı kalmış olmasıdır. Çünkü anket formunda ilk olarak İslam'a mensubiyet sorulurken ikinci sırada ancak Aleviliğe mensubiyet sorusu yer almıştır. Anket - somut olarak anket formu - Aleviliğin İslam'a dahil olduğundan hareket etmiştir. İşte tam bu nokta Almanya'daki Aleviler arasında yoğun olarak tartışılmaktadır. İlk başta da çatı kuruluşu Almanya Alevi Cemaati Aleviliği İslam'a mensup olmayan, başlı başına bir din olarak görmektedir. Bunun sebepleri herşeyden önce Aleviler ve "ortodoks" İslam anlayışı arasındaki gergin tarihi ilişkilerde (Aleviler yüzyıllarca Müslüman olarak kabul edilmediler) ve İslam'ın günümüzde hakim olan aşırı olumsuz imajında yatmaktadır. Aleviliğin İslami olmadığı görüşü Alevilerin sadece küçük bir kısmı tarafından (Hamburg'daki Alevi dernekleri üyeleri arasında bir kaç yıl önce yapılan

bir ankette % 37 bu görüşten) savunuluyor olsa da görüşlerinden son derece emin olan ve bunu savunan da yine bu kısımdır. Bu bağlamda bu görüşü savunan birçok Alevinin kendilerini İslamiyet'in mensubu olarak görmedikleri ve bu şekilde anketten hariç tutuldukları kuvvetle muhtemeldir.³ İslami pratikler (Ramazan, farz namazları, vb.) karşısında son derece eleştirel bir yaklaşıma sahip Aleviler de ankette daha az temsil edilmiştir. Aleviliğin İslam'ın bir kolu olmadığı görüşü özellikle Alevi Cemaati'ne bağlı dernekler tarafından temsil edildiğinden, bir derneğe aidiyetin Ramazan, farz namazı, hac, vb. hakkındaki sorulara verilen cevaplarda etkili olup olmadığı ilginç olabilirdi. Alevilere ilişkin kısmi numune çok küçük olduğundan ve böyle bir korelasyon verilmiş çerçevede istatistiksel olarak ikna edici olmayacağından değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Araştırma fevkalade ilginç veriler ortaya koymuştur. Ne var ki bu verilerin her halükarda Almanya'daki (Anadolu) Alevilerinin düşünce ve pratiklerine ilişkin gerçekçi bir tabloyu yansıttığı öne sürülemez.

Açıklamalar

- 1 Değerlendirmede kolaylık sağlaması için ankette yer alan "oldukça önemli" ve "çok önemli" kategorilerini "önemli" başlığı altında topladım.
- 2 Ankete katılan Afganlılar geline ülkeye ilişkin "diğer" şeklinde bir kategori olmadığından dolayı büyük olasılıkla "Arap kökenliler" grubuna dahil edildi.
- 3 Araştırmada tesadüfi olarak seçilmiş kişilere, Hristiyanlığa, Yahudiliğe, İslama, Hinduizme, Budizme, başka bir inanç sistemine veya hiçbir inanç sistemine mensup olup olmadıkları sorulmuştur. Buna göre anket bu soruda sadece İslam'a mensup olduğunu belirtenlerle devam ettirilmiştir.

Röportajlar

“Din Toplumu Birarada Tutan Harçtır”

Abdullah Takım Türkçe konuşan gruba ilişkin sonuçları değerlendirdi

Profesör Dr. Abdullah Takım 1972 İstanbul doğumlu olup Bochum'da Şarkiyat, İslami Bilimler ve Felsefe okumuştur. 2007'den beri İslam dini alanında misafir profesör olarak Frankfurt am Main'de bulunmaktadır.

Sizi şaşırtan sonuçlar oldu mu?

Hayır olmadı; çok dindarlık beni şaşırtmadı çünkü Müslümanlar tarih boyunca hep çok dindar bir özellik gösterdiler ve yetmişli yıllardan beri de İslam ülkelerinde politik sebepleri de olsa İslamlaşmaya dönüş söz konusu. Bunun dışında çok dindarlık Almanya'ya müslümanların göçüyle oluşan bir diaspora ortamıyla açıklanabilir. Buna ek olarak da dine karşı dünya çapında yaşanan ilgi patlaması söz konusu.

İnanç neden tekrar “in” oldu?

Öncelikle dindarlık uzun süre sadece kilise veya diğer dini kuruluşlara üyelikle ölçülmüştü ama Din Monitörü ile artık biliyoruz ki din bunun ötesinde bir olgu; kültür, gelenek ve eğitimle yakından alakalı. Küreselleşme çağında insanlar bir mana ve tutunacak dal arayışındalar çünkü maddiyat tek başına tatmin edici olamıyor.

Türkçe konuşan müslümanlar için çok dindarlık ne ifade etmekte?

Türkler Almanya'ya geldiklerinde kendilerini yabancı bir ortam içinde buldular. Ruhsal manada sahip oldukları sadece dilleri, gelenekleri ve İslam dinydi, yani kendileri yollarını tayin edene kadar sıkıca tutunup yönlerini bulabilecekleri bir kültürel değerler sistemi. Din kimliği oluşturan ve hayatımıza şekil veren bir unsurdur.

Peki din uyum konusunda nasıl bir rol oynamaktadır?

Din Monitörü'nde edinilen sonuçlarda görüldüğü üzere diğer dinlere karşı gösterilen açıklık düzeyi son derece yüksek. Doğru anlaşıldığı ve uygulandığı takdirde dinlerin toplumları birarada tutan harç olabileceğini düşünüyorum. Dinin entegratif bir işlevi var; ancak çoğunluk toplumu Müslümanları ve onların kültür ve değerler sistemini kabul ettiği takdirde.

Peki kabul ediyor mu?

Çoğunluk toplumunun İslamı iyi tanımadığını açıkça ifade etmek gerekir. Aynı şekilde Müslümanlar da Alman toplumunu, kültürünü ve tarihini çok az biliyorlar. Bu durum ancak yavaş yavaş değişiyor.

Bu durum ne tür problemlere yol açıyor?

Son derece iyi eğitim aldıkları halde Almanya'da yüksek öğrenim hakkına sahip göçmenlerin iş dünyasında kabul edilmemesi problemlerden biri. Bu sebeple iyi eğitilmiş elit grup artık yavaş yavaş kendi ülkelerine dönüyorlar. Kalanlarla ise araçlar in ve multiplikatorlerin artık bulunmamasından dolayı problem yaşanmaktadır. Bu açıdan Alman toplumu Müslümanların yaşadıkları topluma karşı sorumluluk üstlenebilmeleri için kendini açmalıdır. Ancak sorumluluk üstlenen, bu toplumda katılımcı bir etkinlik gösterebilir.

Din Monitörü'nden elde edilen verilerde çözüm yaklaşımları görülmekte mi?

Araştırma daha iyi bir temel oluşmasını sağladı. Bu sonuçlara dayanarak problemin Almanya'da yaşanan din, gelenek veya sosyal ortama ilgili olup olmadığı tespit edilebilir.

Bu somut olarak nasıl görünebilir?

Sağlık alanındaki sorunlar çözülebilir. Müslümanların çok dindar olduğunu anket ortaya koydu. Hastanelerde bunun göz önüne alınması mesela bir mescit yapılması Müslümanların Alman toplumu tarafından kabul edildiklerini görmelerini sağlayacaktır. Bu tanınma ile doktorlar ve hastalar arasındaki işbirliği daha iyi yürüyecektir. Dini hassasiyeti dikkate alan bir hasta tedavisi yeniden ön plana çıkacaktır.

“Müslümanların Gerçeklikleriyle Karşılaşmalı”

Mustafa Ceric Boşnakça konuşan gruba ilişkin sonuçları değerlendirdi

Dr. Mustafa Çeriç 1952’de bir Bosna şehri olan Visoko’da doğdu. Kahire El-Ezher Üniversitesi’ndeki Teoloji ve Felsefe eğitiminin ardından imamlık göreviyle ABD’ne gitti, Şikago’da doktorasını yaptı ve seksenli yılların sonlarında ülkesine geri döndü. Bu sırada Gracnica und Zagreb’de imamlık ve Sarajevo Üniversitesi’nde öğretim üyeliği görevlerini yürütmekteydi. 1992 ve 1996 yılları arasındaki kuşatma sırasında Çeriç Bosna savunmasının sembolü oldu. Kendisi halen Bosna Hersek Başmüftüsüdür.

Yaptığımız bu araştırmaya ilişkin ilk izlenimiz ne oldu?

Verilerin Bosnalı Müslümanların din hakkındaki yaklaşımlarına dair tabloyu tam anlamıyla yansıtmaması ilk izlenimim oldu. Bosnalılar son derece dindar, Allah’a inanıyorlar ama aynen Avrupalılar gibi dini pratiklere fazla önem atfetmiyorlar.

Geleneğin burada nasıl bir rolü söz konusu?

Müslümanların domuz eti yemeleri ve zekat ve fitre vermenin çok önemli olması benim için şaşırtıcı. Öte yandan alkol tüketimi konusunda çıkan sonuçlar maa-lesef şaşırtıcı değil.

Müslümanların dini kültürlerini daha fazla muhafaza etmelerini mi beklerdiniz?

Tamamen değil. Millî kimliklerini korumalarını kesinlikle isterdim. Ama Bosnalı Müslümanların yaklaşık yüzde 80’inin diğer din ve kültürlerle karşı açık olmaları gurur verici. Bu nitekim uyum için de önemli bir husus, asimilasyon ve izolasyon arasında bir orta yol. İnsanın öz kimliğini kaybettiği ve kendi köklerinden utandığı asimilasyonu da, bulunduğu ülkenin toplumundan koparıldığı izolasyonu da tasvip etmiyorum. Öncelikle kişi içinde yaşadığı ülkenin yasalarına saygılı olmak durumundadır. İkinci olarak dili öğrenmeli ve üçüncüsü de bu toplum için faydalı olmalıdır.

Değerlerin burada rolü nedir?

Müslümanlar Doğu ülkerinden ellerinde bir valizle Avrupa’ya geliyorlar. Bir süre sonra iş ve ev buluyorlar, derken kendilerinde bir değişim yaşıyorlar ve öz kimliklerinin farkına varıyorlar. Kendilerini bir vicdan muhasebesine tabi tutuyorlar ve işte tam da bu noktada kendi çocukluk ve memleket anılarını Avrupa toplumundaki yeni gerçekliklerle ahenkli bir şekilde getirebilmek için bizim yardımımıza ihtiyaçları var. İşte hepimiz için başarılması gereken olgu budur.

Bu demektir ki farklı kültürel kökenlerin kaynaştırılması problemi oluşturuyor.

Evet doğru. Benim edindiğim tecrübelerle göre Müslümanlar çok iyi insanlar ama bir korku ve endişe içinde yaşıyorlar. Avrupa toplumu onlardan çok belirli bir şekilde davranmalarını bekliyor, Doğu toplumu ise bunun tam tersine beklentiler içinde. Ortaya çıkan sonuç ise bazen çifte kişilik gibi bir tarzda yansıyor ki Müslümanlar için büyük zorluklara sebep olmaktadır. Avrupa müslümanları için en büyük mesele kendilerini iyi hissedebilmeleri için inançlarında özsaygılarını ve özgüvenlerini yeniden bulabilmeleridir. İslam’ın Avrupalı bir versiyonunu tanımlayabilmemiz için daha uzun zamana ihtiyaç var.

Din Monitörü’nün araştırmalarını genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu bilgiler bana bir zenginlik kazandırdı. Bu araştırma sadece Almanya’daki Müslümanlara dair değil, genel olarak bütün Müslümanlara dair bir çok bilgi sundu. Bazen Müslüman insanların gerçeklikleriyle karşılaşmakta bir çekince söz konusu ama sanırım bağlantıyı sağladınız artık. Çok teşekkürler!

“Değerler ve Gelenekler Güvence Verir”

Soheib Bencheikh Arapça konuşan gruba ilişkin sonuçları değerlendirdi

Soheib Bencheikh 1961 Suudi Arabistan, Cidde doğumlu. Kahire, Brüksel ve Paris’te İslam teolojisi okudu, Marsilya’da başmüftülük görevinde bulundu. Kültürlerarası köprü kuran samimi bir demokrat olarak tanınan Bencheikh siyasi araçsallaştırmaya karşı uyarıyor.

Sonuçları genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dini pratiğe ilişkin değerleri çok yüksek buldum. Benim tahminimce bu değerler yüzde 12 ila 15 arasında yer alıyor.

Gelenek ve tarih nasıl bir rol oynamaktadır?

Ramazan’ı örnek olarak alırsak bu dini bir pratikten çok kimliğin bir göstergesidir. Buna göre insanların yüzde 65’inin bu geleneği inançlarının göstergesi olarak değil de içinde buldukları toplumdaki kendi “toplulukları”na ilişkin bir anahtar olarak uyguladığını düşünüyorum.

Araştırma sonuçlarına göre dindarlık çocuklara isim verirken yüzde 44 oranında yüksek bir etkiye sahip. Bu da mı geleneğin bir parçası?

Evet, bu da bana göre dinden öte bir kimliğe dair bir konu. Ebeveynler elbette çocuklarına Arapça isimler verir ama bu demek değildir ki inancın bir göstergesi söz konusudur, tam tersine bir gelenek ve aidiyete ilişkin bir konudur bu.

Müslümanların entegrasyonu açısından dinin rolünü ne şekilde değerlendiriyorsunuz?

Dinin bir ülkenin yasalarıyla ahenkli olup olmayacağı, dini duyguların yasayı çiğneyip çiğnemediği önemli bir sorudur.. Almanya din özgürlüğünün ve ülkedeki her insanın yaşamaya katıldığı demokrasinin olduğu bir ülke. Herkes dinini istediği şekilde yaşama hakkına sahip.

Eğitim uyum için sizce ne kadar önemli?

Dini eğitim değerleri yansıtabilir. Öte yandan önemli olan eğitimin seviyesi değil şeklidir. Eğer bir eğitim güç ve özgüvenlik duygusu kazandırabiliyorsa o zaman doğru bir eğitim tarzından bahsedebiliriz.

Peki ailenin rolü nedir?

Fransa’dan bir örnek vereyim: Faslılar’da gelenek bilinci Cezayirliilere göre daha fazladır. Buna göre Faslı çocuklar kendi dil ve dini geleneklerini korurlar, ama Cezayirlielerde bu söz konusu değildir. Burada değerlerin kaybı söz konusudur, dilin kaybı hem de çok hızlı bir kayıp. Bu da ebeveynlerden kaynaklanmaktadır: Dinlerini yaşamıyorlar.

Din Monitörü’nde elde edilen sonuçlar sizin için kişisel bazda ve kendi çalışmanız için faydalı olabilir mi?

Almanya’da dini duyguların ve pratiklerin son derece güçlü olduğunu gördüm. Sanırım Fransa’da bu oran bu derece yüksek değil çünkü Fransa laik bir ülke ve din de çok temsil edilir şekilde değil. Almanya ise genel anlamda dini tanımakta ve desteklemekte.

“İnsanların Dindarlığı Ciddiye Alınmalı”

Hamideh Mohagheghi Farsça konuşan gruba ilişkin sonuçları değerlendirdi

İranlı hukukçu ve teolog Hamideh Mohagheghi (53) Müslüman Kadınlar Ağı Huda'nın kurucusu olup aynı zamanda Almanya Müslüman Akademisi'nde başkanlık ve Paderborn Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevlerini yürütmektedir.

Farsça konuşan gruba ilişkin elde edilen sonuçlar sizi şaşırttı mı?

Çok dindarlık seviyesi sevindirici bir sonuç. Araştırmaya katılanların yüzde 84'ünün dindar ve hatta bunun yüzde 27'sinin çok dindar olduğu sonucunu hiç tahmin etmemiştim.

Farklı dil grupları arasındaki ayrımı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türk Müslümanlar arasında dindarların sayısının diğer farklı dil gruplarına nazaran daha yüksek çıkmasını beklememişim. Dindarlığın Arap Müslümanlar arasında daha yüksek bir sayıda olduğunu düşünürken iki dil grubunun da yüzde 91'e eşit seviyede olmalarını şaşırtıcı bir sonuç olarak değerlendiriyorum.

Farsça konuşan grupta camiye gidenlerin sayısının karşılaştırma yapılan diğer gruplara nazaran son derece az olmasını neye bağlıyorsunuz?

Bu gruptaki insanların çoğunluğuna göre dindarlık cami ziyaretiyle ilintili değil. Onlar için din kişisel bir mesele olduğundan dolayı topluluk içinde yaşaması gerekmiyor.

Siyasi tavır ve düşünceye yönelik etki de Farsça konuşan grupta daha az. Neden?

Soruların yöneltildiği kişilerin çoğunluğunun İranlı olduğundan hareketle bu durumun İran'ın kültür ve tarihiyle alakalı olduğunu söyleyebiliriz. İran'da devrimden sonra dinin doğrudan siyasete müdahale ettiği ve böylece siyasi bir anlama büründüğü meselesi var. Oysa öncesinde böyle bir durum söz konusu değildi.

Aynen ailedeki dini eğitim gibi?

Evet, ailede dini ritüeller değil etik ve ahlak değerleri rol oynamaktadır. Çocuklara kendi yollarını seçebilmeleri için bir hareket alanı verilmektedir.

Eğitimin nasıl bir rolü söz konusu?

Dindarlık elbette eğitim seviyesiyle yakından alakalıdır. Ama bu kişinin eğitim düzeyi yükseldikçe dindarlık seviyesinin azalacağı anlamına da gelmez. Tam tersi de söz konusu olabilir. Önemli olan eğitilmiş kişilerin kendi dindarlıklarını başka ve farklı olarak görmeleridir. Bu kişiler muhafazakar ve geleneksel düşünce kalıplarının daha az etkisindedirler.

Bu arka plandan hareketle, elde edilen verilerden bazı sonuçlar çıkarılabilir mi? Bir reaksiyon göstermek ve bazı olguları değiştirmek mümkün mü?

Dindarlık konusu ciddiye alınarak bazı şeyler düzeltilir. Din olgusunun kimlik için önemli olmadığına dair yaklaşımları sıkça duyarız, oysa din kimliğin önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Bu sebeple toplum insanlara inançlarını yaşayabilme şansı vermelidir. İnsan aynı anda hem dindar olabilir hem de demokrasi ve insan haklarını kabul eder. Araştırma verilerinden dindarlığın kötü bir olgu olmadığı tam tersine pozitif olduğu ve entegrasyon için bir engel değil de bir fırsat olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Zaten din kısmen de olsa entegrasyon karşıtı olan bazı gelenekler ve yerel örf ve adetlerle özdeşleştirilmediği sürece bir engel teşkil etmez.

Yaş gruplarına göre İslamî dindarlık

Bir nesiller karşılaştırması

Dr. Michael Blume

Almanya'daki İslam hareket halinde ve Almanya'da büyümüş olan genç nesiller bunda önemli rol oynamakta. Bertelsmann Vakfı'nın Dinler Monitörünün topladığı veriler şimdiki kadar yapılan araştırmaların çizdiği tabloyu tasdik etmekte ve derinleştirmekte. Ama cinsiyetler arası ilişki hakkında da yeni bilgiler aldığımız gibi, bugüne dek eşsiz verilerle, genç ve ileri yaşlı müslümanların inanışla olan tecrübe-lerin biçimiyle ilgili olarak da bilgiler alıyoruz.

Dindarlık, dinî demografiye göre müslümanlar arasında da geri gelmekte

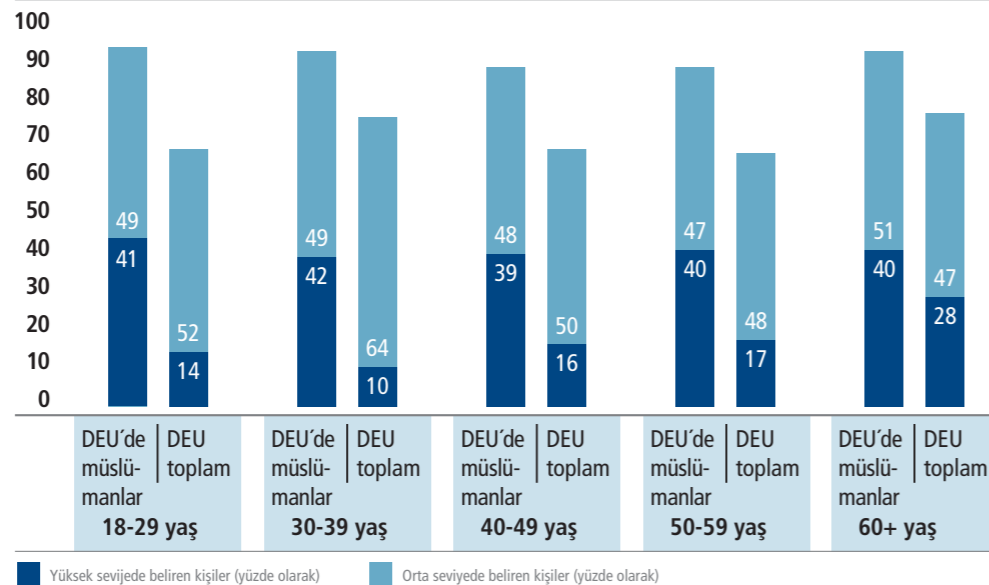
20. yüzyılın çoğu sekülerleşme teorileri eğitim, emniyet ve refahın artmasıyla dindarlığın büyük ölçüde çizgisel düşüş göstereceğinden yola çıkıyordu: Buna göre dinî gelenekler özellikle ileri yaşlı kuşakları ilgilendiren yavaş yavaş ölen bir mesele olarak sayılmaktaydı. Gene de, hem Alman toplumunun bütününde

Dr. Michael Blume

din bilimcisidir ve dinler arası diyalogunda faaliyet göstermektedir. Dr. Blume Heidelberg Üniversitesi'nde din ve demografi arasındaki bağlantılar üzerinde araştırma yapmaktadır ve dindarlığın evrim tarihine yönelik Evolutionary Religious Studies (ERS)'nin Uluslararası Araştırmacılar Ağı'nda üyedir.

Müslüman nesillerin ve Almanya'daki toplum bütünündeki nesillerin karşılaştırılmasında dindarlığın merkezîliği

DEU = Almanya

BertelsmannStiftung

hem Almanya'daki müslümanlar arasında, çok farklı seviyelerden başlamak üzere, çok dindar olanların genç nesil arasındaki payı tekrar artmakta.

Nitekim Almanya bütünündeki 60 yaşını geçen yaşlıların % 28'i çok dindar bir profil göstermekte ve bu pay sürekli inerek 30 - 39 yaş arasındakilerde sadece % 10'a vardıkdan sonra genç yetişkinler arasında yine % 14'e kadar çıkmakta. Almanya'da 18 - 29 yaş arasında olan müslümanlar çok dindar olanlar arasında % 43 payla, yaşlılar (% 40) dahil bütün ileri yaşta yaş gruplarını bile arkalarında bırakıyorlar.

Örneğin ölümden sonra diriliş gibi inançla ilgili sorular birer birer sorulduğunda bulgular daha anlaşılır oluyor. Almanya bütünündekilerin % 26'sı ve 18 - 29 yaş arasındaki müslümanların hatta % 65'i buna "çok" inanıyorlar

ve böylece bütün yaş gruplarının beher en yüksek kabul oranını kaydediyorlar, 60 yaş üzerinde olan Almanya bütünündeki ve Müslüman yaşlılara nazaran da (% 24 veya % 55) keza.

Bu sürprizli gelişmenin asıl açıklaması demografi de bulunuyor: Dünya çapında ve çaprazlama bütün dünya dinlerinde dindarlıklarında istikrarlı insanlar aynı eğitim ve gelir tabakasından seküler komşularına nazaran ortalama daha büyük ekseriyetle (daha istikrarlı) evliliği ve (daha fazla) çocuk olmasını tercih ediyorlar. Çocukların olması anne ve babalar için karyerden ve gelirden ferâgat etmek anlamına gelen ve toplumların (Almanya ve şimdiden bile Türkiye'nin batısı gibi) küçülmeye başladığı yerlerde, ilerleyen sekülerleşme bu nedenle demografik bir çıkmaza girmekte: Genç nesiller arasında dini bakımdan istikrarlı ailelerin çocukları yine çoğalarak mevcutlar, gençlik kültürleri (tekrar ve de yeni şekillerle)

dindar görünüm alıyorlar. Nitekim Almanya'daki bugünkü Müslüman yaşlıların % 53'ü kendilerinin dindar yetiştirildiklerini söylüyorlar. Bu pay 40-49 yaşlarındakilerde % 58'e çıkıyor ve 18-29 yaşlarındakilerde % 74 oranla (şimdiye kadar olan) en yüksek noktaya ulaşıyor. Buna göre dinî tabular daha fazla aktarılıyor: 18-29 yaş arasındaki müslümanların % 90'ı "hiç" domuz eti yemezken, bunu 40-49 yaş aralarındakilerin sadece % 84'ü ve 60 yaşını geçen müslümanların hatta sadece % 73'ü söylüyor. Alkol yasağına da Almanya'da 18-29 yaş arasındaki müslümanlar orta nesle (40-49 yaş, % 52) ve yaşlılara (60 yaştan itibaren, % 54) nazaran bugün daha sık oranda mutlaka uyuyorlar (% 59). Ve bu dinî demografinin tesiri anlaşılabilen devam edecektir: Almanya'daki dindar olmayan müslümanların % 75'i kendilerine ait aile ve çocukların olmasını "çok önemli" buluyorlar - dindarlarınsa hatta % 81'i ve çok dindarların % 90'ı.

Dindarlık içeren günlük yaşamın pratiği ve şahadet edilen din

Sayıcı çoğalan, uzun zamandır veya doğuştan beri Almanya'da yaşayan genç müslümanlara

kendi kimliklerini ve aidiyetlerini tanımlama görevi düşüyor ayrıca. Ulusal kategorilerin üstünde olan bir dinle irtibatla olmak burada çok kimseler için önem kazanmaktadır. Aynı zamanda Müslüman ilkököl çocukları bile geleneksel İslamî ortamda pek az ortaya çıkan sorular cevaplandırılmaları gerekebiliyor, örneğin müslümanların çoğu neden domuz etinden kaçındıkları veya Ramazanda oruç tutulduğu. Ağır bir şekilde de 11 Eylül saldırılarından sonra vahimleşen çok kez az ayrıntılara sahip olan din ve İslam hakkındaki medya haberleri, bu trendi kesin olarak arttırdı. Ozamandan beri geçerli olan durum şu: Almanya'da özellikle genç müslümanlar dinleri hakkında soruyorlar ve kısmen âdeti kendilerini müdafaa etme pozisyonuna sokulmaktadırlar. Bundan dolayı dindarlık içeren günlük pratiğin, Alman olan ve henüz çoğunlukla seküler olan ortama uydurma azalırken, tabulara riayet etmek ve kimliğin itirafı ("Evet, ben müslümanım!") yıllardır artmakta. Genç Alman Müslüman nesiller yaşlılara karşılık örneğin beş vakit namazın "aslında" ne kadar önemli olduğunu çok daha sık vurguluyorlar, ancak Müslüman yaşlılardan daha seyrek uyguluyorlar.

Nitekim 60 yaş üzerinde olan Müslüman yaşlıların % 42'si günde beş kere kılınması gereken namazın (salat) kendileri için "çok önemli" olduğunu söylüyor - ve % 35'i düzenli olarak da kılıyor. Fakat 40-49 yaş arasındaki sorularında açıklık başlıyor bile: % 46'sı "çok önemli" olduğunu vurguluyor, ama ancak % 30'u günde beş kere namaz kılıyor. Ve 18 ile 29 yaş arası genç yetişkinlerden % 52'si namazın "çok önemli" olduğunu vurguluyor, ancak yarısından azı (% 23) günlük yaşamında bu sözünü yerine getirebilmekte.

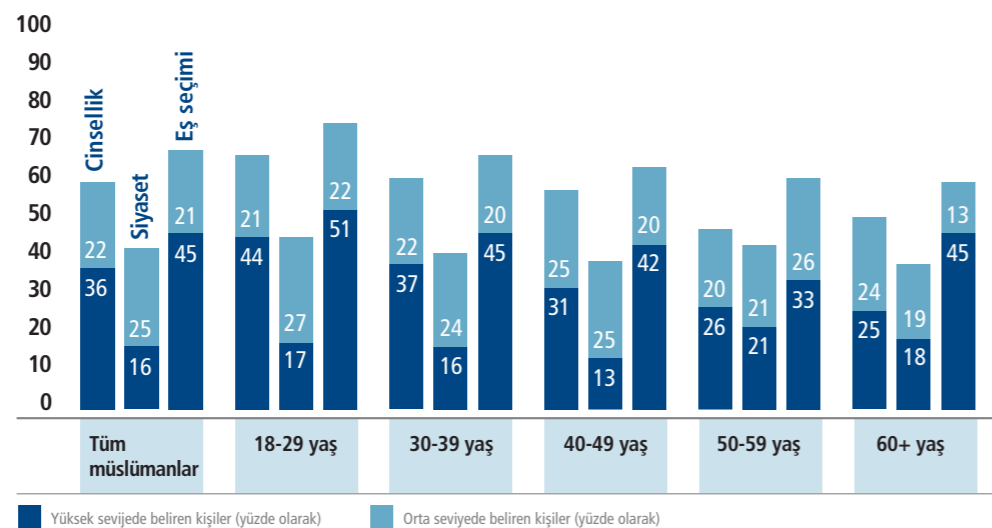
Buna uygun olarak 18-29 yaşlarındaki müslümanların % 51'i de dinî konularla "oldukça" veya "çok" ilgilendiklerini söylüyor. Sadece % 21'i az veya hiç ilgi göstermiyor, bu ise bütün yaş grupların en düşük değeri. 60 yaşından büyüklerin % 27'si bile az veya hiç ilgileri olmadığını bildiriyor. Ama bununla beraber burada da şahadet ve pratiğin arasındaki gerginlik kendisini göstermekte: Beyan edilen yüksek ilgiye rağmen 18-29 yaşlarındaki müslümanların sadece % 27'si sık sık veya çok sık dinî veya maneviyat ile ilgili kitapları ele alıyor, % 46'sı ise seyrek veya hiç. Bu ise 60 yaşından büyük yaşlılara bakarak fiilen bir

duraklama (sık sık/ çok sık % 28, seyrek/ hiç % 45). Buna karşılık, ailelerin yanısıra camiler de dinî bilgi için önem kazanıyor gibi: 18-29 yaşındakilerin % 73'ü geçen yıl en azından bir sefer bir camide toplu ibadete katılmıştır, karşısında 40-49 yaşlarındakilerin sadece % 65'i ve 60 yaşından büyük müslümanların hatta sadece % 55'i.

Başörtüsü, cinsellik ve siyasetle ilgili vicdânî sorular

Bu bulguların toplamı karşısında genç müslümanların artan sıklıkla başörtüsü takmayı olumlu karşılamaları belki pek şaşırtıcı olmayacaktır: 18-29 yaşlarındakilerin % 34'ü ve 30-39 yaşlarındakilerin hatta % 37'si, 50-59 yaşlarındakilerin % 29'u ve 60 yaşından büyük yaşlıların % 27'si. "Muslime in Deutschland" başlığı altındaki güncel BMI araştırmasının bulgularıyla tam bir görüş birliğinde bulunarak Dinler Monitörü de Müslüman kadınlarda başörtüyü olumlu karşılamının kesin fazla olduğunu kanıtlamakta: Kadınların % 38'i ve erkeklerin sadece % 28'i taşınmasını savunuyor. Bu bulgular alışagelinmiş basma kalıp sözlerle açıklanamaz, arka planda cinsiyetler ilişkisini

Dindarlığın yaş gruplarına göre değişik yaşam alanlarına olan etkisi

bulundurup bakıldığında ise mümkün. Çünkü başörtüsü kadınların potansiyel eşlere yönelik bir vefa ve mükellefiyet işareti olabildiğini göstermekte - karşılığında ama her şeyden önce onu talep etmek için de yaradığı gözük-mektedir - Goethe'nin Gretchen sorusunun İslamî versiyonu (cinsi münasebet talep eden Faust'a "Söyle misin, din ile aran nasıl?").

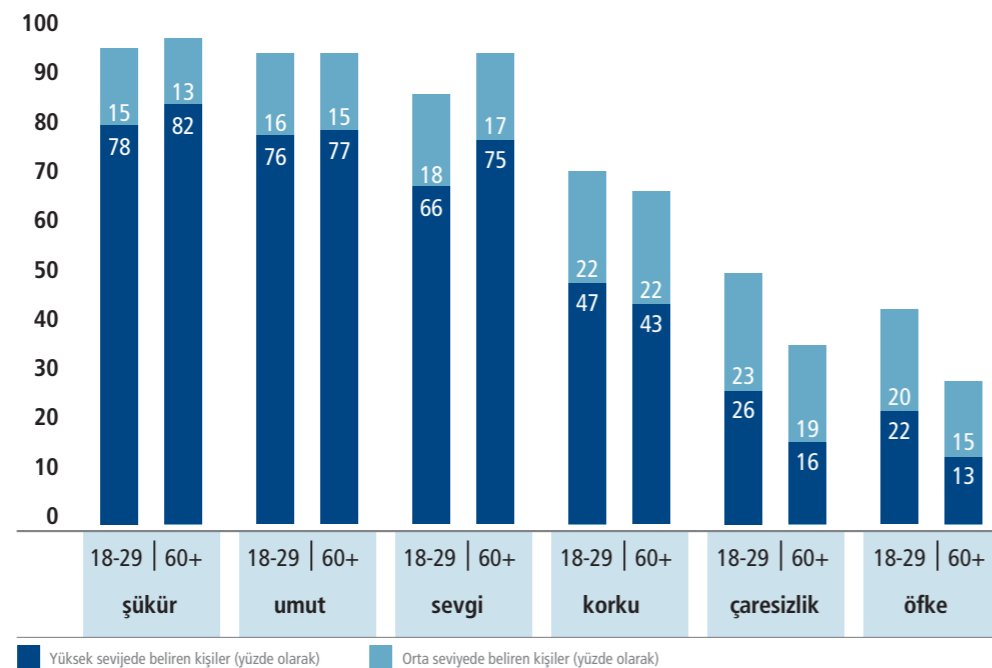
Erkek müslümanların sadece % 24'üne karşılık bayan müslümanların % 35'i eşlerini seçerken dindarlığın "çok" önemli olduğu kanaatinde olmaları da bundandır. Aynı şekilde çok dindar müslümanlar dindarlıkları cinsellik hususunda davranışlarını "oldukça" veya "çok" biçimlendirdiğini söylüyorlar, karşılığında dindar olanların % 26'sı ve dindar olmayanların hatta sadece % 7'si bunu söylüyor. Burada da genç olanlar daha mükellef gözüküyorlar: 18 - 29 yaşlarındakilerin % 44'ü, karşılığında 40 - 49 yaşlarındakilerin sadece % 31'i ve 60 yaşından büyüklerin hatta sadece % 25'i dinin cinsel yaşamlarını oldukça veya çok keskin

bir şekilde biçimlendirdiğini görüyor. Bu bulgular şu ana kadar ailelerde gelenek yoluyla aktarılan dinî giyisiler ve cinsellik kuralları hakkında yapılan tartışmalarda bireysel kararların ve yaşlı gruplarının etkisine yeterince değeri verilmediğini göstermekte. Veriler ayrıca gözle görülür hale getirilen bir inancın güvenilir olarak hissedilen bir çevrede potansiyel eşlere mükellefiyet sahibiyim işaretini vermeye ve aynı zamanda onu talep etmeye de yaradığını göstermektedir. BMI araştırmasının ve Dinler Monitörünün mutabık bulguları Müslüman kadınların kendi ifadelerinin daha fazla dikkate alınmasını ve daha fazla araştırmalar yapılmasını tavsiye etmektedir.

Zaman zaman İslamî dindarlığın arkasında tahmin edilen siyasî motifler en azından Almanya'da marjinal bir rol oynamaktadır: Dinin sihasî görüşlerine çok kuvvetli bir etki yaptığını çok dindarların % 12'si, dindarların % 6'sı ve dindar olmayan müslümanların % 2'si görüyor. Ve bu biçimleme meyl olarak genç nesil

60 ve üzeri yaş grubu ile 18-29 yaş grubu Müslümanlarda Tanrı'ya veya tanrısal olana yönelik duygular

BertelsmannStiftung

arasında hatta giderek azalmakta ve 60 yaşını geçen yaşlıların % 13'ünden 18-29 yaşlarındakilerin % 7'sine doğru düşmekte.

Kaynak ve sorunlar göstergesi olarak ilahî bilinç

Dinler Monitörüne has olan nitelik, insanların ilahla bağdaştırdıkları vakaların sorulması. İlk bakışta bulgular sevindirici gözüküyor: % 70'i geçen muvafakat oranlarıyla çaprazlama bütün Müslüman nesillerde şükür, umut, sevgi ve yardıma ilişkin olumlu tecrübeler ağır basmakta. Toplam olarak İslam bir yaşam yardımı, ilah ise şevkatli olarak görülüyor. Fakat daha incelikli bir analiz yapıldığında genç nesillerde adâlet gibi tecrübeler biraz daha düşük (18 - 29 yaşlarındakilerin % 61'i, yaşlıların % 75'i), buna karşılık öfke (% 22'ye % 13), çaresizlik (% 26'ya % 16) ve korku (% 47'ye % 43) gibi olumsuz çağrışımların kısmen daha büyük sıklıkla ortaya çıktığını göstermekte.

"Şeytanın etkisine" de 18 - 29 yaşlarındakilerin % 60'ı "oldukça" veya "çok" kesin şekilde ina-

nıyor, karşılığında 40 - 49 yaşlarındakilerin % 41'i ve 60 yaşını geçen yaşlıların % 32'i inanıyor. Diğer araştırmalar göstercek olmalıdır ki, bu nesiller arası farklılıklar sade özgeçmişe has mıdır veya onların içinde, ve buna birkaç husus işaret etmekte, Almanya'daki müslümanların ikinci ve üçüncü neslin spesifik aile veya kimlik çelişmelerinin gözükmesi midir. Genç nesillerin arasındaki dinî meselelere karşı zaten yüksek olan ve daha da artan ilgi sık sık acil derecede aranan yaşama yönelik soruların cevapları, belli ki, şu ana kadar Alman İslamî kitaplarla ve daha henüz az gelişmiş cami birlikleriyle kafi gelmez şekilde verilebilmekte. Problem İslam değil, fakat birçok (özellikle de genç) müslümanlar problemlerle boğuşuyorlar. Bu durum, gayet tabii ki entegrasyona ters ve hatta aşırı etkiler için bir açık kapı olabilir ve diyalogun, diğer araştırmaların ve Alman okullarında, Alman dilinde, Almanya'da eğitilmiş öğretmenler tarafından verilen İslam Din Dersininin gerekli olduğunun altını çizmektedir.

Okulun Allah ile ne alakası var?

18–29 yaşları arası genç Müslüman yetişkinlerde istatistiksel olarak tespit edilen dindarlık ve eğitim arasındaki bağlantıya yönelik notlar

Prof. Dr. Harry Harun Behr

Mevcut biyografi ile eğitime yönelik beklentiler

“İstedığımız tek şey çocuklarımızın durumu bizimkilerinden daha iyi olması.”¹ Alman ilköğretim okulu (Hauptschule)'ye giden bir Müslüman kız öğrencinin babası eğitimle ilgili asıl beklentilerini bu şekil özetledi ve şunu ekledi: “İleride okul zamanlarını severek hatırlayan iyi öğrenciler olsunlar.” Bu gibi babalar, devlet okullarında müslümanlar için sunulan, örneğin bir İslam Din Dersi şeklinde, dine yönelik tekliflerin büyük rol oynadığına inanıyorlar. Babaların babaları ise bir zamanlar yabancı uyruklu işçi olarak Almanya'ya gelmişlerdi ve ilk başta burada yerlere seccade sermeye hiç niyetleri yoktu. Arkalarından yetişen nesiller herhalde bugün çoğunlukla kendilerini pek dindar görmezler – bu gerçeğin örneğin giyim alışkanlıkları gibi, zamanla dikkat çekmeye başlayan ve dinin yaşandığını gösteren işaretler de değiştiremedi.

Ama arkadan yetişen nesil için yine de dinî unsurlar bu arada daha büyük önem taşımaya başladı. Bu durumu Almanya' daki minarele-

rin yüksekliğiyle ölçmek isteyen ölçsün; okuldaki pratisyenin ise başka şeyler dikkatini çekmekte. Okul zorunluğu olan kız ve erkek çocuklarının hususlarıyla ilgilenenler giderek otuz yaşınının altında genç anneler oluşturuyor – başörtüsüz ve başörtülü: sözkonusu yaş grubunda % 52' si karşı, % 14' ü kararsız, ama yine de % 34' ü kabul ediyor – bu dağılım, hem kadın hem erkekler için yaklaşık aynı. İslam Din Dersi ise toplumda belli edilen dini görüşten bağımsız olarak talep edilmekte. Anne ve babalar, bu istekleri için çocuklarını neden camiye göndermedikleri sorulduğunda, birçok anne ve babalar şu cevabı veriyorlar: “Almanca, Matematik ve İngilizce'de daha iyi notlar alsınlar. Öğrenmek İslam'da aynı ibadet gibi bir mecburiyettir. Onun için İslam ile okulu daha iyi başarabiliyorlar.”

İslam'la mı? Dinî görüş, cinsiyet veya tercih edilen teolojik düşünce tarzına bakmaksızın eğitimle ilgili kamu kuruluşlardaki pratiğin şimdiye kadar verdiği intibaya göre, genç Müslüman anne ve babaların çocuklarının eğitim seviyelerine ilişkin giderek daha yüksek

Prof. Dr. Harry Harun Behr

Alman mühtedi olarak Erlangen-Nürnberg Üniversitesinde “İslam Din Dersi” bölümünün tesis edilmesinde büyük ölçüde katkıda bulunmuştur ve 2006 yaz döneminden beri üniversitenin Eğitim Fakültesi'nde İslam Din Dersi profesörlüğüne sahiptir.

beklentileri var gibi gözüküyor. “Daha iyi olmak” demek, daha fazla para kazanmak, meslek seçiminde daha özgür olmak ve daha büyük sosyal prestije sahip olmak ve dolayısıyla daha memnun bir yaşam tatmak. Belli ki, müslümanlar burada dinlerine yararlı, etkileyici güçler atfediyorlar: Dinleri okul eğitiminin bir nesnesi olarak eğitim karyerini ilerletmede yardımcı olması, Müslüman öğrencilerin dua etmeyi değil, düşünmeyi öğrenmeleri beklenmekte.² Ümit edilen şey, dinî tutumun ve başarı güdüsünün olumlu karşılıklı etkileşimi. Ancak kamuoyuna yayılan tasavvurlarda İslam'ın konumu pek iyi değil: Göçmenlerin bagajlarında bir tehlikeli madde ve toplumun tam üyesi olabilmeleri yolunda bir fren unsuru sayılıyor.

Atılım havası

Müslüman eğitim seviyelerinin profili değişti ve hala değişmekte. On yıl evvel Müslüman çocukların nispet kabul etmeyecek derecede yüksek oranlarda hususi yardımcı okullara gitmeleri, ve bunun karşılığında karşısında

daha ziyade durumu telafi etme stratejileri söz konusuysen, şimdi eğitim araştırmacıları gözlerini ovuyorlar: Göçmenler sonrası dönem için en azından bir nesil kadar süre saptadıkları süratli değişimler kaydediyorlar. Bugün bile müslümanların % 29'u ilköğretimin (Hauptschule) 9. sınıfını başarıyla bitirmiş durumdadır, % 22'si ilköğretimin 10. sınıfı (Mittlere Reife) mezunu, % 14'ü liseden ihtisaslı mezun (Fachhochschulreife), % 27'si lise mezunu (Abitur) – bölgesel farklılıklar dikkate alınmamıştır. Burada iki lisanı da sadece yarım bilmek gibi eski noksanlıkları geride bırakan bir nesil söz konusu değil, ve özellikle paralel toplum niteliğinde olan korunmuş mekânlara giren kişiler de değil. Mümkün olduğu kadar iyi eğitim belgeleriyle, daha yüksek bir seviyede topluma katılma imkânını kazanan müslümanlar sözkonusu, top ise şimdi toplumun elinde: Fransız siyaset bilimcisi Gilles Kepel'e göre vatandaşlığa kabul edilenlerin yükselmelerine asıl olarak müsaade edip etmeyeceğine dair karar vermek zorunda kalan toplumdur. Ve varsayılan bir eğitim dezavantajının rekabet üstünlüğüne dönüşebileceğini zaman zaman

anlayamayan eğitim kurumlarıdır.³ Okul bahçesinde Türkçe mi? Neden olmasın ki? Federal İstatistik Dairesi'nin verdiği bilgilere göre Almanya'da yaşayan yaklaşık 8,6 milyon çocuklu ailelerin yaklaşık dörtte biri sözde göçmen kökenli. Bu durum, bilgi toplumuna, o basit alışagelmış şemalarla düşünme tarzını tercih etmekten vazgeçmeyi ve entegrasyonu sadece talep etmek değil, bilakis uygulamayı ve uygun şekilde ödüllendirmeyi tavsiye etmektedir.

İbadet etmeyip de ne olacak?

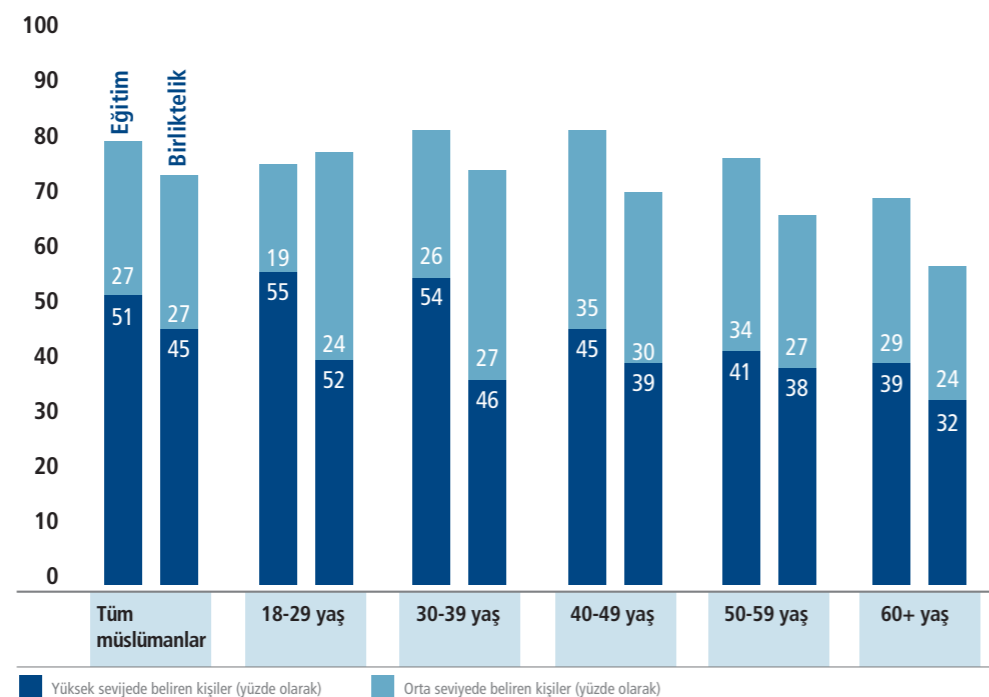
Ve din sorusunu, anne ve babalar ve büyük anne ve babalardan daha yoğun şekilde kendisine soran nesil de sözkonusu. İşte burada, toplumu tüm olarak hareketlendiren şey yansımakta: Sadece yakın olan ve hazır bekleyen İslam değil, o bu bağlamda zaten sahip olunan şey, bilakis genel anlamda din, merak ettiren

bir olay olarak, arkadan yetişen kuşakların ilgi odağına girivermiş durumda.⁴ Eğitime karşı artan o susama, sadece genel olarak klasik eğitim değerlerine veya özel olarak iyi karnelere ilişkin değil, İslamı ilgilendiren hususta da, kültürel sebeplerden dolayı eğitimden uzak kalma konusundaki lakırtıların yalanını çıkarılmaktadır.

Aidiyet hangi etniğe veya mezhebe olursa olsun, cinsiyetten bağımsız olarak, dindar görüşlü ve dine mesafeli müslümanlarda aynı şekilde bulunan düzenli bir meslekî meşguliyetin kanıtlanabilir yüksek değeri eğitim uzmanlarının kulaklarını kabarttırmakta: Bu gruplar için rakamlar % 83 ve % 94 arası oynamaktadır. Eğitim seviyesiyle yaşam kalitesi tahsisinin arasındaki nedensellik ilişkisi herkesçe bilinen bir gerçek. Ama rakamlar burada başka bir şeye işaret ediyor, zira gençlerde merkezî olup eğitime etki eden, ve müteakip okul

Yaş gruplarına göre dindarlığın çocuk eğitimi ve birliktelik üzerine etkisi

BertelsmannStiftung

türlerine geçiş sağlayan karnelerde de önem taşıyan bir tutum: icraat sonuçlarında, çaba ve başarı arasında bağlantı olduğuna dair ölçülebilir bir anlayış.

Kendi dini için büyük fedâkarlıklarda da bulunmaya hazır olma sorusuna yönelik cevap dağılımlarının ehemmiyeti düşük ("hayır" % 24, "daha ziyade hayır" % 14, "sabit görüş yok" % 25, "daha ziyade evet" % 15, "tam evet" % 18). Fakat bu fedâkarlık, sonradan gelecek olan bir ikramiyenin yararı için yapılan öğrenme çabası ve geçici bir ferâgat olarak anlaşılırsa, dağılım "evet" e doğru kayacaktır. İslam teolojisinde çok kez gerekçelendirilmiş adâlet prensibi sadece denkleştiren bir adâlet tasavvuru veya ihtiyaç adâletinin sosyal zorunluluğunu kapsamıyor, eylemi yöneten prensip olarak icraatler adâletine de uzanıyor.

Eğitim konusuna yönelik genel başvurunun arkasında ne saklı olduğu, ampirik bulgular

temelinde daha somut olarak tarif edilebilir. Eğitimin itiraz edilemez yüksek değeri ne de olsa saltık ölçülere yansımakta (% 92 yüksek değere oy veriliyor, % 8 orta ve % 0 az veya hiç değer vermiyor, ve bu da aşağı yukarı aynı oranda cinsiyetten, kültürel kökenden, inancın ve dinî görüşün kuvvetliliğinden bağımsız olarak ortaya çıkmakta). Burada dinî motiflerle bağlandırılarak kuvvetlendirilen şahsî özellikler söz konusu. Özellikle de, otuz yaş altındakilerin % 72'si dindarlığa yönelik olumlu görüşün değerini gelecekte kendi çocuklarının okul çantalarına sokmak istiyor, ve bunlar arasında anneler, müstakbel babalara nazaran % 14 oranında fazlalık. Hatta dinî konuda daha ziyade çekingen olanlar bile burada % 55 oranla kendi çocuklarının eğitimini ilgilendiren sorularda çoğunlukla "oldukça büyük" ile "çok büyük" etkileyici faktör görüyorlar (burada % 11 ile kadınlar daha fazla). Eğitimle ilgili somut sorulardan bağımsız bir boyut olarak görülebilen şahsî dindarlığın evli-

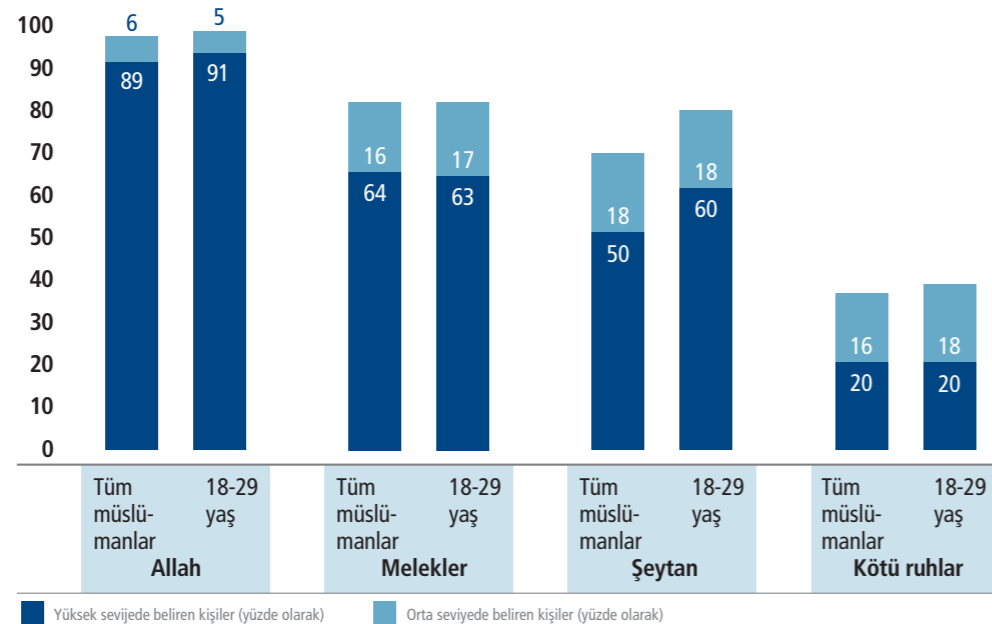
lik birlikteliğine olan etkisiyle ilgili önemli soruya gelince rakamlar benzer şekilde (% 53). Peki, genç müslümanlar din hakkında konuşup eğitimi kastettikleri zaman, eğitimi etkileyecek tutumlar detayda hangileridir? Bir yandan müslümanların kendi değerlendirmelerinde, yaşanan dindarlığın klasik uygulamaları büyük itibara sahipken aynı oranda ama günlük hayata yansımıyorsa, söz konusu olan nedir (% 71 ile % 75'i dinî yemek kurallarına riayet etmeyi veya Ramazan ayında oruç tutmayı "oldukça önemli" veya "çok önemli" sayıyorlar, ama sadece % 37'si günlük hayatta aynı yoğunlukla buna uyduklarını söylüyorlar, % 25'i ise hatta pek az veya hiç)? Allah'a yalvarmak ve dindar olma alışkanlığına yönelik çalışkanlık değil de nedir burada geçerli olan?

Dinî zekâ

Müslümanlar kendi dinleri ve yaşam tarzı olan İslamın, algılamayla ilgili boyutunda memnuniyetle bir meziyet görüyorlar: Allah'a, melekere veya âhirete tutunmak İslam evreninde zorunlukla, bugün hepimiz daha akıllı olduğumuzdan emin, eğitilmiş yurttaşçı ve şoven bir karşı oydaşmayla çarpışmaz. Tam tersi: Hatta pek itikadî uygulması olduğu gözükmeyen için bile inanmamak akılsızca bir davranış. Kuran'da geliştirilen Allah'a karşı güvenenin (orada Arapça tawakkul olarak geçer) buna inananın öz güvencesiyle bağlı olması, müslümanlara göre postmodern düşünce kültürlerine entegre edilebilir.5 Bu yorumda dinî hususta mesafeli olanlar tabii daha çekingenler, fakat beklenildiği gibi bir kesinlik olmak-

Bütün müslüman nesillerin genç yaş grubuyla karşılaştırıldığında Allah'a, melekere, şeytana ve kötü ruhlara olan inanç

BertelsmannStiftung

sızın: Söz konusu yaş grubunun % 76'sı örneğin ölümden sonra dirilmeye kesin inanıyor, yaş grubunu dikkate almaksızın genel olarak çok dindar görüşe sahip olanların % 91'i keza, fakat kesin dindar olmayanların sadece % 46'sı buna "hiç inanmıyorlar". Tam olarak neye inanılıyor? Genç yetişkinlerin % 78'i cennete, % 77'si cehenneme, % 64'ü melekere ve ne de olsa % 60'ı şeytana inanıyor.

Demek ki, ölümden sonra dirilmeye inanış, selamet boyutuyla söz konusu yaş grubunda üstün rol oynamakta. Gerçi burada bir açılıma yönelik eğilim kendisini gösteriyor gibi, çünkü bu boyut artık sadece ve özellikle kendi dinî yorum sistemiyle sınırlanmamakta: Sorulan genç Müslüman yetişkinler grubundan % 30'u, kendileri için, farklı dinî geleneklerin öğretilerine de baktıklarını diyorlar, ve sadece % 22'i bunu uluorta reddediyor. Belli ki, dinî mensubiyete mahsus eski, gözle görülür kav-

mi özellikler artık pek fazla geçerli değil: Müslüman olmanın, bir kabîleye, ırka, ulusa, dil birliğine veya hatta düşük sınıfların sosyal grubuna üyelik olarak anlamak, yeniden inşa edilmesi gereken dinî kimliğe karşı gittikçe bir engel olarak görülüyor. Bu yeniden inşa etmede, kim olmak istediğim, benim için ne önemli olduğu ve kendim hangi mesuliyet için sorumlu tutulmak istediğimle ilgili soru söz konusu. Belirtilen hedef, bireyselleştirilmiş, çoğulcu ve daha açık bir din anlayışdır - özellikle başka dinlere de yönelik: % 64'ü her dinde bir hakikat özü görüyor, ve hatta % 86'sı genel olarak bütün dinlere karşı açık olunması gerektiği fikrinde. Bunun Türkiye, Bosna, İran ve Arap ülkelerindeki (bunlar sorulara ait başlıca tespit edilen dört kültür bölgeleridir) müslümanların tutumlarına genel olarak uyduğu hipotezi pek zor yürütülebilir, fakat bunun oralarda da eğitim seviyesine bağlı olduğu tahminine gelince ise mümkündür. Yani

muhtemelen bu rakamlar da Almanya'daki genç müslümanların eğitim seviyelerinin yükseldiğine dair bulguyu tasdik etmekte. Açılımın karşıtı olan taslak, yani İslamî kural- lar yapısının daha da sıkılaştırılması ve yeşil bayrağa çağrı, tüm eğitim seviyelerindeki müs- lümanlarda giderek az ilgi uyandırıyor.⁶

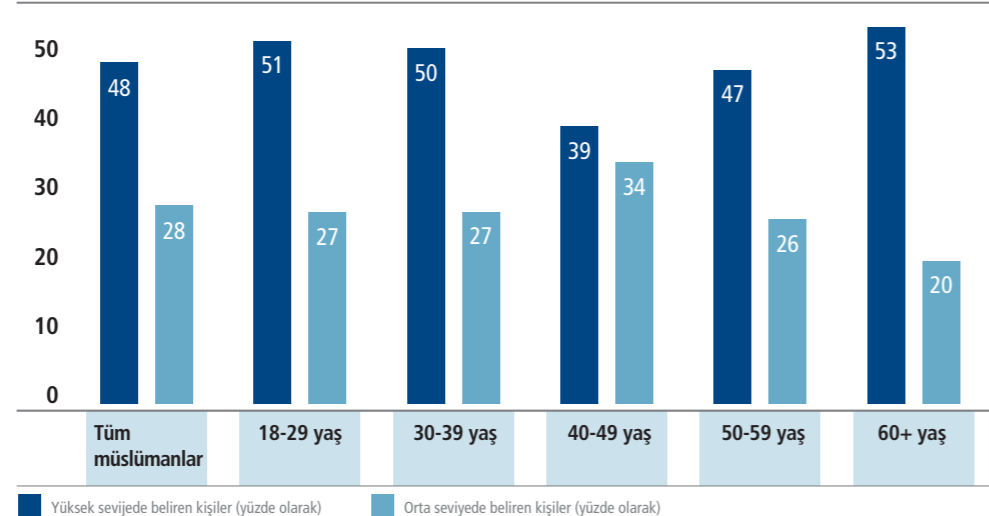
Tümüyle bakıldığında, dinî mevzulara dair artan bir merak motifi tespit edilebilir, öyle ki bu sadece kendi dini hakkında değil, dünya hakkında da daha fazla öğrenmeye yönelik sürekli olan bir ilgiye varabilir.⁷ Ancak bu durum, manevi kaynaklarca motive edilen, aktif bir dinî yönelim arayışıyla aynı konuma konulmaz (% 17 “çok” ve % 22 “hiç” arası), ve dinî konulu yazılar okumaya hazır olma duru- mu da hâkeza (% 9 “çok sık” ve % 18 “hiç”⁸ arası), bu daha ziyade, dinî ideoloji veya mak- satlı medya haberleri tarafınca çarpıtılmamış, otantik bilgiye yönelik artan ilgi olarak anla- şılmalı. Burada İslam dersi ve okul başarısı

için gerekçeler içeren diğer bir bağlam mev- cuttur: Birçok müslümanlar devlet kurumu olarak resmi okulun, ikinci bir ajanda olmak- sızın, otantik şekilde İslam hakkında bilgi verebileceğine daha çok itimat ediyorlar. Her nerede İslam farkedilebilir şekilde dürüstçe okulun düsturuna entegre edildiğinde, anne ve babalar aracılığıyla okulun diğer meselele- riyle de meşgul olmayı, ve öğrenciler tarafınca da başarılı bir mezuniyet için çaba sarf etme isteğini canlandırıyor.

Kısaca değinerek, din bilimi içerikli ders sunu- larının, eğitimi etkileyici nitelikte oldukları tasdikleniyor diyebiliriz⁹, fakat bulguları dinî konular üzerinde düşünmenin anlam yaratıcı boyutuna kesin olarak işaret ettiklerine dair bir sınırlama yaparak: % 62'si sık sık veya çok sık dinî konular üzerinde düşünüyor, sadece % 21'i dini konular hakkında hiç bir şey veya az öğrenmek istiyor, hatta kendileri- ni az dindar veya maneviyata az düşkün gören-

Dindar yaş gruplara karşı olan ilgi

BertelsmannStiftung

lerin bile % 66'sı varlığın anlamı sorusuyla uğraşıyorlar. Buna göre din içerikli bir eğitim sunusunun somut dinî bağlamı, daha genel kabiliyetlere uzanır olurdu, mesela soyut kavramlarla düşünme kabiliyeti, ve bunun üzerinde uygun bir dille, bu sefer tabi Almanca olarak, fikir alış verişini yapabileceği gibi.

İslamın, ve her halde genel olarak dinin, yaşam krizlerinin üstesinden gelmede özel yararları ve etkileri bulunduğu kabul edilir (sadece % 17 “az” veya “hiç” söylüyor) – kendisinin krize sebep olmaması şartıyla. Bu noktada burada bir yandan İslamın manevi, sosyal, ahlâki ve tarihsel boyutları ve öbür yandan kültürel olarak miras bırakılan biçimleri arasında ayırımın

nasıl başarılı olduğu sorulmalı. Ayrıca bu ayırım kabiliyeti, birçok temel olan, ve dinden bağımsız eğitim boyutlarına temas etmektedir.

Bilhassa bazı müspet duygusal yüklemelerin öznel olarak atfedilmeleri dinî tecrübeler boyutuyla (emniyet, şükran, güç, sevgi, umut ... % 56 ve % 78 arası “sık sık” ve “çok sık”) dinî öz imajın türü için önem taşıyor gözüküyor, imaj ise, örneğin belirsizlik toleransı bakımından eğitimde etkili olabilir: Henüz çabamın deyip deymeyeceğini tam bilmediğim halde dayanacağım. Buna benzeri, dikkat ve empati ile dünya algılayışı için (sadece % 7'si “nadir” veya “hiç” dünyadaki acı ve haksızlıklar üzerinde düşünüyor) ve öz eleştiri ve perspektif

değiştirebilme kabiliyeti için geçerli : % 66'sı "ara sıra", "sık sık" veya "çok sık" eleştirmeli şekilde, temelde kabul ettikleri dinî öğretilerle uğraşıyorlar, ve hatta % 72'si eleştirmeli şekilde, benzer sıklık dağılımıyla, dinî görüşlerinin belli hususlarını iyice düşünüyorlar.

Bu ise özel dinî ve genel öğrenme süreçlerine ilişkin kabiliyetler arasında diğer bir kesişim noktası olduğuna işaret eder: Hatta dinî konulara tek taraflı olmaksızın bakmaya hazır olma hususunda 20 ile 29 yaş arası müslümanlar en baştalar. Ekim 2001'de Berlin Bakanlar konferansında protokole alınan dinî kimliğin bu özgürleştirici unsuru isteniliyor sayılabilir, sadece eğitim ve entegrasyon politikası yönünden değil, bilakis Almanya'daki genç müslümanların kendilerine yer belirlemeleri açısından da: Protokole alınan görüş "genç müslümanlara toplumumuzda kendi dinî kimliklerini tefekkür edip kuvvetlendirmeye yardım edebilecek bir İslamî dersin sunumuna" ilişkindi. Buradaki en ilginç nokta ise: Bu ders sunumu ankete katılıp soru sorularına şu ana kadar daha hiç ulaşmadı.

Fakat bununla beraber öyle bir konu dikkati çekiyor ki, sadece söz konusu yaş grubunda duygu karmaşasına yol açmıyor, ötesi tuhafılığı kendisini Müslüman gençlerle beraber olduğunda her gün yeniden doğruluyor: % 68'i korkunun dinî yaşamda rol oynadığını söylüyor, hatta % 24'ü "çok sık" yanıtını veriyor. Musallat olan bir şeytan, ceza veren bir ilah ve öfkeli bir baba gibi korku motifleri, öğrenmeyi engelliyor, umudu köreltıyor, güvenceyi baltalıyor ve eğitime hizmeti reddediyor. Buna, genç ve ve çok genç müslümanlar arasındaki

okültizm hayranlığı ekleniyor. Bu husus artık düşündürücü boyutlara ulaşmakta ve en yüksek eğitim seviyelere rağmen - Müslüman üniversite öğrencilerden de uzak kalmıyor.¹⁰ Bir süre önce bir bayan Müslüman üniversite öğrencisi yazardan "Bir incir ağacın, yanında durduğu evdeki evliliğin mutluluğunu bozduğu, doğru mudur? diye bilmek istedi. Teselli eden şey ise, soru sorulan kadınların burada tarif edilen eğitimi olumlu etkileyen birçok özelliklerde hafif de olsa, ama yine ehemmiyetli oranda (% 10 ve % 15 arası) erkekleri geçmiş olmalarıdır.

Sonuç

İslam, yaşamı zenginleştirdiği yerlerde iki açıdan eğitim karyerine olumlu etki yapabilir: bireysel olarak, icraat motivasyonunu destekleyen tutumları teşvik ederek ve yaşam krizlerin üstesine gelmede yardımcı olarak, ve yapısal olarak, bir eğitim değeri vasfında okulların ders düsturlarına girerek ve kamu bilincinde olağan hale gelerek. Buna ulaşmak, Almanya'daki müslümanların gelecekteki vazifelerinden biridir. Bunun önkoşulu, iyiden daha iyi olması gereken eğitim belgeleridir. Bunu, şimdi kendi çocukları okula başlayan ve onlar için ileride kendilerinden biraz daha iyi duruma sahip olmalarını değil, daha fazlasını isteyen müslümanlar anladılar: Onlar toplumun şekillendirilmesine aktif olarak katılmak istiyorlar. Toplum ise bunu onlardan kültürel koruyuculuk sebepleriyle esirgerse bu nesli kaybedecektir. İyi eğitimli müslümanların, örtüyü değil, altındaki kafayı soran ülkelere göçleri başladı bile. Bu Gottfried Keller'i anımsatıyor.

Açıklamalar

- Behr, H. ve diğer (Edit.): "Den Koran zu lesen genügt nicht!" Fachliches Profil und realer Kontext für ein neues Berufsfeld. Auf dem Weg zum Islamischen Religionsunterricht. Islam und Bildung serisi. Cilt 1. Münster 2008. S. 37. İçinde: Demirhan, T.: "Das kann nur von Vorteil sein."
- Herder Korrespondenz. Monatshefte für Gesellschaft und Religion. 61.yıl 6 Haziran 2007 defteri. Freiburg 2007. S. 298-303. İçinde: bkz. Behr, H.: Ein ordentliches Fach? Neue Wegmarken für den Islamischen Religionsunterricht.
- Gomolla, M. und Radtke, F.-O.: Institutionelle Diskriminierung. Die Herstellung ethnischer Diskriminierung in der Schule. 2., durchgesehene und erweiterte Auflage. Wiesbaden 2007.
- Behr, H. u. a. (Edit.): "Den Koran zu lesen genügt nicht!" Fachliches Profil und realer Kontext für ein neues Berufsfeld. Auf dem Weg zum Islamischen Religionsunterricht. Reihe Islam und Bildung. Cilt 1. Münster 2008. S. 35-36. İçinde: bkz. Isik, F.: "Endlich Islamunterricht in deutscher Sprache."
- Schweizer, F. ve diğer: Mein Gott - Dein Gott. Interkulturelle und interreligiöse Bildung in Kindertagesstätten. Stiftung Ravensburger Verlag. Beltz Pädagogik. Weinheim und Basel 2008. S. 31-47. İçinde: bkz. Behr, H.: Welche Bildungsziele sind aus der Sicht des Islams vordringlich?
- Kügler, J. und Bormann, L. (Edit.): Töchter (Gottes). Studien zum Verhältnis von Kultur, Religion und Geschlecht. Münster 2008. S. 157-167. İçinde: bkz. örneğin kadınlar hakkındaki tasavvur için: Behr, H.: Allahs Töchter.
- Nachrichten der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Bayern. No. 4 Nisan 2008 63. Yıl. München 2008. S. 111-114. İçinde: bkz. Behr, H.: "Wer garantiert mir, dass Muhammad kein Verrückter war?"
- Baumann, Gerlinde und Elisabeth Hartlieb (Edit.): Fundament des Glaubens oder Kulturdenkmal? Vom Umgang mit der Bibel heute. Leipzig 2007. S. 15-47. İçinde: bkz. Behr, H. ve diğer.: "Ich kann sogar manchmal bei Lucky Luke oder bei Asterix was Spirituelles finden". Empirische Beobachtungen zur sich wandelnden Rolle der Bibel im Rahmen der Lektüre religiöser Texte.
- Behr, Harry H. ve diğer. (Edit.): "Den Koran zu lesen genügt nicht!" Fachliches Profil und realer Kontext für ein neues Berufsfeld. Auf dem Weg zum Islamischen Religionsunterricht. Islam und Bildung dizisi. Cilt 1. Münster 2008. S. 33-34. İçinde: bkz. Uzun, D.: "Die Koranschulen reichen uns nicht."
- Zeitschrift für die Religionslehre des Islam Yıl 1 2007, Defter 2. Nürnberg 2007. İçinde: bkz. Rochdi, A. und Rochdi, E.: "Bin ich hier richtig?" Eine Erhebung der Schülerinteressen im Islamischen Religionsunterricht.

Almanya'daki Müslüman kadınlarda dindarlık

Prof. Dr. Dr. Ina Wunn¹

Almanya'daki Müslüman kadınlar giderek kendinden daha emin şekilde seslerini duyuruyorlar ve toplumsal ve siyasal katılım talep ediyorlar, dinî konuda da ve özellikle dinî konuda. Taleplerini son yıllarda, örneğin İslamî Din Dersi talebiyle, sadece Hristiyan seküler yapıya sahip Alman siyasetin karşısında değil, bilakis erkek müslümanlar tarafınca belirlenen yapıya karşı da beyan etmekte: nitekim bu arada ilmî eğitim almış genç Müslüman kadınlardan oluşan bir nesil Kurân'ı yeniden tefsir etmeye yola koyulmuştur, gerçi geleneksel ve genel olarak kabul gören ilmî metotla (Herme-neutik) bunu yapmaktadır, fakat tümüyle yeni sonuçlar elde ederek. Böylece birçok Müslüman ülkede cinsiyetler ilişkisi İslam dışı olarak damgalanmakta ve İslam kendisini daha hiç tanınmamış imkanlara sahip olan bir din olarak göstermektedir, özellikle kadınlar için.

Batı dünyasında ve özellikle Almanya'da dinlerini yaşayan ve onun için şahadet eden bu Müslüman kadınlar kimdir? Kendileri veya anne babaları nereden geliyorlar, nasıl yaşıyorlar, neye inanıyorlar ve dinlerini nasıl tat-bik ediyorlar?

Toplumsal ortam

Onlar çoğunlukla genç ve orta yaşlı (49 yaşına kadar), ekseriyetle Türk göçmen asıllı, Almanya'da doğmuş (% 36) veya küçük yaşta göç eden kadınlar. Bu demektir ki, buradaki anketin sonucu, belki tam olarak temsili olmayıp, bir yandan varlığını ilk göç eden neslin yüksek çocuk sayısına, öbür yandan yaşlıların yüksek oranlı mobilitelerine borçlu sayılması gereken, genç nesle ağırlık vermektedir: Başarılı bir iş hayatından sonra insan seve seve emekliliğini memleketinde geçirmek ister ve böylece anketlere katılmak için hazırda bulunamaz. Fakat bununla beraber gençler Almanya'yı kabul etmekte: sorulanların yaklaşık yarısı Alman vatandaşlığına sahip. Son on yıllar süresince aile büyüklükleri de değişti: Göç eden ailelerde beş veya daha fazla çocuk nadir olan bir durum değilken (bu çalışmada sorulmamıştır), bugün seyrek olarak üçten fazla çocuk bulunmakta (% 12), ki bunlar da ideal olarak prototipik bir ailede büyümelidirler: evlilik ve en başta aile kadınların % 88'inde (erkelerde % 88) ve burada özellikle orta yaşlı Türk asıllı kadınlarda çok yüksek çapta tercih edilmekte. Aile dendiğinde bununla gerçekte halen büyük aile kastediliyor, yani ortaklık değil: Bu kadınların sadece % 77'si, ama erkeklerin % 81'i için

Prof. Dr. Dr. Ina Wunn

din bilimcisi olarak Bielefeld Üniversitesi'nde Göç ve Almanya'da İslam konuları üzerinde çalışmaktadır. Ayrıca, bilim teorisi ve din bilimine yönelik yöntemler hakkında sorularla meşguldür ve ağırlıklı evrim araştırmaları ve dinin antropolojik ve etnolojik temelleridir.

çok önemli. Çok açık şekilde evlilik ve aileye yönelik olan bu tercihe rağmen kadınlar mesleğe, yaklaşık erkekler kadar değer veriyorlar (% 65'e % 69), ve burada ilginç olan nokta, özellikle biraz daha az dindar olan Alevîlerin ve etnik açıdan Boşnakların meslekî yönden bilhassa daha yakın ilgili olmalarıdır (Alevîlerin % 74'ü ve Boşnakların % 77'si, fakat sünnilerden sadece % 65'i mesleği çok önemli görüyor). Buna karşılık kadınlar boş zamana kesin ağırlık veriyorlar (% 46'sı onu çok önemli görüyor) ve eğitime (kadınların % 85'i onu çok önemli görüyor). Böylece bu rakamlar niteliksel ilmî araştırmalarda sürekli edinilen bir tecrübeyi yansıtmakta: sünni Türk göçmen kökenli genç Müslüman kadınların eğitime yönelik yüksek derecede ilgileri var ve ekseriyetle erkek rakiplerine karşılık daha iyi okul mezuniyet belgeleri sunabiliyorlar. Aile dışında da meşguliyetleri var. Gerçi sorulanların % 22'si her iki cinsiyetten olmak üzere bir dinî derneğe üyeler, fakat bu rakam hakikaten mevcut olan durumu yansıtmıyor olmalı. Normalde ailenin büyük çoğunluğu cemaat faaliyetlerine katıldığı halde, aile reisinin cami cemiyetinde kayıtlı bir üye olması yeterli sayılmaktadır. Fahrî görevlere sahip olup kamuda faaliyet gösteren kişilere denk rakam ise % 19. Kadınlar

ilk başta en fazla iç işlerinde, örneğin hayır pazarlarının kurulduğunda faaliyet gösterirlerken, bugün artık resmi kurullarda ve dernek birliklerinde taleplerini dile getirmekten çekinmemektedir. Fakat bu Almanya'nın parti politikasına genelde dikkatlenmiyor. Müslüman kadınların çoğunluğu siyaseti ancak orta derecede önemli görüyorlarsa (% 38), bu, siyasete karşı ilgi noksanlığına değil, daha ziyade çok özel ve daha acil hissedilen, okul eğitimi veya İslamın Almanya'da tam olarak kabul edilmesi gibi meseleler üzerinde yoğunlaşma hareketine işaret eder.

Yani şimdi tipik Alman Müslüman kadın nasıl bir görünüme sahip? O, genç ve orta yaş arası, çoğunlukla Türk, nadiren Fas, Arap, İran veya Bosna kökenli, göçmen asıllı, Alman vatandaşı veya çok senedir Almanya'da yaşamış, burada okula gitmiş veya gidiyor ve mümkün olduğu kadar yüksek bir eğitim seviyesine ulaşmaya çalışmaktadır. Özellikle Türk sünni çevreden geliyorsa yaşamının merkezi, iş ve boş vaktin giderek önemi artmasına rağmen, bir eş ve sayısı üçe varabilen çocuktan oluşan geleneksel ailedir, ve eş ile olan ortaklık değil, aile ilgi odağıdır.

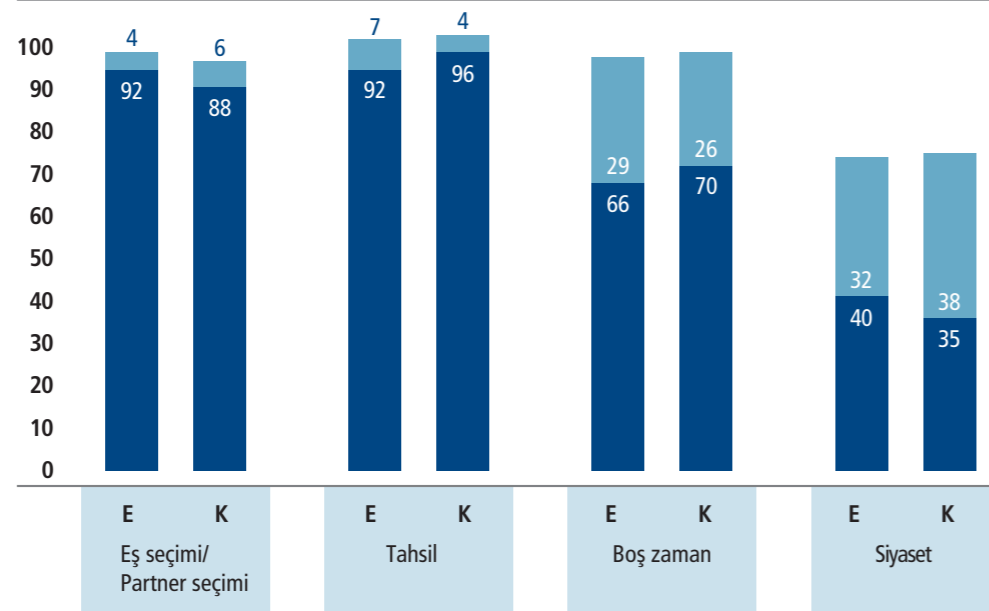
Din ve günlük yaşam

Bu biraz muhafazakâr, ama yine de Alman koşullarına uyarlanmış namusluluk tablosuna bir dindar veya çok dindar sınıflandırması kolayca eklenebiliyor, ve erkekler ve kadınlar arasında hemen hemen fark yok: kadınların % 91'i ve erkeklerin % 90'ı dindar veya çok dindar, bunlar arasında sorulan kadınların % 81'i (erkeklerin % 75'ine karşılık) Allah'ın varlığına ve ölümden sonra dirilmeye kesin inanmaktadır ve dolayısıyla sık sık dinî konular üzerinde düşünmekte (kadınların % 70'i sık sık veya çok sık dinî konular üzerinde düşünüyor). Fakat sorulan kadınların yaşamında dindarlığın ne kadar rol oynadığı sorulduğunda, kadınlardan artık sadece % 56'sı için (erkeklerin % 43'ü karşılığında) dindarlık yaşamları için çok önemli, ve sonuçta değişik parametreler

sorulduktan sonra, hatta sadece % 10'u kendisini çok, ve % 25'i oldukça dindar olarak nitelendirmekte. Bu rakamlar çeşitli açılardan ilgi çekici: Genel ve toplumsal bir öz tanımlaması bağlamında kadınların çoğu kendisini çok dindar olarak nitelendirmekte, ama gerçek dinî ilgi sorulduğunda bu kanaat açıkça relativize edilmekte. Yani din, medenî halin ve eğitime karşı olan ilginin yanısıra aynı zamanda ve özellikle bir otoportrenin inşasına hizmet etmektedir: derli toplu Müslüman kadın tabiki aileye düşkün, eğitimde gayret gösteren ve böylece dindar da olmalı, ve buna uygun olarak kendisini kamuda takdim etmekte - bir anketin anonim kamusunda da. Yine halen yüksek bir seviyede kalmak üzere, gerçek dinî ilgi böylece daha düşük. Kadının ilgi odağı çocuk-mutfak-kilise olduğuna dair her-

Değişik yaşam alanlarının müslüman erkekler ve kadınlar için olan önemi

E=Erkekler; K=Kadınlar

Yüksek seviyede beliren kişiler (yüzde olarak)

Orta seviyede beliren kişiler (yüzde olarak)

BertelsmannStiftung

kezce tanınan basmakalıp söz Alman Müslüman kadınlar hakkında tastikleniyor gibi: onlar daha dindar ve ayrıca erkeklerden daha dindar eğitildiler. Bu kısmen gelişmiş dindarlık kendisini sadece ibadetin kadınlar için taşıdığı anlamda göstermiyor - kadınların % 51'i, fakat erkeklerin sadece % 33'ü günde birkaç defa bizzat dua okuyor (du'a) - ve Allah ile yoğun bir iletişime girme hissinde de değil, bilakis sorulanların dinlerinin kurallarını yerine getirdikleri tamlık derecesinde belli ediyor.

Nitekin kadınların % 55'i yemek kurallarına tam dikkat ediyorlar ve özellikle alkolden (kadınların % 69'u ve erkeklerin % 47'si) ve domuz etinden (kadınların % 91'i ve erkeklerin % 82'si) kaçınıyorlar. Ramazanda oruç tutmada da kadınlar (kadınların % 64'ü oruç tutmayı çok önemli buluyorlar) erkeklerden açıkça daha gayretli. Kadınlar Hacc zorunluluğunu, zekatı ve ne de olsa % 59'u (erkeklerin sadece

% 43'ü) tarafından çok önemli görülen namazı benzer şekilde ciddiye alıyorlar. Bu vazifeler düsturunun dakik şekilde yerine getirilmesi karşısında kadınların % 61'i ibadetle ilgili temizliğe de çok ciddiye dikkat etmeleri pek şaşırtıcı değil. Bu sorular tekrar dinin önemiyle ilişkilendirildiğinde oruç tutmanın, yemek kurallarının, temizlik kaidelerinin şahsi inancından çok daha fazla önem taşıdığına şaşırılabilir - bu ilk başta Alman müslümanlar arasında Orthopraxie'ye yönelik bir meyil belirlemede olduğunun gözlemlenmesi tastik olunuyor gibi: dini pratikte uygularken ibadet kurallarına uyulması ve şahsi yaşamın biçimlendirilmesinde, evlilik ortamının seçilmesi dahil, açık olarak dinin teolojik boyutu hakim olmakta. Yukarıda zikredilen tahmine göre, yani sadece dinin kendisi değil, bilakis kendini dindar olarak konumlanmanın da Alman ve çoğunlukla Türk asıllı sünî Müslüman kadın olarak bir kimlik geliştirebilmek için önemli olduğu (karakteristik olarak birçok veriler başka etnik

gruplar ve İslam içi inanç farklılıklarına ilişkin başka türlü, fakat bir cinsiyete bağlı olarak sorulmadıkları için burada yorumlanamazlar), temizlik kuralları ve İslamın beş sütunundan kaynaklanan vazifelerin dakik olarak yerine getirilmesi de, ilk sırada doğru ve önemli olarak algılanan medenî veya ailevî düzenin, değerleri belki rastgele belirsiz olarak hissedilen bir toplum içerisinde, korunup sürdürülmesine hizmet etmektedir. Kadınların % 38'i ve erkeklerin sadece % 28'inin başörtüsü takılmasını çok önemli bulmaları bu savı desteklemektedir. Ve namazın gerçekten uygulanmasında da kadınlar erkeklerden daha ciddi (% 36'ya karşılık % 21'i günde beş sefer namaz kılıyor), fakat günlük meslek hayatı erkeklerle katılımı zorlaştırıyor olabilir, Cuma namazında erkekler % 51 ile kadınlarda % 21 olmak üzere ilk defa dinin tatbiki konusunda kesin

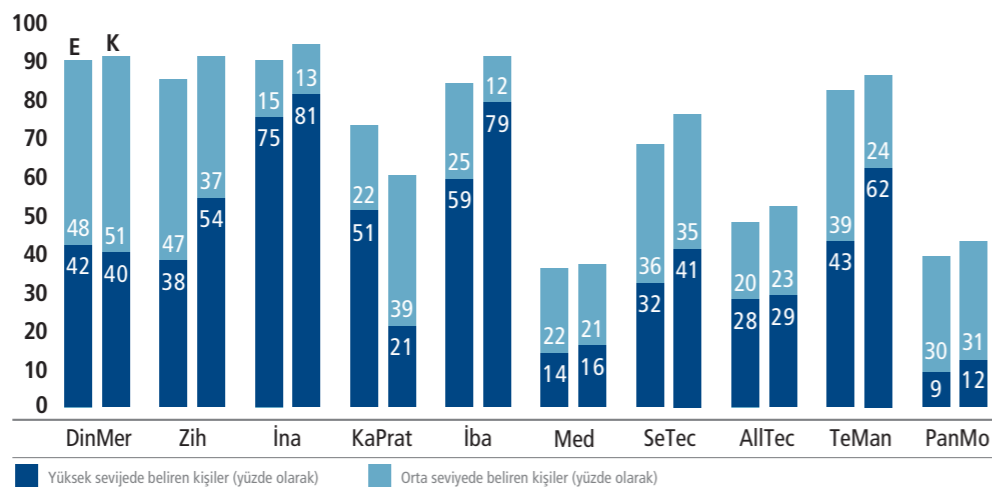
öndeler. Başka hiç bir başlıkta dinin kadın ve erkekler için farklı önemi olduğu daha aşikar olamazdı: kadınlar, kuralları hususi olarak ve ailevî ortamda açıkça dikkate alıp ilk başta ailenin sağlamlığı ve görgününün muhafazası için müdafaa ederken erkeklerde resmi ve birliktelik yaratıcı boyutu ön planda gelmekte.

Kişisel inanç

Peki şimdi bu genç ve orta yaşlardaki kadınlar neye inanıyorlar? Hangi içeriklerdir dinî tasavvurları biçimlendiren? Onlar, şahsi bir karşılık olarak algılanan ve kendisiyle dua yoluyla iletişim kurulabilen, sıkça ve kısmen çok somut olarak hayatlarına müdahale eden şahsi bir ilaha inanıyorlar (% 62). Aynı zamanda kadınların % 16'sı sık sık meditasyon (tahminen zikir kastedilmekte) yaptığını söylüyor, ve

Müslüman erkekler ve kadınlarda merkezilik ve öz boyutlar

E=Erkekler; K=Kadınlar

Dindarlığın merkeziyeti | Zihin | İnanç | Kamu içinde pratik | İbadet | Meditasyon | Senin tecrübesi | All/Bir olma tecrübesi | Teist maneviyat modelleri | Panteist manevilik modeli

| BertelsmannStiftung

% 50'den fazlası ilk başta İslamda sufilikte tanınan bir olma tecrübelerine sahip olduğunu bildiriyorlar, Sufi târikatları ise tutarlı şekilde meditasyon uygulamalarıyla Almanya'da giderek yaygınlaşmaktalar, ve büyük birliklerden olan (VIKZ)'nin de bu yönde bir temeli vardır.

Ölümden sonra yaşamaya, yeniden dirilişe veya başka cisimle yeniden doğmaya kadınların % 67'si, ama erkeklerin sadece % 60'ı çok inanıyor. Kadınların % 54'ü meleklerle çok, % 67'si cennete ve aynı sayıda kadınlar cehennemnin gerçek varlığına inanıyorlar (erkekler % 54), ne de olsa % 36'sı şeytanın müdahalesine inanıyor. Böylece İslamın kayıtsız şartsız Allah'a, peygamberlere, kitaplara, meleklerle

ve kıyamet gününe inanma şartına riayet etmiş oluyorlar, öyle ki bu cevaplar da mutlaka şahsi inancın ifadesi olarak değerlendirilemez, daha ziyade dinî standart bilgilerin veya resmi olarak talep edilen şehadete uyuyor ve böylece ortopratik davranışın diğer bir unsurunu temsil etmekte. İnanç hayatını burada daha çok aydınlatan ise, günlük yaşamda ne kadar dinin emirlerine göre yaşandığı sorusuna cevaptır: Kadınların pek cüzi % 16 oranı (erkeklerde % 11) yukarıdaki cevaplara başka bir görünüm vermekte. Ne de olsa kadınların % 28'i doğaüstü güçlere inandığını belirtiyor, ve İslamî kültür ekseninde her yerde mevcut olan kötü ruhlar (cinler ve ifritler) tüm kadınların % 39'u için orta ile çok büyük arası rol oynamakta. Buna karşılık orta çağda çok güçlü

olan münecimlik saygınlığını hemen hemen tümüyle yitirmiştir: ancak pek az erkekler ve kadınlar (% 14) yıldızların hayatlarına bir etki yaptığına dair bir olanak görüyorlar.

Dinî meselelerde hoşgörü

Müslüman kadınlar dindar, Allaha'a inanıyorlar ve düzenli ve toplum olarak birarada yaşamak gerektiğine inandıkları için olsa da, dinî emirlere uymaya hazırlar. Ama bununla hiç yetinmiyorlar: kadınlardan % 15'i veya % 18'i dindarlığında oldukça veya çok arayış içinde olduğunu bildiriyor, ne arandığı ve muhtemelen meditasyon ve bir olma tecrübelerinin bu arayışın bir parçası olup olmadığı açık kalmak zorunda. Birbiriyle rekabet eden dinler ve öğretileri bu arayışta yer yer rol oynamış olabilir, çünkü Müslüman kadınların % 42'si (ve erkeklerin hatta % 45'i) için her dinin gerçek bir özü var. Ve kendi dinin mutlaka haklı ve diğeri haksız olması şart değil - kadınların % 34'ü bu görüşe tamamiyle katılabiliyorlar. Kadınlar başka dinlerin kabulü hakkında erkeklerden hafif derecede daha dar görüşe sahip oldukları (ve burada muhtemelen daha ziyade medenî ahlâkı kastettikleri) halde, misyon düşüncesinden uzaklar: kadınların % 32'sinin (erkeklerden % 37'sine karşılık) başkalarını kendi dinine kazanmak için hiç bir gayreti yok.

Nihayet Almanya'daki Müslüman kadınlar şu şekil karakterize edilebilir: gönüllerinde din var. Dinin emirleri ve kuralları, değişik mesuliyetlerle dolu günlük yaşamı, özellikle ama aile hayatını biçimlendirmekte, fakat mutlaka özel bir dindarlığın göstergesi olarak değil de,

daha ziyade her zaman net olarak anlaşılama-yan değer düşüncelerine sahip olan bir toplumda sabit duran bir yönelim çerçevesi olarak. Göçmen veya göçmen çocuğu olarak kendine bir kimlik ararken de din büyük rol oynamakta: kadın kendisini Müslüman olarak hissediyor ve kendisini açıkça Müslüman olarak isimlendiriyor. Bu bağlamda toplumsal faaliyetler için imkanlar da doğuyor, cemaatler içerisinde kadınların görüş açısını, toplum içerisinde de müslümanların taleplerini temsil etmek gibi.

Esas inanç söz konusu olduğunda, kadınlar kendilerine resmi çizginin dışında bazı özgürlükler tanıyorlar. Allah'a, peygamberlerine, kitabına (veya kitaplarına), meleklere ve kıyamet gününe inançlarını kurala uygun şekilde şahadet ediyorlar, fakat yine de arayış içinde olduklarını itiraf ediyorlar. Burada Sufi düşünce birikimi ve Sufi yöntemler dahil olmak üzere kendi geleneğinin verdiği imkanlar kullanılmakta, aynı başka dinlere karşı ilgi gösterildiği gibi (özellikle Müslüman ve Hristiyan cemaatler arası ilişkiler çerçevesinde veya dinler arası diyalogun içerisinde bölgesel tabanda) veya dinî kitapların yardımına başvurarak (bunu ise her halde çoğunlukla camilerde sunulan moral verme neşriyatıyla). Sık sık inançlı olunuyor, inanma günlük yaşamın içerisinde vuku buluyor ve burada bilinçli ve vurgulu şekilde Müslüman olunuyor, ve bu, başörtüsü giyerek ve oruca katılarak dışarıya doğru kanıtlanmakta. Ancak bu, başka dinlerin hakikata taleplerini inkar etmek demek değildir - köktenci kadınlar Alman Müslüman kadınlar arasında galiba pek nadir bulunabilir ve bir İslam partisi için de çoğunluk bulunamaz olmalı.

Açıklamalar

- 1 Bu makale, Din Monitörü'nden elde edilen uluslararası düzlemdeki sonuçları konu alan popüler bilimsel yayınlar için kullanıma sunulmuştur. Bertelsmann Vakfı (Yay.): Din Monitörü 2008. Gütersloh 2007"

Çok Dindarlık ve Çeşitlilik

Din Monitörü'nde Müslümanlığa Dair Yaklaşımlar

Prof. Dr. Dr. h. c. Gudrun Krämer

İslam, mensupları özellikle Batı Avrupa'da gözlemlenen dini düşünce ve pratiklerin sekülerleşme, kurumsallaşma karşıtlığı ve bireyselleşme eğiliminden uzak duran bir din olarak algılanmaya devam etmektedir. Tam tersine 1970'li yıllardaki yeniden İslamlaşma diye tanımlanan süreçle birlikte dine özel ve kamusal bütün alanlarda öncekinden daha fazla bir anlam yüklenmiştir. Bu gelişmenin siyasi çerçevesine ilişkin araştırmalar belli bir oranda yapılmış bulunmaktadır. Buna binaen hızlanan küreselleşme ile kimlik ve özgünlük politikası arasındaki mevcut bağ yakinen görülmektedir. Ne var ki bu veriler empirik anlamda şimdiye kadar sağlam olmayan bir temele dayandırılmıştır. "İslam Dünyası" nı sıkça yapıldığı gibi sadece Yakın ve Orta Doğu ile sınırlı tutmamak, tersine birbirinden çok farklı toplumları da araştırma kapsamına almak söz konusu araştırmanın en önemli hedeflerinden biridir: Fas, Türkiye ve Endonezya Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu ülkeler oldukları halde din, hukuk ve siyaset ilişkileri bağlamında birbirinden tamamen farklı bir yapılanma göstermektedirler. Nijerya'da Müslüman ve Hristiyanlar sayıca eşit orandayken İsrail'de Müslümanların azınlığı teşkil etmeleri gibi.

Öte yandan elde edilen verilere ihtiyatla yaklaşılması gereği söz konusudur. Genel anlamda din konusuna ve özelden dini düşünce ve pratiklere ilişkin yapılan bir araştırma özellikle bahsi geçen ülkelerde (İsrail hariç) henüz alışılmışın dışındadır. Bu ülkelerde din daha çok politik sahaya ait önemli bir hadise olarak yankı bulmaktadır. Öncelikle sosyolojik verilerin eşitsizliğine işaret edilmelidir: Fas'ta ankete katılanların % 60'ı şehirlerde (bunun % 49'u büyük şehirlerde) ve % 40'ı kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Katılanların % 60'ı - oran karşılaştırılan diğer ülkelere göre çok yüksektir: eğitimsiz ama % 87'si çalışandır. Türkiye'de ise ankete katılanların % 66'sı şehirlerde (bunun % 41'i büyük şehirlerde) yaşarken sadece % 9'u herhangi bir okul eğitimi almamıştır. Buna rağmen sadece % 47'si çalışan konumundadır. Endozya ve Nijerya'da araştırma sadece büyük şehirlerle sınırlı tutulmuştur. Endonezya'da araştırmaya katılanların tamamı okul eğitimi almış durumdayken çalışanların oranı da % 54'dir. Nijerya'da % 13 eğitimsizken % 27 de herhangi bir bilgi verememiş veya vermek istememiştir. Çalışanların oranı da (sadece) % 48'de kalmıştır. İsrail'de ankete katılanların % 78'i şehirde (bunun % 34'ü büyük şehirlerde) yaşarken

Prof. Dr. Dr. h. c. Gudrun Krämer

Berlin Hür Üniversitesi'nde İslami ilimler öğretmektedir. Bundan önce Bilim ve Siyaset Vakfı'nda Ortadoğu konu uzmanı olarak çalışmış ve bunların arasında Kahire, Bologna, Paris ve Jakarta'da dersler vermiştir. Günümüz ve tarihteki İslam konusunda birçok yayınların yazarıdır.

sadece % 2 herhangi bir okul eğitimi almamış, % 66 da bir iş sahibidir. En türdeş yapıyı medeni hale ilişkin veriler teşkil etmiştir. (Evlilerin oranı % 57 ile % 72 arasında değişirken, çocuk sahibi olmayanların oranı da % 31 ile % 42'ye tekabül etmiştir. En çok farklılık gösteren veriler okul eğitimi ve istihdam konusunda görülmektedir.

Din İstatistiği

Bütün dünya dinlerinde olduğu gibi çoğulcu bir yapıyı yansıtan İslam dini de dünya çapındaki müslümanların % 90'ını oluşturan Sünnilerin büyük grupları ve ancak % 10'u teşkil eden Şiiler içinde de dahil olmak üzere çok çeşitli gruplara ayrılmıştır. Çoğulculuk Sünniler arasında öncelikle dört büyük mezhep (işlevleri ve anlamları aslında tam olarak yansıtılması gereken) olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiiler arasında İran, Irak, Arap Körfezi ve Lübnan'da toplanmış olan 12 İmamcılar ya da İmamiler yanında, uluslararası dağılmış olan İsmaililer de zikredilmelidir. Alevi, Nusayri, Dürziler veya Ahmediler gibi küçük gruplarda ise mensupların kendilerini belli bir politik hal çerçevesinde Müslüman olarak görüp görmedikleri - ve de diğer müslüman-

lar tarafından kabul görüp görmedikleri hususu özellikle önemliydi. Batı literatüründe sıklıkla "mezhebi" olarak tanımlanan bu gruplandırmaların ötesinde ortodoks ya da ortodoks olmayan (ya da alternatif kullanımıyla "halk dini") şeklindeki bir sınıflandırmanın son derece yetersiz kalacağı dini düşünce ve pratikler konusunda her yerde büyük bir çeşitlilik hakimdir.

Bütün hepsinde geçerli olan ise ne Sünni ne de Şii İslamın belirlenmiş bir doktrin otoritesi çerçevesindeki bir kurumu ve kayıtlı altına alınmış bir üyeliği tanınamamasıdır. Dini otorite konusu ister özel (Sufi şeyhi, Şii din adamı, tanınmış hatip, politik aktivistler) isterse tüzel kişilikler (Kahire'deki Ezher Üniversitesi gibi) nezdinde olsun İslam'da özellikle önemli bir sorunu teşkil etmektedir. Sadece "fundamentalist" Müslümanlara ait olmayan "temel" olarak kutsal metinlere (Kur'an-Kerim ve onu açıklayıcı peygamber geleneği, sünnet) yapılan atıf ve islami hukuk kurallarını (şeriatın hükmü) birleştiren güç bu bağlamda büyük bir öneme sahiptir. Özel bir alakayı da İslam'ın tasavvufi (mistik) tezahürlerinin biçim ve yayılmaları ve aynı zamanda değişik şekillerde tasavvufi gelenekle kaynaşabilen senkre-

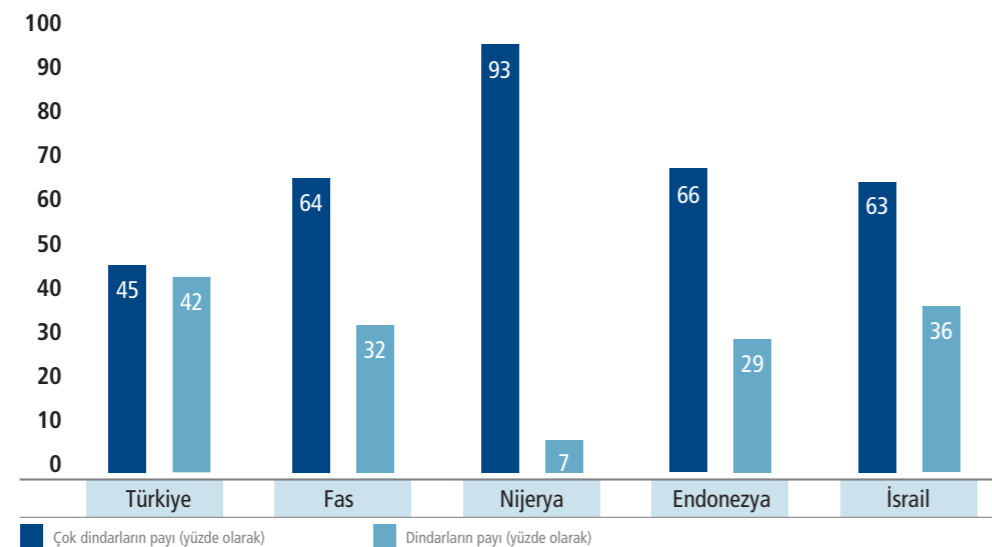
tist ve yeni dinsel akımlar hakettiktedirler. Ne var ki İslami dindarlığın bu çıkış noktaları ve boyutları yapılan araştırmalarda sistematik şekilde düzenlenmemiştir. Buna bağlı olarak da İslamın etkin olduğu toplumlarda dindarlığın batı toplumlarındaki müslümanlarda gün geçtikçe daha yoğun gözlemlendiği üzere ne derece çoğulcu olduğu ve ne derece bu süreçlerin sadece bireyselliği değil kurumsallaşmayı da oluşturdukları sorusu empirik anlamda tatmin edici şekilde yanıtlanamamıştır. Belirli dini grupların ve kurumların ("kimlik" ya da "özgünlük" ten daha fazla bir teminat sunan ilişki ağları, dayanışma, sosyal yardım) toplumsal işlevleri de aynı şekilde aydınlatılmaya muhtaçtır.

Araştırmanın ilginç sonuçlarından biri de ankete katılanların adı geçen gruplara dair, bilhassa Irak, Pakistan ve Lübnan'da günümüzde çatışma halinde bulunan Sünni ve Şii'lere ilişkin kendi atıfları olmuştur. İçeriden ve dışarıdan tanımlamalar yer yer birbirine tamamen zıt durumdadır. Bu doğrultuda en

az problematik İsrail'de görülmektedir: Burada soruların yöneltildiği kişilerden % 78'i kendini Yahudi olarak, % 10'u Müslüman, % 2'si Hristiyan olarak ve % 1 de "diğer" şeklinde tanımlarken % 8 de herhangi bir dine mensup olmadığını ifade etmiştir - bu seçenek İslamın ağırlıkta olduğu toplumlarda yapılmayan bir kategoridir. Burada Müslümanlar arasında % 88 Sünni, % 1 Şii olarak kendini tanımlarken % 10 da bilmiyor şeklinde cevapladı ya da cevapsız bıraktı. Fas'ta soruların % 100'ü kendini Müslüman olarak, bunun % 85'i de Sünni olarak tanıtırken, (% 1 Şii, % 1 "diğer") bilmiyorum şeklinde cevaplayan ya da cevapsız bırakanların oranı % 14'e tekabül etti. Türkiye'de kendini Müslüman olarak tanımlayanların oranı % 99, bunlardan % 79'u Sünni, % 10'u "diğer" ve % 3'ü de Alevi (toplam nüfusa oranları genelde daha yüksek olarak bilinmektedir) olarak kendilerini tanımladılar. % 7 ise bilmiyorum şeklinde cevapladı veya cevapsız bıraktı. Endonezya'da soru yöneltilenlerden % 89'u kendini Müslüman olarak tanımlarken, % 9 Hristiyan ve % 1 de Budist ifadelerini kul-

Araştırmanın yapıldığı beş ülkedeki çok dindar ve dindar Müslümanların oranı

BertelsmannStiftung

landı. Müslümanlar arasında sadece % 2'lik bir oran kendini Sünni olarak tanımladı (gerçekte ise asıl çoğunluğu temsil etmekte), % 62 "diğer", % 36 ise bilmiyorum şeklinde cevapladı veya cevapsız bıraktı. Nijerya'da % 52 Hristiyan, % 48 Müslüman, bunun da sadece % 5'i Sünni, % 5'i Şii ve bütün % 81'lik oran da "diğer" şeklinde bir tanımlama yaptı. Bilmiyorum şeklinde cevaplayan veya cevapsız bırakanların oranı ise % 9. Araştırmanın bütününde ankete katılanların eğer İslam'ın ve Müslüman toplumların birliğini zedelememe gayesiyle bilinçli olarak cevaplamaktan kaçınmadıysa Sünniler ve Şiiiler arasındaki ayrımı bilmedikleri veya bunun kendileri için bir önem arzetmediği tahmin edilmektedir.

Değerlendirme Toplamı

Toplanan bütün veriler ankete katılan Müslümanların büyük bir çoğunluğunun kendilerini dindar olarak gördüklerine, kişisel bir Tanrı fikrine sahip olduklarına, İslami temel esasları paylaştıklarına, farz ibadetleri yerine getirdiklerine ve İslam öğretisini sadece kişisel yaşam ufku, anlam arayışı ve her tür problemin üstesinden gelme arayışına yönelik değil, aynı zamanda doğa, çevre ve toplumla ilişkilere yönelik de önemli ve belirleyici olarak gördüklerine işaret etmektedir.

Türkiye istisna olmak üzere çok dindarların oranı değerlendirme toplamında açık şekilde % 60'ın üzerindedir. (bkz: Grafik 1). Bu oran Türkiye'de % 45'e tekabül ederken en yüksek derecede dindarlık (% 93 koyu dindar, % 7 din-

dar) ilginçtir ki Nijerya'da, hem Müslümanlar ve hem de Hristiyanlar arasında kaydedilmiştir. Kendilerini dindar olarak görmeyenler burada % 1'le yok denecek kadar az bir oranı teşkil etmektedirler. Göze çarpan diğer bir husus da dini eğitime verilen önemdir. (ortalama % 78; bkz:Grafik 2). Bu durum 1920'lerdeki Atatürk reformlarının hayata geçirilmesiyle birlikte laik bir karakter kazanan Türkiye için dahi geçerli olmuştur. Burada ankete katılanların % 72'si dindar yetiştirilmişlerdir.

İdeolojik düzlemde ankete katılanların büyük bir çoğunluğu kendi kaderlerini etkileyen kişisel bir Tanrı düşüncesine inanmaktadırlar. Tanrısal varlığı doğa ve kozmos içinde varsayan veya doğanın kendisini dünyada olup bitenlerin müsebbibi olarak algılayan doğayla ilintili yaklaşımlar ise çok az taraftar bulmuşlardır. Büyük bir çoğunluk İslam öğretisi doğrultusunda meleklerin, ruhsal varlıkların (cinler- ankette "şeytan" olarak sorulmuştur) ve de ölümden sonraki hayatın varlığına inanmaktadırlar. Tecrübe ve pratikte (bir olma tecrübesiyle tezat durumdaki bir ben ve öteki tecrübesi; meditasyona karşı ibadet) teistik

ve panteistik, ayrıca sufi geleneğin öngördüğü biçimiyle monistik düşünceler birbirinden yeterince açık şekilde ayrılamamıştır.

Yaşam Alanlarına Pratik Etkileri

Dindarlık ve aynı zamanda bütün dini tercihlerin ötesinde ailenin, evliliğin, hayat arkadaşlığının, eğitimin ve meslek hayatının değeri araştırmaya katılanlar tarafından son derece önemli görülmektedir. Dini ibadetlerin yerine getirilmesi - namaz, oruç, zekat verme, hac - günlük yaşama öylesine belirgin girmiştir ki dini pratiğin tek başına algılandığı bir bakış açısı söz konusu değildir.

Karşılaştırma için adı geçen farz ibadetlerle eşleştirilemeyecek şekilde sadece namaz ve genel ibadetler hakkında sorular yöneltilmiştir. Çeşitli şekilleriyle namaza - günde beş vakit farz namazları, camide cemaatle Cuma namazı, nafile namaz- büyük bir önem atfedilmiştir.

Köktenci düşünce ve davranış modelleri üzerine - metne atıf veya dini yiyecek, kıyafet ve davranış kurallarına uyulması hakkında

sorular yöneltilmediğinden dolayı - kesinlik arzeden bulgular toplanmamıştır.

Din Müslümanların gündelik yaşamında güçlü bir şekilde belirleyici olsa da siyasetin konumu ve yasa ve kurallara saygı ülkelere göre farklılık göstermektedir. Politik düşünce, aktüalite çerçevesinde özellikle dikkat çekici olsa da, yalnızca sınırlı bir çerçevede dini bağa işaret etmektedir. Ülkelerin karşılaştırmasında oran % 40 düşük olarak ölçülmüştür.

Tolerans ve Çeşitlilik

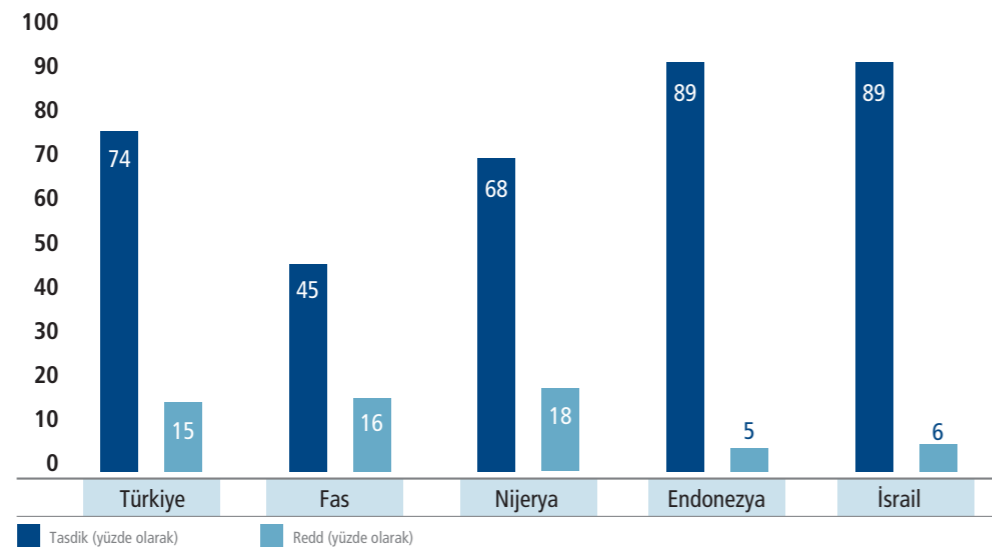
Aktüel yaklaşımlar çerçevesinde genel anlamda ve diğer din, görüş ve yaşam tarzı sahiplerine karşı dini çeşitlilik için davranış yaklaşımı olarak tolerans düşüncesi ve pratiği özellikle bir ilgiyi hak etmektedir. Etkileri sadece toplumsal yaşam ve birlikte yaşama için değil, kendi dini ve din ekseni düşünce ve davranışlar üzerine eleştirel bir düşünceye yönelmesi açısından aşikardır. İslam kültürünün ağırlıkta olduğu birçok toplum için dini çeşitlilik modernitenin bir fenomeni ve modern zamanlarda yaşanan yığın göçmenliğinin bir

sonucu değil, tersine hep aynı tarzda olmasa da yüzyıllardır yaşanan bir realitedir. Hindistan, Endonezya, Irak ve Nijerya bu bağlamda dini çeşitliliğin model örneklerini sunmaktadırlar.

Dini çeşitliliğin algılanması ve dini toleransın pratiğe aktarılması özellikle karmaşık bir tablo sunmaktadır. Bir tarafta her dinin hakiki bir öze sahip olduğu ve diğer dinlere karşı açık olunması gerektiği ifadesi geniş bir onay bulmaktadır (ülkelerin karşılaştırılmasında yaklaşık % 70; bkz:Grafikler 5a ve 5b).

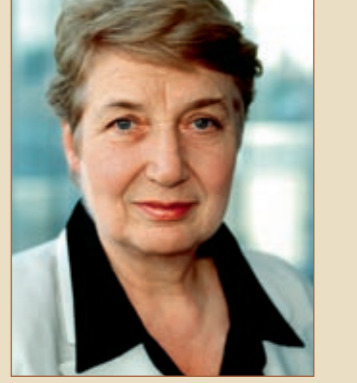
Kendi dindarlığının biçimlenmesi hususunda diğer dinlerin öğretilerini dikkate almayı soru yöneltilenlerin yarısı reddederken sadece % 26'lık bir oran buna olumlu bakmaktadır. (bkz: Grafik 6). Ait oldukları dinin hakikiliğinden şüphe etmeyen çoğunluk (% 58) ve bunun mensuplarının kurtuluşa ereceğine inananların oranı - diğer tarafta dile getirilen açıklık dikkate alınmadan - (% 60) beklenen bir sonucu yansıtmaktadır. Ne var ki burada yine bazı ülkeler arası büyük farklılıklar göze çarpmaktadır.

"Benim için her dinin bir hakikî özü vardır" – Araştırmanın yapıldığı beş ülkedeki Müslümanların karşılaştırılması

Sadece dindarlığı kabul gören, uyum sağlayıp bütünleşecektir

“Araştırmayı dikkatle okuyan için, belirtileri olmaksızın köktendinciliğe karşı duyulan korkuların geçersiz olduğunu görmek çok açıktır. Bu, araştırmanın gösterdiği temel bir mesajdır.”

Dinin entegrasyon bakımından önemi konusunda Prof. Dr. Barbara John'un yorumu

“Verilerin doğruladığı – ne var ki bu yeni şey değil – Müslüman kökenli göçmenlerin bölgelerinden gelmesiyle dinin ve dinî vecibelerin hem kamusal, hemde özel hayatta toplumsal ehemmiyeti olan bir konu haline gelmesidir.

Bu zamana kadar Alman toplumu bu konuya daha ziyade bir ret ile veya bir yadırgama ile tepki gösterdi. Dindar olmak veya açıkça dinden yana tavır koymak, Almanların çoğunluğu tarafından gericilik olarak görülüyor. Dünya genelinde ise durum farklı: ABD, Avustralya ve Kanada gibi klasik göçmen alan ülkelerde, dinî inançlara karşı, kamuoyu dahil, daha fazla açıklık gösteriliyor.

Orada, bilhassa siyasî temsilciler için de, kendi dinî ideolojinize bağlı kalmak, bundan ziyade yüce bir kudretin kabul görmesi adına taraftar kazanmak, önemlidir. Bu bizde tabii ki farklı. Bu yüzden bilhassa entegrasyon politikasında, din konusuna daha fazla eğilmek, üzerinde durulması gereken bir husustur. Kamuya ait kurumlarda, özellikle okullarda, bu konuya duyarlı yaklaşmak gerekir. Yaygın olarak pedagoğlar tarafından başörtülü kızların kötülenmesi, çağdaş olmayan cami hocaların hor görülmesi ve bazende düzenli cami ziyaretinin veya islamî vecibelere uyanların alenen aşağılanması, ancak saygıdan yoksunluğun göstergesidir. Araştırma ise, dindarlığın ülkemizde yaşayan göçmenler için çok hayati bir konu olduğunu ortaya koyuyor. Onlara bir değerler rehberi oluşturuyor ve sosyal ilişkilerini ve böylece içinde yaşadıkları toplumlarda alışverişlerini büyük ölçüde belirliyor. Dindar göçmenlerin

hemen reddedildikleri hissine kapıldıkları takdirde, kendilerini bu toplumla özdeşleştirmeleri zorlaşacaktır. Tam tersi, buldukları kendi ortamlarına geri çekileceklerdir. Ve bu da toplumun çoğunluğu tarafından “uyumsuzluk“ olarak öne sürülecektir.

Araştırmayı dikkatle okuyan için, belirtileri olmaksızın köktendinciliğe karşı duyulan korkuların geçersiz olduğunu görmek çok açıktır. Bu, araştırmanın gösterdiği temel bir mesajdır. Ne misyonerlik baskısı nede mutlak hakikat iddiası mevcuttur. Tam tersi: İnsanlar başka dinlerin önemini gayet iyi bilmektedirler. Ve şu sonuca ulaşabiliriz: Müslümanların büyük bir çoğunluğu tarafından din ile devlet işlerinin ayrılmasına olumlu bakılmaktadır, hatta arzu edilmektedir.

Eğitim ve öğretime bu kadar büyük önem verilmesine doğrusu hayran kaldım. Bir çok göçmen gencin eğitimdeki başarısızlığı bunun tam tersini düşündürsede.

Buna rağmen gerçekte hala ekseriyetle geri kalan durum, çocukların eğitiminde aile içi koşullarının yetersizliğidir. Akademik irtifalara yükselemeyen – doktor yada avukat olamayan – ailesinin ilgisini ve desteğini çoğu kez kaybetmektedir. Böylece, var olan meslekî öğrenimlerin genişliği ve bolluğu kesinlikle algılanmamaktadır. Kimi zamanda niteliksiz işlerde kazanılan sıcak para, yeni bir neslin aleyhine tercih edilmektedir. Burada ebeveynlere ve öğrencilere daha iyi ve daha fazla bilgilendirme gereklidir.“

Prof. Dr. Barbara John, Paritätischer Wohlfahrtsverband (yani Berlin, Eşit Katılımlı Sosyal Yardım Birliği) başkanı ve aynı zamanda Yabancı Mültecilerin Tanınmasından Sorumlu Federal Dairenin entegrasyon kursları ile ilgili uzmanlar kurulu başkanı

Almanya'da İslam, Dünyada İslam

Dr. des. Ferdinand Mirbach, Bertelsmann Vakfı, Dini Yönelimler Programı (Programm Geistige Orientierung) Proje Müdürü

Son yıllarda Almanya'da İslam'a duyulan ilgi neredeyse enflasyon derecesinde bir artış gösterdi. Bunun önemli sebeplerinden biri New York'ta, Londra'da ve Madrid'de görülen islamcı-fundamentalist eylemler, diğeri ise Alman toplumunda besbelli yaşanan dönüşümler olmuştur. Müslüman ülkelerden gelerek Almanya'yı yeni vatanları yapmış olan milyonlarca insanın etkisiyle Federal Almanya Cumhuriyeti'nin çehresi de değişmiştir: Kilise kulelerinin yanında yükselen minareler, alışveriş merkezlerinde dolaşan başörtülü kadınlar, Almanların en çok tercih ettiği yemek haline gelen, İslami açıdan sakıncalı olmayan döner. Peki bu dünya dini neyi temsil etmektedir gerçekte? Mensupları nasıl düşünmektedir ve neye inanmaktadır? Almanya ve dünya Müslümanları kimlerdir?

Almanya'da Müslümanlar

Almanya'da yaklaşık 3,2 ila 3,5 milyon arası Müslüman kökenli ya da Müslüman olmuş insan yaşamaktadır. Bu rakam, Alman vatandaşları olan Müslümanların toplamını (takriben bir milyon) ve İslam'ın karakteristik olduğu ülkelerden gelen göçmenlerin toplamını ifade eden tahmini değerdir. En büyük grupları, yaklaşık 2,4 milyon Türk ve Türk asıllı, 190.000

Bosnalı, 130.000 İranlı, 124.000 Faslı ve herbiri takriben 95.000 olan Afganlı ve Iraklı oluşturmaktadır.¹ Alman asıllı Müslümanların - özellikle İslam dinini seçmiş olanların - sayısı tahminen 50.000 civarındadır.

İslam'da mezheplere ve inanç şekillerine göre bir sınıflandırma ortalama 2,5 milyon Sünni yanında çoğunluğu Türkiye kökenli yaklaşık 500.000 Alevi ve 200.000 Şii yaşadığını ortaya koymaktadır. Federal Cumhuriyet verilerine göre Ahmedilerin sayısı 40.000 civarındadır. Bunun yanında Nusayriler, Zaidiler ve İsmaililer gibi sayıca daha az olan grupların varlığı da bilinmektedir. Dikkate alınması gereken bir veri de, resmi olarak İslam ümmetine (dünya çapındaki İslam topluluğu) dahil olup da kendileri için dinin hiç bir işlevinin olmadığı, sadece aileden alınan bir miras konumunda olduğu ve "kültür Müslümanları" olarak adlandırılan Müslümanların dikkate değer bir oranı oluşturmasıdır.

Almanya'da yaşayan Müslümanların dini ve kültürel anlamda söz konusu olan çeşitliliği, az ve dağınık örgütlenme biçimine de yansımaktadır. Aynı milliyetten olanları biraraya getiren yerel cami cemaatleri, organize olmuş en küçük yapılanmayı göstermektedir. Bura-

da Kuran kursları ve din dersleri verilmekte, ayrıca cenaze, düğün ve sünnet düğünü organizeleri yapılmaktadır. Bunlardan başka boş zaman değerlendirme ve spor aktiviteleri yanında sosyal danışma hizmetleri de sunulmaktadır. Cami cemaatleri çoğunlukla kayıtlı bir dernek statüsüne sahiptir ve federal çapta faaliyet gösteren birlik ya da çatı kuruluşlarına bağlıdır. Cami derneklerine ve kuruluşlara üye olanlar, Müslümanların sadece yüzde 10 ila 15'ini oluşturmaktadır. Almanya'daki en büyük Müslüman kuruluşları şunlardır: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB), Almanya İslam Konseyi, Almanya Müslümanlar Merkez Konseyi (ZMD) ve İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ). Bu kuruluşlar 2007 baharında Almanya Müslümanlar Koordinasyon Konseyi (KMD) adı altında biraraya geldiler ve böylece Almanya'da İslam konusunda söz hakkı talebinde bulunmaktadırlar.

Tahminlere göre Almanya'da aralarında yaklaşık 150'si klasik yapıda - kubbeli ve minareli - denilebilecek yaklaşık 2.600 cami bulunmaktadır. Cami yapımı son yıllarda oldukça artarken, 100 civarında inşa planından birkaç ülke çapında tanındı. Tartışma konusunu caminin büyüklüğü ve minarelerin yüksekliği oluşturuyor. Şimdiye dek yapılmış olan en

büyük cami Duisburg-Marxloh'da bulunmakta ve 1.300 kişilik kapasiteye sahiptir. Camiler yapı anlamında ibadetler için bir toplanma yeri olsa da, bunun ötesinde hareketli bir cemaatin buluşma ve sosyal mekanıdır da aynı zamanda. Bu açıdan cami, Hristiyanlıktaki gibi bir spiritüel mekan değildir.

Müslümanların ibadet yerlerinde, Türkiye'de veya diğer Arap ülkelerinde eğitim görmüş olan ve Federal Almanya'ya belli bir süre için gönderilen imamlar çoğunlukla görev yapmaktadırlar. Bu "ithal imamların" Almanya'daki Müslümanların gerçekliklerini tanımadıkları sürekli eleştirilmekte ve bu sebeple de imamların Alman üniversitelerinde eğitim alabilmeleri hususunda siyaset dünyasında gittikçe artan oranda girişimlerde bulunulmaktadır. İmamlar yanında okullarda din eğitimi de verecek olan öğretmenlerin eğitildiği, İslam dini pedagoji kürsüleri şu an Nürnberg-Erlangen, Münster ve Osnabrück'te bulunmaktadır. Tüm bu çabaların hedefi, İslam'ın Almanya'da artan önemini dikkate alarak öğrencilerin ve yetişkinlerin dini ihtiyaçlarını uygun şekilde karşılayabilmek, bunu yaparken de alanı dinci fanatiklere terketmemektir.

İslam'ın Temsil Ettiği

İslam ortaya çıktığı Arap Yarımadası'ndan bütün Ön ve Orta Asya'ya, Kuzey Afrika ve Filipinlere kadar Güneydoğu Asya'ya yayılmıştır. Avrupa'da, Balkanlardaki Osmanlı egemenliğinden kalma bugünkü Bosna, Arnavutluk ve Kosova'da Müslüman nüfus oluşmuştur. 19. yüzyıldan itibaren göçlerle birlikte İslam Batı Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere bütün dünyaya yayılmıştır. En büyük Müslüman nüfus Endonezya, Pakistan, Bangladeş, Hindistan, Türkiye ve Mısır'da vardır. Bugün yeryüzünde yaklaşık 1,2 milyar Müslüman - dünya nüfusunun beşte biri - yaşamaktadır.²

Müslümanları birleştiren Allah'a ve Kuran'da yer alan, peygamber Muhammed aracılığıyla gönderilmiş olan vahye inanmaktır. Buna göre Müslüman, Kuran'ı bir tek Tanrı olan Allah'ın vahyi olarak kabul eden kişidir. İslam ve Müslüman kavramları Arapça'daki aslama (teslim olmak) fiilinden türetilmiştir; bu doğrultuda İslam teslim olunan, Müslüman da teslim olandır. Muhammedci tanımlamasını Müslümanlar tamamen reddetmektedir: Müslümanlar Muhammed'e değil Allaha ibadet ederler.

Bir peygamber aracılığıyla ortaya çıkışı İslam'ın önemli bir özelliğidir. Gerçekten de Muhammed kendini Tanrı tarafından eski ahitin İbrahim'dan başlayarak Musa ve Müslümanlar tarafından Tanrının oğlu olarak değil de peygamber olarak kabul edilen İsa'ya kadar olan diğer peygamberleri gibi aynı görevle gönderildiğini görmüştür. Peygamberlerin gönderilmesi hep aynı amacı taşımıştır: İnsanları puta tapıcılıktan vazgeçirmek, hesap gününde korumak ve hakikat olan bir tek Tanrıyı ve onun yasalarını bildirmek. Bu mesaj ilk etapta İslam'da inanmayanları ve politeistleri muhatap almaktaydı. Her iki tek tanrılı dinlerin mensupları - Yahudiler ve Hristiyanlar - ise inananlar olarak kabul ve saygı görmekte, ne var ki vahyolunan ilahi hükümleri, İsa'nın insan ve Tanrı seviyesinde bir tutulması örneğinde olduğu gibi değiştirdikleri için Kuran'da yerilmektedirler. İslami açıdan da bu durumda yeni bir peygamber etkisini zorunlu kılan Tanrı hükümlerinin bozulmuş olması söz konusu-

dur. Bu sebeple Muhammed Müslümanlar için sadece uzun bir silsiledeki bir peygamber olarak değil, aynı zamanda kendisinden önceki peygamberleri tastik eden ve tamamlayan, peygamberlerin sonuncusu, "Peygamberlerin Mührü" olarak görülmektedir. Kuran'da sabitlenmiş olan vahyin son ve tartışmasız hakikat olarak kabul edilmesi Kuran'ın eleştirel tefsirlerini ve hatta İslam'ın gelişmesini zorlaştıran bir durumdur.

Yine de kemikleşmiş, esnek olmayan bir İslam anlayışına dikkat çeken ve İslami hukuk kuralları tarafından geliştirilmiş ve zamanla geçerliliğini yitirmiş normlar sistemine karşı kör itaati eleştiren reform hareketleri de mevcuttur. Burada bir önemli husus da Kuran ayetlerinin zamana uygun bir düzenlemesinin gerekliliğidir. Tartışmasız olan, İslam'da bir reformun sadece içteki bir süreçle gerçekleşebileceğidir. Laik Türkiye Cumhuriyeti yanında reformistlerin ümidi, İslam hususunda eleştirel yaklaşım gösterebilmek imkanı ve özgürlüğüne sahip olan özellikle Avrupa'daki 15 milyon Müslümana bağlanmaktadır.

Günlük Yaşamda İslam

Müslümanlar için "İslam'ın Beş Şartı" olarak tanımlanan ve dini mükellefiyet yaşına erişmiş her kadın ve erkek için yerine getirilmesi gereken beş temel vecibe vardır.³ İlk şart Kelime-i Şehadet, Müslümanların Allah'ın birliğini ve Muhammedin peygamber olarak gönderilmesini kabul etmesidir; aynı zamanda Kelime-i Şehadet'le Kuran, Muhammede vahyolunan Tanrı kelamı olarak kabul edilir. İkinci şart namaz kılmak her Müslüman için günde beş vakit farzdır ve önce abdest alınması gerekir, namazda vücut Mekke'ye doğru yönelmiş durumdadır. Bir diğer dini vecibe Ramazan ayında oruç tutmaktır. Oruç yeme içmenin kesilmesi ve cinsellikten uzak durmaktır ama buna sadece gün içerisinde uymak gerekir. Zekat vermek bir diğer vecibeyi oluşturur. Ümmet başlangıçtan beri güçlülerin zayıfları koruduğu bir dayanışma toplumu olarak anlaşılır. Aynı şekilde günümüzde de bazı Müslüman ülkelerde toplanmasa da kendini bununla islah etmek ve arındırmak için gönüllü ola-

rak verilmektedir. Beşinci şart da hacca gitmektir. Haccın esası Kabe'nin etrafında yedi defa dönmekten oluşur. Masraflı olması sebebiyle her Müslüman bu vecibeyi yerine getirememektedirler; kim ama buna rağmen yaparsa "Hacı" unvanını almakta ve saygı görmektedir.

İslam'da Tanrı tarafından vahyolunmuş ilahi irade hükümleri bir bütün olarak yer almaz, tersine farklı kaynaklara dayanmaktadır. Kuran bir dizi emir ve yasakları bildirmektedir ama tam kesin olmayanlar da vardır. Mesela Kuran'da günde beş vakit namaz emredilmiştir ama bunun kuralları ise sünnetten, yani hadis rivayetlerinden öğrenilmektedir.

Peygamberin yapıp etmeleri Allah tarafından yönlendirildiği şeklinde algılandığı için, Muhammed'in hayat tarzına uyanlar doğru davrananlardır. Kuran ve sünnet Müslümanlar için, şeriat olarak adlandırılan İslam hukukunun en önemli esasları olarak görülmektedir.

Olumsuz anlamdaki bir diğer tartışma da başörtüsü emri - ya da yasağı - etrafında sürdürülmektedir. Kuran'da kadınlar için bir örtü emrine ilişkin bir işaret söz konusu olmadığı halde, bunu dolaylı olarak ifade eden sureler vardır. Kadının örtünmesi sonuçta İslam teologları arasında da tartışmalı olan bir yorum meselesidir. Müslüman kadınların

kamusal alandaki pratikleri, bütün vücudu kapatan bir örtüden (burka), başörtüsüne kadar ya da hiçbir örtü şeklini kullanmamaya kadar uzanmaktadır. Günlük yaşamdaki bir diğer dini hüküm olarak yiyecek ve içeceklerle ilgili emir ve yasaklar mevcuttur. Buna göre Müslümanlar için alkol kullanımı (ya da sar-

hoşluk verici her tür madde) ve domuz eti tüketimi yasaktır.

Herşey Muhammed'le Başladı
İslam'ın çıkış noktası Arap Yarımadası'nda yer alan ticaretle gelişen Mekke şehridir.

Zaman tablosu: Muhammed'den bugüne kadar

Milattan sonra 570	Muhammed'in Mekke'de doğuşu
610 civarı	Muhammed'in melek Jibril tarafınca çağrılışı
622	Peygamberin Medine'ye hicreti İslam takviminde yıl 1
632	Peygamberin Medine'de ölümü
632-634	İlk halife Ebubekir
638	Halife Ömer Kudüs'ü fethediyor
656-661	Muhammed'in amcasının ve damadının hilâfeti
660-750	Emevîler hanedanı
680	Kerbela muharebesi
732	Tours ve Poitiers muharebesi. Karl Martell berberleri geri atıyor
750-1250	Bağdat'ta Abbâsiler hilâfeti
874	Şîilerin onikinci imamının "kaybolması"
929-1031	Cordoba hilâfeti
1071	Anadolu'nun Türkler'ce fethinin başlaması
1085	Toledo'nun Hıristiyanlar tarafından geri alınması (Reconquista)
1095-1099	Hıristiyanların birinci hacı seferi ve Kudüs'ün fethi
1187	Salahaddin Kudüs'ü fethediyor
1258	Bağdat'ın Moğollar tarafınca harab edilmesi
1335	Abbâsi hilâfetin bitişi
1453	Balkanların Türkler tarafınca fethinin başlaması
1529	Konstantinopol'in Osmanlılar tarafınca fethi
1683	Osmanlıların Birinci Viyana Kuşatması
1798	Bonaparte'in Mısır'a gelişi
1830	Cezayir'de Fransız sömürgesinin başlaması
1919	Mustafa Kemal (Atatürk) ile Türk milliyetçi akımın başlaması
1920	Sevre anlaşması. Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun Entente güçleri tarafınca bölüştürülmesi
1923	Türkiye Cumhuriyeti'nin laik devlet ilan edilmesi
1924	Osmanlı Hilâfeti'nin Türk Millet Meclisi'nce kaldırılması
1961	Almanya Federal Cumhuriyeti ve Türkiye arasında işçi alma anlaşması
1963	Almanya Federal Cumhuriyeti ve Fas arasında işçi alma anlaşması
1979	İran'da İslamî devrim
1992	Bağımsız Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin kuruluşu

| Bertelsmann Stiftung

Muhammed burada 570 senesinde doğmuştur. Küçükken yetim kalmış ve akrabalarının yanında büyümüş, ilk olarak 25 yaşlarında kendinden daha yaşlı bir tüccar dul kadınla yaptığı evlilikle birlikte toplumsal statü ve ekonomik bağımsızlık kazanmıştır. Peygamberlikle 610 senesinde görevlendirilmiştir: Önce rüyada sonra Hira mağarasında inziva-ya çekildiğinde Cebrail gelip Tanrının sözlerini ona aktarmıştır. Düşmanlıkların ve kabileler arası kann davalarının hakim olduğu bir ortamda Muhammed öncelikle sadece küçük bir topluluk içinde peygamberliğini ilan edebildi. Üzerine düşmanlık ve kıskançlık toplanınca 622'de taraftarlarıyla birlikte yakın bir şehir olan Yesrib'e - sonraki Medine: Peygamber şehri - göç etmeye mecbur kaldı. Hicret olarak adlandırılan bu göç, sonradan yeni bir zaman hesaplaması ve İslami takvim için sene 1 olarak ilan edilerek İslam tarihinde bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Peygamber Muham-

med 632 senesinde vefat ettiğinde birçok kabileyi yeni topluluğa (ümmete) katmak için yapılan akınların da etkisiyle Arap kabilelerinin büyük bir kısmı İslam ümmetine katılmış durumdaydı. Bu tarihi oluşum, aynı zamanda kabile üyelerinin diğer kabile üyelerine karşı yükümlü olduğu değil de, bir Müslümanın diğer bir Müslümana karşı yükümlü olduğu bir Arap devletinin oluşum sürecini de ifade etmektedir.

Muhammed'in halefi olmadığı için, hakim farklı aileler arasında bir tartışma çıkararak sonuçta İslam ümmetinin Sünni ve Şii olarak gruplara ayrılmasına yol açan bir halifelik makamı oluşturulmuştur. Peygamber ailesi, Benî Ümeyye saltanatına karşı haklarını aramak için kendi grubunu (Şia) kurmuş ve 680'de Kerbela'da peygamber ailesi taraftarları katledilmiştir. Bu hadise, güçlü bir tutku ve şehitlik kültürüyle donatılmış olan Şii dindarlık

ğının çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ümmetin kendi içindeki bu çatışmalar, bu yeni dinin yayılmasına zarar verememiş, İslam Ortaçağ'a gelene kadar Asya, Kuzey Afrika ve - Hristiyan Avrupa ile yaşanan çatışmalarla - İspanya'ya kadar yayılmıştır. Türk Sultanlığıyla, Birinci Dünya Savaşı'yla yıkılan ve laik Türkiye Cumhuriyeti'nin doğduğu Akdenizin en büyük ve sonuncu imparatorluğu kurulmuştur. Avrupa'da İslam sadece Balkanlarda bir tarihi gelenek oluştururken, Avrupa'nın yeni ve büyük Müslüman toplulukları 1950'lerden itibaren başlayan işçi ve mülteci göçünün bir sonucu oluşmuştur.

Diasporada Bir Dünya Dini

Almanya'da İslam'ın tarihi büyük oranda göçmenlik olgusuyla belirlenmiştir. İlk olarak küçük bir Müslüman topluluk Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'da mevcuttu ama 1925'teki nüfus sayımında 3000'den daha az sayıda kişinin Hristiyanlık ve Yahudilik dışında bir dine mensup olduğu tespit edilmişti. İlk kez 1961'de Türkiye ile yapılan işçi alımı sözleşmelerinden itibaren Müslümanlar büyük gruplarla Almanya'ya gelmeye başlamışlardır. Sonraki yıllarda diğer Müslüman göçmen akımları Balkanlardan, Kuzey Afrikadan ve Orta Doğu'dan günümüze kadar ulaşmıştır. Bu göçmenleri iyi eğitilmişler yanında büyük çoğunlukla siyasi mülteciler, sığınmacılar ve savaştan dolayı gelen mülteciler oluşturmaktadır. Almanya'da uygun ibadet yerleriyle, eğitim tesisleriyle ve işyerleriyle Müslümanlara uygun bir yapılanmanın mevcut olmamasından dolayı bu insanların dini ihtiyaçlarının uzun süre gereğince dikkate alınmaması büyük bir problem oluşturmuştur. Öte yandan bu sorun sadece Alman devletinin bir ihmalden değil, göçmenlerin kendilerinin büyük çoğunlukla sadece geçici bir oturma planlamış olmalarından kaynaklanmıştır. Uyum politikası açısından, Müslüman ve göçmenlerin haklarına yönelik bu üvey evlat muamelesi bugün dahi aşılması gereken bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Göçün sebeplerindeki ve gelinen ülkelerdeki çeşitlilik, Almanya'daki İslam'ın bugünkü çeşitliliğinin de sebebidir. Kuşkusuz Türk İslamı sayı

olarak hakim bir durumdadır ama başka milletlerden olan Müslümanlar da dini inançlarını kendi usullerine göre yaşatmaktadırlar.

Bir zamanların Müslüman göçmenleri artık üçüncü, dördüncü kuşak olarak Almanya'da varlıklarını sürdürmekte ve bu ülkenin çehresini gittikçe daha fazla değiştirmektedirler. Minali camiler şehir tablosuna girmeye başladı, tek tük de olsa Müslüman mezarlıklarına rastlanmakta. İlk misafir işçilerin torunları artık burada topluma karıştı ve burada okula gidiyorlar. Okul çağındaki Müslümanların sayısı devlet tarafından yönlendirilen bir İslam din dersini son derece gerekli kılan bir sayıya, yaklaşık 1,2 milyona tekabül etmekte. Kuşkusuz Almanya'nın Müslüman halkı, genel halktan oldukça daha genç. Demografik gelişmeler, yeni göçler ve yüksek doğum oranı, bazı öngörülere göre 2050'de Almanya'nın bazı şehirlerinde Müslümanların çoğunluğu olmasına yol açacaktır.

Bilgi Olmadan Diyalog da Olmaz

Bugün artık biliniyor: İslam'ın önemi, Almanya ve Avrupa'da gelecekte de gittikçe artacaktır. Göçler ve Müslüman kadınların yüksek doğum oranı sebebiyle sırf sayısal olarak bile Avrupa şehirlerindeki Müslümanların sayısı artacaktır. Üstelik pek çok Müslüman, Avrupalı Hristiyanlardan daha fazla inançlarına bağlıdır. Bu durum yabancı bir kültürel ortamda dinlerini bir kimlik sembolü haline getiren göçmen Müslümanların diaspora ortamıyla da ilgili. Aynı zamanda göç kökeninde görülen çeşitlilik ve farklı dini gelenekler, "tek tip bir" İslam'ın olmadığını açık şekilde göstermektedir. Almanya'daki Müslümanlar kişisel biyografilerine göre kendi dini inançlarını son derece farklı anlatmakta ve yaşamaktadırlar ve bu da Almanya'daki İslam'ın zengin bir çeşitliliğini sağlamaktadır.

Bu bağlamda bu inancın arkasında yer alan İslam ve Müslümanlar hakkında daha fazla bilgi edinmek daha bir önem kazanmaktadır. Ancak gerekli bilgiyle donanmış olan kişi, dünya çapındaki İslam fobisiyle yüzleşebilmek için temel şart olarak kendi kişisel korkuları-

nın üstesinden gelecektir. Kim bu bilgiye sahip olursa yapıcı bir diyalogu başlatabilecektir. Çok etikli bir toplum dahilinde barış içerisinde bir birlikte yaşam göz önüne alındığında kendi inanç esaslarıyla başkalarının arasında bir etkileşim olarak bu türden bir dinlerarası dialog oluşturulması kaçınılmazdır. Din Monitörü aracılığıyla Bertelsmann Vakfı işte bu diyalog çabasına bir katkıda bulunmak istemiştir.

Açıklamalar

- 1 Federal hükümetin, Birlik 90 / Yeşiller Grubu'nun "İslam'ın Almanya'daki hukuki eşitlik durumu" hakkında 18.04.2007 tarihli soru önermesine verdiği cevap.
- 2 Burada ve devamında bakınız: Halm, H.: Der Islam - Geschichte und Gegenwart. München 2000.
- 3 Günlük hayatta İslam'a genel bir bakış için bakınız: Spuler-Stegemann, U.: Islam - Die 101 wichtigsten Fragen. München 2007.

Küçük İslam Sözlüğü

Aleviler İçinde Şiadan ve İslam tasavvufundan elementler barındıran Alevilik 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Almanya'da tahminen 300.000 ila 700.000 arasında Alevi yaşamaktadır. Aleviler İslam'ın Beş Şartı'nı ve İslam hukukunu bağlayıcı olarak kabul etmedikleri gibi Alevi kadınlar da geleneksel olarak başörtüsü kullanmazlar.

Ali Peygamberin amca oğlu ve damadı, raşit halifelerin dördüncüsü. Şiiler için ilk imam olarak Muhammed'in asıl halefi kabul edilmektedir.

Avrupa'da İslam Tahminlere göre AB üyesi ülkelerde yaklaşık 13 milyon Müslüman yaşamaktadır. Almanya'da yaşayanların sayısı ise 3,2 ila 3,5 milyon arası tahmin edilmektedir.

Avrupa'nın özellikle batılı ülkelerinde Müslümanlar din ve devlet ayrımı ve de seküler yaşam biçiminin kabulü ile etkileşime girmişlerdir.

Cami Müslümanların ibadet edip namaz kıldıkları mekan. Vaaz verilen Cuma namazının kılındığı cami ve diğerleri birbirinden ayrılmaktadır.

Cuma namazı Haftanın en önemli namazı Cuma namazıdır. Her yetişkin erkek Müslüman için Cuma namazına katılmak farzdır ama kadınlar katılıp katılmayacakları konusunda serbesttirler.

Dua İnançlı kişi duada doğrudan doğruya Allah'tan günahlarının affını veya isteklerinin yerine getirilmesini ister. Dua ederken uyulması gereken belirlenmiş zaman dilimleri ya da beden hareketleri yoktur.

Hac Mekke'ye yapılan hac İslam'ın Beş Şartı'ndan birini oluşturur. Her Müslüman ömründe bir kez hacca gitmelidir.

Hadis Muhammed'in rivayet edilen sözleri ve hal ve davranışları için kullanılan terimdir.

Hicret Muhammed'in Mekke'den Medine'ye gidişini ifade eden hicretin gerçekleştiği 622 senesi ile İslami takvim başlamıştır.

İmam Namazları kıldırın kişidir. Sünnilerde bu kavram Cuma namazını kıldırın kişi için de kullanılırken, Şiiler sadece Ali ve neslinden olanları İslam toplumunun tek geçerli önderleri olarak imam kabul ederler.

İman İslam'ın Beş Şartı yanında İmanın Şartları da yer almaktadır. Sayısı altı olan bu şartlar şunlardır: Allahın varlığına ve birliğine iman, meleklerine iman, kitaplarına iman, peygamberlerine iman, ahiret gününe iman ve kadere iman.

İslam 1,3 milyar mensubuyla İslam, Hristiyanlıktan sonraki ikinci büyük dünya dinidir. İslam Arapça'da "Tanrı'ya teslim olmak", yani tek olan, herşeye gücü yeten ve herşeyi bilen yaratıcıya, Allah'a tamamen teslimiyettir.

İslam'da Reform Batılı seküler toplumlarla etkileşim, özellikle Avrupa'da yaşayan Müslümanları İslam'da dini hukuki düzenlemelerle nasıl hareket edileceği konusuna ve batılı değer yargılarını kabul etmeye ilişkin bir reform talebinde bulunmaya itmiştir.

İslam'ın Beş Şartı İslam'daki temel farzları ifade eder. Bunlar Kelime-i Şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmektir.

Kelime-i Şehadet getirmek İslamı kabul etmek Kelime-i Şehadet'i telaffuz etmekle gerçekleşir. Kelime-i Şehadet İslam'ın Beş Şartı'ndan ilkinin oluşturur.

Kible Namazda kible camide mihrabla gösterilmiştir. Kible Mekke'de bulunan Kabe'yi gösterir. Kabe taştan, küp şeklinde bir yapıdır ve Suudi Arabistan'da bulunan Mekke'nin en büyük camisinin ortasında yer almaktadır.

Kitap ehli Hristiyanlar, Yahudiler ve Zerdüştler, tek tanrılı dinler olduğundan ve vahyedilmiş kitapları olduğundan, İslam hukuku babında kitap ehli olarak kabul edilmektedirler. Müslümanlarla eşit haklara sahip olmasalar da olarak özel bir cizye vergisi ödeyerek "korunması gerekenler" statüsünde kalmışlardır.

Kuran İslam'ın kutsal kitabı. İçinde peygamber Muhammed'e gönderilen ilahi vahiyler yer almaktadır.

Melek Meleklerle iman, imanın şartlarından biridir. Buna göre melekler Allah ve insan arasında aracı görevi gören kanatlı ve doğa üstü varlıklardır.

Müftü Fetva verme yetkisi olan din adamı için kullanılan terimdir. Fetvaların hiçbir şekilde bağlayıcı bir karakteri yoktur, sadece tavsiye babında fetva verilebilir.

Muhammed 570'de Mekke'de doğmuş ve 632'de Medine'de ölmüş olan İslam peygamberi. "Allah Resülü" und "Peygamberlerin Mührü" olarak, kendisine Cebrail tarafından bildirilen ilahi hakikatin son elçisi olarak kabul edilir.

Müslüman İslam dini mensubu. "Muhammedci" ifadesi, Müslümanlar Muhammed'e değil, Allah'a ibadet ettikleri için genel olarak kabul edilmektedir.

Namaz Namaz İslam'daki en önemli farzı teşkil etmektedir ve günde beş kez belli vakitlerde, belirli beden hareketleri ile kılınması gerekir.

Örtü Örtü geleneksel olarak kadınlar ve ergenlik çağına gelmiş kızlar tarafından kullanılmaktadır.

Oruç Ramazan ayında oruç tutmak İslam'ın Beş Şartı'ndan biridir. Oruç güneşin doğuşundan batışına kadar olan süre içinde yemek içmek, cinsel ilişki ve sigara içmekten uzak durmayı ifade eder. Buna karşın Aleviler Muharrem orucunu kabul ederler ama bu da dini bir vacibe olarak görülmemektedir.

Şeriat İslam hukuku. Kuran'a, hadislere, icma ve kıyasa dayalı, Müslümanlar için bağlayıcı olan hükümlerin tamamını kapsayan, Allah tarafından belirlenmiş sistem.

Şiiler Şiiler Müslümanların yaklaşık yüzde 10 ila 15'ini oluşturmaktadır. Sadece Ali ve neslinin Muhammed peygamberin halefi olduğuna inanmaktadırlar.

Sünniler Yüzde 85 - 90 oranıyla dünyadaki en büyük Müslüman topluluğu oluşturan İslam'daki dört mezhebin mensuplarını ifade eder. Şiilerden farklı olarak kendilerini Müslüman ümmetinin temsilcisi ve peygamberin pratiklerinin (sünnet) takipçisi olarak tanımlamaktadırlar.

Tasavvuf İslam'da sufilik. Tasavvuf ehli İslam'ın içsel hakikatine vurgu yaparlar. Tanrı'da yok olmak ve şeriatın içselleştirilmesi hedefleri arasındadır.

Tektanrıcılık İslam tek tanrılı bir dindir. Tanrının birliği ve benzerinin olmaması (tevhid) imanın esasını oluşturur.

Ümmet Dünya çapındaki Müslüman topluluk.

Yeniden dirilme Müslümanlar kıyamet gününde yeniden dirilmeye ve hesap gününde ya günahkar olarak cehenneme gideceklerine ya da inananlar olarak cennetle şerefleneceklerine inanırlar. Burada insanların, Allahın rahmetinden ümit etmeleri oldukça önemlidir.

Yiyecek ve içecek hükümleri Müslümanlara domuz eti ve kan tüketimi yasaklanmıştır. Buna göre sadece kesilmiş hayvanların etleri yenilebilir (helal). Ayrıca içki içmek de İslam hukukuna göre yasaktır.

Zekat Zekat İslam'ın Beş Şartı'ndan biridir ve özellikle fakirlere verilir.

www.religionsmonitor.com

Dindarlığı bireysel bazda ölçen internet portalı

.Dindarlık her zaman son derece kişiye özel bir konu olagelmıştır. www.religionsmonitor.com internet portalı dileyenlere kendi dindarlık profillerini kişisel bazda çıkartma imkanı sunmaktadır.

“Ne kadar dindarım?” “Dini tutum ve davranışlar hayatımı ne derece etkiliyor?” Bu sorular sadece kilisenin ya da diğer dini cemaatlerin üyelerini değil, bilakis kurumsallaşmamış dinlerin mensuplarını da ilgilendirmektedir. İşte bu hususta Din Monitörü yetkin bir destek sunmaktadır.

Din Monitörü sadece uzmanlara has bilimsel bir enstrüman olmanın ötesinde her internet kullanıcısı için de kendi kişisel dindarlık derecesini ölçmeye yönelik bir imkandır. – dindarlık ister belirli bir dinin yansıması olsun, ister öznel eğilim ve idraklerin.

Oluşturulan online anket bu bilimsel araştırmanın temelini oluşturan anket formunun büyük bir kısmını içermektedir. İşlemin sonunda internet kullanıcısı kendi dindarlık profilini bireysel bazda değerlendirerek ülkesine dair çıkan sonuçlarla bir karşılaştırma yapabilmektedir.

Araştırmanın henüz başladığı ilk aylarda dahi yaklaşık 100 ülkeden on binlerce kişi bu imkandan faydalandı. Anket formuna daha fazla sayıda insanın ulaşmasını sağlamak için formun Almanca, Türkçe ve İngilizce versiyonlarına ek olarak İspanyolca ve Arapça versiyonu da hazırlanma aşamasındadır.

www.religionsmonitor.com hakkında bazı görüşler:

• Mükemmel bir fırsat

“Söz konusu online anket mükemmel bir fırsat! Öğrencilerim formu ders esnasında doldurdular. Daha önce konu hakkında konuşmaktan kaçınan ve kendilerini bilinçli ateistler olarak tanımlayan öğrenciler bile birden bire dini deneyimler ve hisler hakkında konuşmaya başladılar.”

Din Dersi Öğretmeni

• Şaşırtıcı bir sonuç

“Din Monitörü aile çevremizde şaşırtıcı bir sonuç ortaya koydu. Bir akşam tartışma konumuz şuydu: „Çocuklarımızı ne derece dindar yetiştirmek istiyoruz?“ Ankette yöneltilen sorular sayesinde aslında hiç de düşündüğümüz gibi aynı görüşleri paylaşmadığımızı anlamış olduk.”

Kilise cemaati sözcüsü

• Dindarlığın Çeşitliliği ve Zenginliği

“Ortaya çıkan bireysel dindarlık profilim beni öncelikle şaşırttı. Sonuca göre herhangi bir kiliseye mensup olmadığım halde çok dindar kategorisindeyim. Hazırlanan sorular dindarlığın sadece büyük dinlerin öğretilerinden ibaret olmadığını gözler önüne sermekte. Kişisel anlam arayışı bunun çok daha ötesinde ve çok boyutlu ama ne var ki genellikle pek ciddiye alınmayan bir durum. Bu fenomeni de önemsedüğünüz için teşekkürler.”

Bir kullanıcı

Bertelsmann Vakfı

Özgür bir toplumda sorumluluk için girişim. – Bertelsmann Vakfı bağımsız uzmanlarla geleceğe dönük bir toplum yararına konseptler geliştirmekte ve 30 yılı aşkın bir süreden beri daha fazla katılım ve etkinlik için çalışmalar yürütmektedir.

Temellerimiz

1977 yılında Reinhard Mohn tarafından topluma yararlı statüsünde kurulan Bertelsmann Vakfı müdahale edebilen bir tarzda, her hangi bir kuruma bağlı olmaksızın ve partiler üstü olarak etkinlik göstermektedir. Vakfedenin vizyonu ve çalışmamızın temelini daha fazla katılım ve etkinliğe yönelik bir toplumsal dönüşüm oluşturmaktadır.

Yaklaşımlarımız

Toplumu oluşturan bizler böylece onun geleceğine dair sorumluluğu da üstlenmiş bulunmaktayız. Biz vakıf olarak kendimizi bu toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görmekteyiz. Geleceği elbirliğiyle şekillendirebilmek için ihtiyacımız olan şey cesaret, azim ve girişimcilik ruhudur. Değerlerimiz ise özgürlük, rekabet, dayanışma ve insancılıktan oluşmaktadır. Ancak bu dört değer toplamının insancıl bir toplumu oluşturacağı düşüncesindedir. İşte bu sebeplerle dünya çapında teşvik edici fikirler aramaktayız ve buna karşılık olarak da kendi düşünce ve yaklaşımlarımızı uluslararası dialog platformuna taşımaktayız.

Hedeflerimiz

- Bertelsmann Vakfı olarak şu sahalarda çalışmalar yürütmekteyiz:
- Bireylerin toplumun şekillendirilmesinde sorumluluk üstlenmeleri;
- Bireylerin kendi yetenek ve eğilimlerini geliştirebilmeleri için imkanlara sahip olmaları;
- Toplum ve toplumun fertleri önündeki engellerin kaldırılması.

Bunlar bize göre globalleşen bir dünyaya katılım ve entegre için gerekli olan temelleri oluşturmaktadır. Vakıf olarak politika, ekonomi ve sivil toplum alanlarının aktörleriyle birlikte bu düzlemlerde etkili ve uygulanabilir çözümler üretip geliştirmekteyiz. Değişimler için gereken yaklaşım noktalarının birey ve toplum ayrıca politik ve ekonomik sistemler olduğu düşüncesini taşımaktayız.

Ağırlıklı çalışma alanlarımız

Almanya'da ve uluslararası düzeyde toplumsal gelişim, eğitim, sağlık, istihdam, kültür, katılım ve entegrasyon alanlarında etkinlik

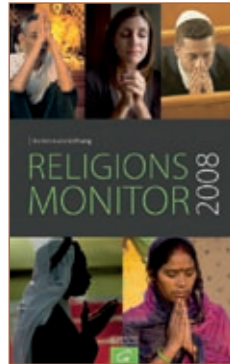
göstermekteyiz. Buna paralel olarak geleceğe dair olası sorunları da önceden tespit ederek kalıcı stratejiler geliştirme konusunda çaba sarfetmekteyiz. Bu bağlamda özellikle dinler ve kültürler arası iletişimin günümüzün küreselleşmiş dünyasında önemi artmaktadır. Buna ilişkin olarak da Din Monitörü ve diğer projeler çalışmamızın bir parçasını oluşturmaktadır.

Çalışma Şeklimiz

Bünyemizdeki 300 çalışmamız bağımsız uzmanlarla birlikte toplumumuzu ilgilendiren ana konular üzerinde yenilikçi projelere ilişkin konseptler geliştirmektedirler. Bu projeler

ri şeffaflık ve kalite prensipleri çerçevesinde titizlikle yürütürken ancak bu şekilde somut ve geleceğe dönük ekonomik, sosyal ve politik çözümler sunabileceğimiz düşüncesindedir. Buradan hareketle uluslararası rekabet için üretilecek olan en iyi fikirlere ve sunulacak konseptlere açığız. Örnek olarak projelerimizden sadece birkaçını burada belirtmek istiyoruz: Demografik Değişim Aksiyonu, Aile ve İş Dünyası Dengesi, Din Monitörü, Bertelsmann Transformasyon Endeksi, Çocukları Erken Teşvik, İstihdam İnsiyatifi, Anschub.de- iyi ve sağlıklı okul, Yerel ve Bölgeler Yetkinlik Merkezi, Corporate Social Responsibility, Modern Düzenleme ve Yeni Sesler Şarkı Yarışması Ajandası.

Yayınlarımız

Religionsmonitor 2008 /Din Monitörü

Bertelsmann Stiftung (Yay.), Gütersloher Verlagshaus, 1. Baskı, Yayın Yılı 2007, 288 sayfa, Broşür, ISBN 978-3-579-06465-9, EUR 14,95 [D] / EUR 15,40 [A] / SFr 27,50

Popüler bilim serisi Almanya'dan, Avusturya'dan ve İsviçre'den elde edilen araştırma sonuçlarını farklı bir şekilde yansıtmakta.

Yazarlar; Piskopos Wolfgang Huber, Kardinal Walter Kasper, Paul Zulehner ve diğerleri.

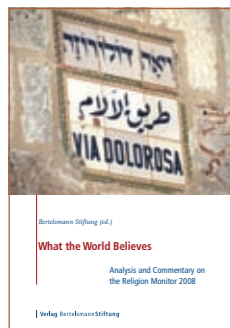

Was glaubt die Welt?/Dünya neye inanıyor?

Analysen und Kommentare zum Religionsmonitor 2008/ Din Monitörü 2008 Üzerine Analiz ve Yorumlar

Bertelsmann Stiftung (Yay.), Verlag Bertelsmann Stiftung, 1. Baskı, Yayın Yılı 2008, yaklaşık 700 sayfa, ciltli, ISBN 978-3-89204-949-4; Yayın tarihi: 15 Ekim 2008

Din Monitörü'ne dair bu Almanca ihtisas yayını edinilen sonuçları uluslararası bir bakış açısından yansıtıyor. José Casanova, Hans Joas, Volkhard Krech ve David Voas gibi uzmanlar konuya dair bilimsel analizlerini sunmaktalar.

What the World Believes:/Dünya neye inanıyor?

Analysis and Commentary on the Religion Monitor 2008/ Din Monitörü 2008 Üzerine Analiz ve Yorumlar

Bertelsmann Stiftung (Yay.), Verlag Bertelsmann Stiftung, 1.Baskı, Yayın Yılı 2008, yaklaşık 700 sayfa, ciltli, ISBN 978-3-89204-989-0; Yayın tarihi: 15 Ekim 2008

Din Monitörü'ne dair bu İngilizce ihtisas yayını edinilen araştırma sonuçlarını uluslararası bir bakış açısından yansıtıyor. José Casanova, Hans Joas, Volkhard Krech ve David Voas gibi uzmanlar konuya dair bilimsel analizlerini sunmaktalar.

Din Monitörü'nden elde edilen veriler sürekli olarak değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Her bir ülkeye ait sonuçlar hakkındaki bilgiler, proje sitesi olan www.religionsmonitor.de adresinden indirilebilir. Bu bilgi portalı yine www.religionsmonitor.com adresinde yer alan online anket ile genişletilmektedir.

Ayrıca her iki site üzerinden aktüel gelişmeleri düzenli olarak bildiren bir e-posta dergi ücretsiz olarak sipariş edilebilir.

İletişim

Uzmanlarımız Din Monitörü'ne ilişkin sorularınızı memnuniyetle yanıtlayacak; eleştirilerinizi dikkate alacaktır.

Bertelsmann Vakfı, Gütersloh, Almanya

Dr. Martin Rieger

Telefon: +49 5241 81-81599

martin.rieger@bertelsmann.de

Dr. des. Ferdinand Mirbach

Telefon: +49 5241 81-81223

ferdinand.mirbach@bertelsmann.de

Künye

© 2008

Bertelsmann Stiftung

Carl-Bertelsmann-Straße 256

D-33311 Gütersloh

www.religionsmonitor.de

Dini Yönelimler Programı

Sorumlu:

Dr. Martin Rieger

Tasarım

Dom Medien GmbH, 49074 Osnabrück

Baskı Tasarım

Steinbacher, 49080 Osnabrück

Fotoğraflar

Bertelsmann Stiftung, Boris Breuer, caro, ddp, epd, kna, Thomas Kunsch, PhotoDisc/T. O Keefe, picture alliance

Almanya'daki Müslümanların yüzde 90'ı dindar, hatta bunun yüzde 41'i çok dindar. Allaha iman, kişisel ibadet ve camiye gitmek günlük yaşamın önemli bir parçasını oluştururken cinsiyet, yaş, mezhep ya da köken faktörlerinden bağımsız olarak Müslümanların yaşamları ve yapıp etmeleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip. Bu ve diğer birçok sonucu Bertelsmann Vakfı'nın Din Monitörü ortaya koymaktadır.

Din Monitörü insanların dindarlığı konusunu şimdiye kadar yapılamamış şekilde bir derinliğe inerek analiz etmektedir. Psikologlar, din bilimcileri, sosyolog ve teologlar Almanya'da temsili olarak seçilmiş 2000'den fazla Müslümanın kişisel boyuttaki dindarlıklarını bir mukayeseye tabi tutmuştur. Buradan elde edilen sonuçlar Almanya'daki Müslümanlarla Müslüman olmayan çoğunluk toplumu arasındaki uzlaşma ve diyalog çabalarına önemli bir katkıda bulunmaktadır.

www.religionsmonitor.com

